

مجموعه چکیده

مقالات دومین همایش بین المللی

تفسیر اجتماعی قرآن کریم در همان اسلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجموعه چکیده مقالات دومین همایش بین المللی

تفسیر اجتماعی قرآن کریم در جهان اسلام

الاتجاه الاجتماعي لتفسير القرآن الكريم في العالم الاسلام

Social Interpretation of Quran in Islamic World

انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی

به کوشش: دکتر مرزیه محص

اسفند ۱۴۰۱

دبیر علمی: دکتر عبدالهادی فقهی زاده
دبیر اجرایی: دکتر مرضیه محمص

اعضای کمیته علمی (به ترتیب الفبا):

نام استاد	دانشگاه / پژوهشگاه
دکتر زهره اخوان مقدم	دانشگاه علوم و معارف قرآن
دکتر محمدهادی امین ناجی	دانشگاه پیام نور تهران
دکتر فروغ پارسا	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
دکتر عبدالعزیز خطیب	دانشگاه مرمره
دکتر قاسم درزی	دانشگاه شهید بهشتی
دکتر عبدالهادی فقهی زاده	دانشگاه تهران
دکتر محسن قاسم پور	دانشگاه علامه طباطبایی
دکتر مریم قبادی	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
دکتر فرهاد قدوسی	دانشگاه وین ایالت میشیگان
دکتر مرضیه محمص	دانشگاه شهید بهشتی
پرفسور سید علی محمد نقوی	دانشگاه علیگر هندوستان
دکتر جعفر نکونام	دانشگاه قم
دکتر نصرت نیلساز	دانشگاه تربیت مدرس

اعضای کمیته اجرایی: زهرا نبی، فاطمه کیانی

آدرس پست الکترونیک: secondsocialinterpretation@gmail.com

آدرس سایت: www.isqs.ir

فهرست

- دیباچه..... ۱
- دومین همایش تفسیر اجتماعی قرآن کریم در جهان اسلام..... ۱
- جلوه های عدل و احسان قرآن کریم در قبال مخالفان با تاکید بر کتب تفسیری معاصر..... ۵
- دکتر مصطفی آذرخشی
- بررسی حرمت یا حلیت «مُتَعَه» و آثار آن در اجتماع، از دیدگاه علامه طباطبایی و ابن عاشور..... ۶
- دکتر زهره اخوان مقدم
- مسئولیت زنان در حکمرانی اسلامی در تفاسیر اجتماعی قرآن..... ۷
- فاطمه اسفندیاری، دکتر مرضیه محمص
- دیدگاه تفسیری امام خامنه ای در مورد مبانی انسان‌شناختی خانواده متعالی..... ۸
- زینب اسماعیلی
- جایگاه آموزه «معاد» در تفاسیر اجتماعی قرآن کریم..... ۹
- دکتر حسن اصغرپور، مهدیه دهقانی قناتغستانی
- مواجهه با چالش (ضرب زنان) در تفاسیر اجتماعی با تاکید بر آراء تفسیری عزیزه
- الهیری و بانو امین اصفهانی..... ۱۰
- اکرم السادات افضلی
- مفسر و پاسخگویی به نیازهای اجتماع بر پایه دیدگاه های علامه مغنیه در تفسیر الکاشف ... ۱۱
- دکتر محمدهادی امین ناجی
- بررسی اهداف حکمرانی در قرآن و نهج البلاغه..... ۱۲
- دکتر محمد مهدی باباپور گل افشانی
- مشارکت اجتماعی زنان با تاکید بر دیدگاه قرآنی امام خمینی..... ۱۳
- نفیسه باقری

- بررسی ضرورت تمسک به قرآن کریم در سیر تطوّر حکومت اسلامی ۱۴
- دکتر آتنا بهادری
- تحلیل مضامین اجتماعی تفسیر آیت الله خامنه ای بر سوره براءت ۱۵
- دکتر آتنا بهادری
- رویکردی جامعه‌شناختی به مسئله حجاب زنان در قرآن با تاکید بر نظریه مدیریت‌بدن ۱۶
- پریسا بزازی
- مطالعه تطوّر دیدگاه اندیشمندان مسلمان در ارتباط حکمرانی و اسلام ۱۷
- دکتر فروغ پارسا
- دیدگاه مفسران و قرآن پژوهان معاصر درباره «تعدد زوجات»: تحلیل و مقایسه دیدگاه‌ها ۱۹
- منظر ترکمان پری
- دیدگاه مفسران و قرآن‌پژوهان معاصر درباره اشتغال زنان: نقد و تحلیل ۲۰
- منظر ترکمان پری، دکتر فروغ پارسا
- زنان در اجتماع از دیدگاه تفاسیر اجتماعی (بررسی موردی ارتباط غیر کلامی) ۲۱
- مهدیس جعفرزاده
- رابطه میان دین و توسعه جامعه بشری با محوریت دین اسلام ۲۲
- دکتر اسمر جعفری
- ظرفیت‌های تفسیر اجتماعی قرآن در توسعه تمدن اسلامی ۲۳
- محمد جعفری آذر
- روش‌شناسی تفسیر اجتماعی قرآن ۲۴
- دکتر هادی جلالی اصل
- ساحت‌های وجودی انسان در تفسیر اجتماعی قرآن کریم ۲۶
- دکتر فاطمه السادات حسینی، دکتر هانیه اسمعیلی ماهانی

- بررسی تطبیقی وسواس و درمان آن در آموزه های اسلامی و روانشناسی با تاکید بر کتب تفسیر اجتماعی قرآن..... ۲۷
- دکتر فاطمه السادات حسینی، دکتر هانیه اسمعیلی ماهانی
- بررسی مبانی اندیشه های آیت الله خامنه ای در مورد جایگاه زن با تاکید بر کتب تفسیر اجتماعی قرآن..... ۲۸
- دکتر فاطمه السادات حسینی، دکتر هانیه اسمعیلی ماهانی، محسن نادری
- نقش مستکبران و استعمارگران در سقوط تمدن اسلامی و راهکارهای مقابله با آن ۲۹
- مریم حق شناس
- ظرفیت فقه مقاصدی در برساخت پارادایم سیاست جزایی نص مدار اجتماع گرا... ۳۰
- دکتر مهدی خاقانی اصفهانی
- امام موسی صدر و تفسیر سیاسی اجتماعی قرآن در جامعه متکثر..... ۳۱
- دکتر یوسف خانمحمدی
- بازکاوی انعکاس واژه افتراء و جرم انگاری آن با رویکرد اجتماعی از منظر قرآن کریم ۳۲
- ریحانه خدامردی
- بررسی لهُو و لعب در قرآن و تاثیر آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان ها..... ۳۴
- سیدسجاد خسروی
- عقلانیت گفتاری قرآن در تفاسیر اجتماعی قرآن (بررسی موردی: اصل پرهیز از عدم وضوح گفتار)..... ۳۵
- سیدسجاد خسروی، دکتر ابراهیم نوبی
- بررسی مفهوم توکل با تکیه بر کلمات جانشین و همنشین و کاربرد صحیح آن در زندگی اجتماعی انسان در قرآن..... ۳۷
- سیدسجاد خسروی

- بررسی نسبت خداوند با خلق در قرآن و نقش آن در زندگی اجتماعی مردم.....۳۸
- سیدسجاد خسروی
- نقشه راه رهبر معظم انقلاب برای گسترش قرآن در جامعه.....۳۹
- علی خاک‌رنگین، کریم عباسی
- بررسی مسئله کارآمدی دین از دیدگاه ابوالحسن عامری نیشابوری.....۴۰
- دکتر مریم خوشدل روحانی، الهام کریمی
- رویکردی انتقادی به مقاله «غفران» در دائرة المعارف قرآن بر اساس تفسیر المیزان.....۴۲
- دکتر مریم خوشدل روحانی، دکتر مرضیه محمص
- تحلیلی از موضوع «بقره» در تفسیر پرتوی از قرآن (با تکیه بر رویکرد اجتماعی).....۴۳
- دکتر ابوالفضل خوش منش
- «نسخ» و مساله کارآمدی دین؛ نگاهی به نقش محوری «نسخ» و دو پیامد اصلی آن،
- «تدریج» و «تخفیف»، در کارآمدی دین.....۴۵
- دکتر قاسم درزی
- جهود الشيخ أحمد الخليلي مفتي سلطنة عمان في وحدة الأمة الإسلامية والتقريب بين
- المذاهب (دراسة استقرايئة تحليلية).....۴۷
- دکتر ایمان بنت محمد بن عامر الرجيبية
- بررسی رهیافت عرفی علی عبدالرازق به ارزشهای اجتماعی در قرآن.....۴۹
- دکتر رحیم دهقان
- تحریم تفرقه افکنی در امت اسلامی با تکیه بر کتاب و سنت از دیدگاه امامین انقلاب . ۵۰
- دکتر ناهید دهقان عقیفی؛ روح الله موسوی، شراره نوشین راد
- بررسی ابعاد خودشفقت‌ورزی در زندگی زنان قرآنی با تاکید بر تفسیر تسنیم.....۵۲
- زهرا رضاپور

- مفهوم ایمان در تفاسیر اجتماعی معاصر با تأکید بر تفسیر المیزان ۵۳
- یونس رضازاده
- روش های انتقاد از مسئولان جامعه با تکیه بر اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای ۵۴
- حسین رضایی
- اسلام، انتقاد، اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای ، روش ها، مسئولان نقش والدین و راهکارها در تربیت رسانه ای فرزندان با تأکید بر اندیشه قرآنی آیت الله خامنه ای ۵۵
- حسین رضایی، کوثر ناصری
- دغدغه دینداری در جهان معاصر ۵۶
- دکتر معصومه ربیعان
- نقش نخبگان دینی در نگهداشت جامعه عصر غیبت از انحرافات عقیدتی بر پایه اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای ۵۷
- فاطمه رئوفی تبار
- آموزه های قرآنی و مسأله حکمرانی ۵۸
- زهرا رستمی گوهری
- چشم انداز نظام انس با قرآن در اندیشه آیت الله خامنه ای ۵۹
- دکتر حسن زرنوشه فراهانی
- کاربرست «آیت بودن» تاریخ و جامعه در بینش اجتماعی قرآن ۶۰
- دکتر محمدعلی زکی
- کارکرد اجتماعی قصص قرآن: (معرفی خصوصیات پیامبران به منزله انسان های نمونه در سوره صافات با تکیه بر تفسیر المیزان) ۶۲
- دکتر محمدعلی زکی
- علامه طباطبائی، تفسیر المیزان، قصص قرآن، کارکرد اجتماعی، انسان نمونه، سوره صافات ۶۳

- دکتر محمدعلی زکی
- عوامل و موانع امنیت بانوان در مشارکتهای اجتماعی از دیدگاه قرآن و روایات ۶۴
- سمیه نجفی زمردیان
- واکاوی رویکرد تفسیر اجتماعی به فریضه امر به معروف و نهی از منکر با تکیه بر آیه ۱۰۴ آل عمران..... ۶۵
- دکتر حسین ستار، سعید حسن شاهی
- تفسیر اجتماعی قرآن در اندیشه تفسیری محمد عابد الجابری ۶۶
- دکتر زهرا سلامی
- تفسیر اجتماعی قرآن با تاکید بر دیدگاه محمد شحرور..... ۶۷
- محمد صدیقی، محمد حمزه پور آرمکی
- مطالعه تطبیقی مضامین اجتماعی سوره قلم، با تاکید بر کتب تفسیری معاصر..... ۶۸
- فاطمه صفی پور شامنصوری
- تأویل و تفسیر اجتماعی قرآن کریم..... ۷۰
- دکتر محمود شیخ
- کارآمدی آموزه های دینی در ترسیم مؤلفه های هویت فردی و اجتماعی مطلوب ۷۲
- دکتر محمد عترت دوست
- راهکارهای شرعی تحقق اراده جمعی در جهت کاهش پدیده قصاص بر اساس آموزه های قرآنی ... ۷۳
- گلبرگ عزیزپور
- مقایسه تفسیر اجتماعی زن در اسلام و غرب، در بیانات آیت الله خامنه ای..... ۷۵
- هانیه سادات فتاح زاده، علی اکبر حسین نژاد
- بنیان های منظومه ارزش شناختی نوع فرهنگی در اندیشه سیاسی اسلام با تکیه بر قرآن کریم ... ۷۷
- دکتر علی قاسمی

- مکانیزم گفت و گو در همزیستی فرهنگی از منظر فقه سیاسی اسلام.....۷۸
- دکتر علی قاسمی
- بررسی راهبردهای خودکارآمدی در روایت‌های زنان برگزیده قرآنی.....۷۹
- فاطمه سادات کامل
- تفسیر اجتماعی در آثار آیت الله خامنه ای..... ۸۰
- بانو کمالی
- مطالعه تطبیقی مضامین اجتماعی سوره فصلت با تاکید بر کتب تفسیری معاصر..... ۸۱
- علیرضا گل محمدپورلری
- جایگاه آیات قرآنکریم در مواضع آیت الله خامنه ای مطالعه موردی؛ باج خواهی جبهه مقابل..... ۸۲
- زینب گل محمدی
- ریشه اجتماعی مقابله با حرکت انبیاء بر اساس تفسیر آیت‌الله خامنه ای.....۸۳
- دکتر مهدی محمدزاده بنی طرفی
- مبانی استنباط آموزه های اجتماعی از قرآن در نگاه آیه الله معرفت..... ۸۴
- دکتر حامد معرفت
- دیدگاه تفسیری امام خمینی(ره) درباره جایگاه زنان..... ۸۵
- نفیسه معصومی
- ماهیت حضور اجتماعی زن از دیدگاه آیت الله خامنه ای.....۸۶
- فهیمه مؤذن
- احکام السلطانیه ماوردی؛ نمونه ای تاریخی برای حکمرانی بر اساس تفسیر اجتماعی..... ۸۷
- دکتر عباس میرزایی
- جریان شناسی فکری گروه های مختلف اسلامی در مواجهه با تفسیر اجتماعی قرآن..... ۸۸
- دکتر عباس میرزایی

- دلالت های اجتماعی ساختار سوره آل عمران بر اساس تفاسیر اجتماعی معاصر.... ۸۹
- فاطمه سادات میروکیلی
- جایگاه داستانهای پیامبران در تفسیر اجتماعی از دیدگاه آیت الله خامنه ای : روشها، دغدغه ها.... ۹۰
- دکتر شادی نفیسی
- واکاوی علت شکست انبیاء در برپایی قسط و عدل در جامعه در طول تاریخ با توجه
- به آیات پایانی سوره حدید..... ۹۱
- محمد جواد نوروزی اقبالی
- انعکاس «خاستگاه عقلانی دین و اجابت نیاز ذاتی انسانها» در قرآن کریم..... ۹۲
- دکتر ابراهیم نوئی
- نسبت وحدت اسلامی با تمدن نوین اسلامی از منظر آیت الله خامنه ای با تأکید بر مبانی قرآنی..... ۹۴
- دکتر نصرت نیلساز، محبوبه سرمدی
- بررسی مسئولیت اجتماعی زنان بر اساس روایت های زنان در قرآن..... ۹۵
- شهرزاد همتی
- فقه اجتماعی وهبه زحیلی در "التفسیر المنیر" و بازتاب اندیشه های شیعی در آن. ۹۶
- دکتر مریم ولایتی کبابیان
- تاثیر قاعده تفسیری غرض سوره بر فهم آیات مربوط به زن و مسئولیت اجتماعی او... ۹۸
- دکتر مریم ولایتی کبابیان
- حکمرانی مطلوب از منظر قرآن (با تأکید بر همگرایی ارزش افزوده اسلام با موج
- چهارم جهانی)..... ۱۰۰
- دکتر محمود واعظی
- توانش تفسیر اجتماعی قرآن در تمدن سازی نوین اسلامی؛ مبانی و مراحل..... ۱۰۲
- محمدمهدی ولی زاده

دیباچه

دومین همایش تفسیر اجتماعی قرآن کریم در جهان اسلام

در قرن اخیر بروز تحول در حوزه معارف دینی به طور عام و در حوزه تفسیرنگاری به طور خاص موجب پیدایش رویکردهای نوینی در تفسیر قرآن گردید و روش تفسیر اجتماعی اولین واکنش فکری مسلمانان به تحولات پدید آمده در حوزه معرفت دینی، تأثیر و کارآمدی قابل توجهی در حیات عملی مسلمانان یافت.

شرقاوی تفسیر اجتماعی را به همراه تفسیر ادبی و تفسیر علمی، تشکیل دهنده مرحله جدیدی از حیات تفسیر می‌شمرد و از این مرحله با عنوان «المرحلة التطبيقية» یاد می‌کند. به عقیده او در این مرحله بیشتر توجه مفسران به هنگام تفسیر آیات قرآن معطوف به جنبه تطبیقی است؛ به این معنا که می‌کوشند ارتباطی هر چند اندک میان مفهوم متن قرآن و واقعیت‌های جامعه جستجو کنند. این ارتباط می‌تواند اجتماعی، علمی یا ادبی باشد. او به هنگام بحث از تفسیر اجتماعی، سه مبحث «تمدن اسلامی»، «سیاست و حکومت» و «اصلاح اجتماعی» را مهم‌ترین مباحث آن برمی‌شمرد و تصریح می‌کند که «این سه مبحث، به رغم اشتغال بر موضوعات متعدد، در یک حقیقت مشترکند و آن عبارت است از کوشش مفسران اجتماعی برای یافتن توافقی هر چند اندک میان متن قرآن و مقتضیات دوران جدید در زمینه‌های مختلف». ^۱ می‌توان گفت که تفسیر اجتماعی از نگاه او عبارت است از تفسیری که می‌کوشد میان متن قرآن و مقتضیات دوران جدید توافقی هر چند اندک برقرار کند.

یکی دیگر از قرآن پژوهان تعریف ذیل را از تفسیر اجتماعی ترجیح می‌دهد: «تفسیر اجتماعی به معنای خضوع در برابر مفاهیم اجتماعی و نیازهای واقعی عصر است. بدین معنا که مفسر در تلاش برای ایجاد رابطه همگونی بین هدف دینی و هدف اجتماعی است؛ زیرا او حیات سالم جامعه بشری را بر اساس نظریات قرآنی امکان‌پذیر می‌داند. خصیصه مهم این روش در تلفیق بین مسائل اسلامی و قضایای انسان معاصر خلاصه می‌گردد». ^۲

^۱ - شرقاوی، عفت محمد، اتجاهات التفسیر فی مصر فی العصر الحدیث، قاهره، مطبعة الکیلانی، ۱۹۷۲ م، ص ۸۷.

^۲ - ایازی، سید محمد علی، المفسرون حیاتهم و منجهم، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵، ص ۵۳.

محمد ابراهیم شریف بر عنصر «هدایتگری» و کشف و ارائه هدایت قرآن در تفاسیر معاصر تأکید می‌کند و بر همین مبنا، در شمار روشهای جدید تفسیری، به جای «روش اجتماعی» از «روش هدایتی» نام می‌برد. «روش هدایتی» یا «الاتجاه الهدائی» یکی از «روشهای نوگرایی» (اتجاهات التجدید) در تفسیر است. در دیدگاه وی «نوگرایی تفسیری که شامل همه روشهای جدید، یعنی روش هدایتی، علمی و ادبی می‌شود، عبارت از دریافت هدایت قرآن در تمامی مسائل مرتبط با حیات می‌باشد، به ویژه مسائلی که با عقیده و اخلاق در ارتباط است و یا در ساختن جامعه، سیاست و اقتصاد ایفای نقش می‌کند. این گونه از کشف هدایت قرآن در مسائل مرتبط با زندگی، نشان دهنده کفایت و بسندگی قرآن برای برآوردن نیازهای انسان معاصر است.»^۱

بر این مبنا می‌توان گفت؛ تفسیر اجتماعی تفسیری است که می‌کوشد با کشف و ارائه هدایت قرآن در مسائل مرتبط با زندگی انسان، به ویژه مسائلی که در ساماندهی اجتماعی دخیل است، کفایت و صلاحیت قرآن را برای هدایت انسانها نشان دهد.

غالب صاحب نظران علوم اجتماعی در تعریف مسائل اجتماعی، به جنبه های عینی، واقعی، مشهود و با قابلیت اندازه گیری این دست موضوعات در حیطه اجتماع، توجه نموده اند اما در خصوص فرآیند تبدیل یک پدیده اجتماعی به یک مسئله اجتماعی تحلیل های گوناگونی ارائه داده اند. اینک به بعضی از تعاریف معاصر از مسئله اجتماعی اشاره می‌شود:

«جامعه شناسان معمولاً مسئله اجتماعی را وضعیت اظهار شده ای می‌دانند که با ارزش های شمار مهمی از مردم مغایرت دارد و معتقدند باید برای آن وضعیت اقدام کرد.»^۲

در تعریفی دیگر از مسائل اجتماعی ذکر شده است: «مسائل اجتماعی جامعه، پدیده هایی اجتماعی اعم از شرایط ساختاری و یا الگوهای کنشی هستند که در مسیر تحولات اجتماعی، بر سر راه توسعه یعنی وضعیت موجود و وضعیت مطلوب مورد توجه مردم و گروه های اجتماعی قرار می‌گیرند و مانع تحقق اهداف و تهدید کننده ارزش ها و کمال مطلوب آنها می‌شوند.»^۳

^۱- شریف، محمد ابراهیم، اتجاهات التجدید فی تفسیر القرآن الکریم فی مصر، چاپ اول، قاهره، دار التراث، ۱۹۸۲ م، ص ۱۹۴. نیز ر.ک: همان، ص ۱۹۶ - ۱۹۹.

^۲- رابینگتن، ارل، واینبرگ، مارتین، رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت الله صدیق سروستانی، چ ۱، تهران، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۲، ص ۱۲-۱۳.

^۳- عبد اللهی، محمد، مسائل اجتماعی ایران، چ ۱، تهران، موسسه انتشارات آگاه، ۱۳۸۳، ص ۱۲.

« مسئله اجتماعی ، موقعیتی است که موثر بر عده ای قابل توجه از مردم که به گمان آنان و یا به گمان عده ای قابل توجهی از مردمان جامعه، سرچشمه ی سختی و بدبختی به شمار می آید ولی قابل بهبودی است.»^۱ «وضعیتی که عده ی کثیری از افراد را طوری مبتلا ساخته است که نامطلوب به نظر می رسد و چنین احساس می شود که می توان در پرتو یک اقدام اجتماعی دسته جمعی، درباره آن اقدامی کرد.»^۲

با توجه به این تعاریف، مسائل اجتماعی حاصل نوعی همخوانی میان دریافت های ذهنی با واقعیات عینی است و بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب، مورد توجه اکثریت گروه های اجتماعی قرار می گیرند.

شاید مهمترین عوامل پیدایش نگاه اجتماعی به قرآن در زمان معاصر پاسخگویی به نیازهای جدید، دفاع از ساحت دین در برابر اندیشه های ضد دینی و حتی تاثیرپذیری مفسران از جنبش های اصلاح طلبانه و جایگاه ویژه قرآن در تفکر اصلاحی مسلمین و شخصیت های اجتماعی مفسران معاصر است.

شاید بتوان اذعان کرد مهمترین مؤلفه تفسیر اجتماعی قرآن، واقع نگری و توجه به ضرورت های موجود جامعه و در نظر گرفتن موضوعاتی است که بسامد زیادی در زندگی روزمره مسلمانان دارند. لذا مفسران اجتماعی تلاش می کنند با تفسیر آیات و با رویکرد واقع نگری وارد این عرصه شوند.

طرح گسترده مباحث اجتماعی در کتب تفسیری بدون تردید پدیده ای است که تا حد زیادی اختصاص به تفسیرنگاری در دوره معاصر دارد و اذعان داریم که وصف اجتماعی از اوصاف برجسته تفسیرنگاری معاصر محسوب می شود.

انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی، بر اساس برنامه راهبردی خود تبیین ابعاد مختلف گرایش تفسیر اجتماعی را در دستور کار خود قرار داده و در برگزاری دومین همایش بین المللی

^۱ - میری آشتیانی ، الهام ، مقدمه ای بر آسیب شناسی مسائل اجتماعی در ایران ، ج ۱، تهران ، فرهنگ گفتمان ، ۱۳۸۲، ص ۴۱.

^۲ - مظلوم خراسانی ، محمد ، بررسی مسائل اجتماعی ایران ، ج ۱، مشهد ، دانشگاه فردوسی ، ۱۳۸۱، ص ۱۷.

تفسیر اجتماعی قرآن در جهان اسلام با دبیری علمی جناب آقای دکتر عبدالهادی فقهی زاده اهتمام نموده است. این همایش با حمایت دانشگاه‌ها و مراکز برتر سامان گرفته است. اعضای کمیته علمی همایش از میان اساتید مطرح و شاخص ایران و جهان مورد انتخاب قرار گرفتند.

دبیرخانه همایش از مهرماه سال ۱۴۰۱ کار خود را آغاز کرده است و در همین مدت کوتاه پس از اعلام فراخوان، مقالات متعددی در قالب مقاله کامل و چکیده به دبیرخانه همایش ارسال شده که برخی از آن‌ها پذیرفته شدند. مجموعه مقالات کامل پذیرفته شده نیز مجموعه مقالات ان‌شاءالله در آینده نزدیک منتشر خواهد شد. محورهای اصلی دومین همایش بین‌المللی تفسیر اجتماعی قرآن کریم در جهان اسلام که در ۱۰ اسفند ۱۴۰۱ برگزار گردید، عبارتند از:

- تفسیر اجتماعی در نگاه رهبران انقلاب اسلامی
- وحدت اسلامی و چالش‌های پیش رو
- دین و مسئله کارآمدی
- زن و مسئولیت اجتماعی
- آموزه‌های قرآنی و مسئله حکمرانی
- ظرفیت‌های تفسیر اجتماعی در توسعه تمدن اسلامی
- آزادی، عدالت و سایر حقوق شهروندی

امید است برگزاری این همایش و مقالات و سخنرانی‌های ارائه شده در توسعه فهم عمومی از آموزه‌های قرآنی و نیز ارتقای دانش و بینش قرآنی جامعه دانشگاهی تأثیرگذار باشد.

مرضیه محمص

دبیر اجرایی همایش

اسفند ۱۴۰۱

جلوه‌های عدل و احسان قرآن کریم در قبال مخالفان با تاکید بر کتب تفسیری معاصر

دکتر مصطفی آذرخشی^۱

چکیده

از مهمترین وجوهی که می‌تواند به عنوان معیاری برای ارزیابی دعاوی عدالتخواهان تلقی شود، نحوه‌ی مواجهه‌ی آنان با مخالفان است. اینکه برخورد انسان با کسانی که از نظر فکر، شیوه زندگی، دین و مذهب، متفاوت از او می‌اندیشند و باور دارند، چگونه است، به مثابه آزمونی دشوار و تعیین‌کننده برای راستی آزمایی مواضع عدالتخواهانه‌ی اوست. به طور ویژه، در دنیای معاصر، با توسعه‌ای که در ساحات مربوط به مطالعات حقوق بشری پیدا شده است و بسیاری از ارزشهای حقوقی در قالب مطالبات انسان عصر مدرن عرضه می‌شود، ایجاد فضا برای اظهار مخالفت معترضان و پاسداشت حقوق آنها، به صورت جدی مورد توجه جوامع انسانی قرار دارد. در همین زمینه، تبیین موضع قرآن کریم به عنوان آخرین کتاب آسمانی که برای تمام اعصار حجّت روشن خداوند است، بسیار مهم و ضروری است. تدبّر در قرآن و کتب تفسیر اجتماعی معاصر حاکی از این حقیقت است که خدای متعال آدمیان را از بی‌عدالتی نسبت به مخالفان نهی نموده و رعایت انصاف و عدالت را درباره‌ی مخالفان، از نشانه‌های تقوا برشمرده است. از سوی دیگر به مسلمانان فرمان داده است که نسبت به غیر مسلمینی که با آنها نزاعی ندارند، عادلانه رفتار کنند و حتی به آنها احسان نمایند. همچنین در آیاتی، مخالفان را دعوت به گفتگو و ارائه برهان می‌نماید؛ به عبارت دیگر فضای اظهار وجود را برای آنان فراهم می‌سازد. موضوع دیگر برشمردن محاسن مخالفان است که در آیاتی از قرآن قابل ملاحظه است و بیانگر واقع بینی و رعایت انصاف در قبال مخالفان است.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، قرآن کریم، آزادی بیان، عدالت، حقوق بشر

۱. عضو هیأت علمی دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی m_azarakhshi@sbu.ac.ir

بررسی حرمت یا حلیت «متعه» و آثار آن در اجتماع، از دیدگاه علامه طباطبایی و ابن عاشور

دکتر زهره اخوان مقدم^۱

آلاء شهرستانی^۲

چکیده

تفسیر آیات اجتماعی قرآن، خصوصاً در حوزه «حقوق زنان» به عنوان شاخه‌ای از علم تفسیر همواره مورد توجه مفسران قدیم و جدید فریقین بوده است. برخی مفسران آموزه‌های حقوقی قرآن را راهنما و تعیین‌کننده قوانین بشری دانسته و این تعالیم را آشکارکننده اعجاز قرآن می‌شمارند. برخی دیگر دستورات حقوقی را تاریخمند قلمداد نموده و معتقدند که طبق نیازهای عصری، باید قوانین جدید بر اساس اصول قطعی اسلام، ارائه گردد. پژوهش حاضر با روش تطبیقی-توصیفی، دو تفسیر «المیزان» و «التحریر و التنویر» را مورد مطالعه قرار داده و ذیل یکی از آیات الاحکام یعنی آیه مربوط به «ازدواج موقت» به مقایسه دیدگاه دو مفسر شیعه و سنی معاصر، علامه طباطبایی و ابن عاشور پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد هر دو مفسر در این موضوع، رویکرد اجتهادی داشته و هر دو بر «عدم نسخ آیه متعه» اتفاق نظر دارند؛ اما اختلافات مذهبی به این حوزه نیز راه یافته و سبب نتایج متفاوت شده است. ابن عاشور حلیت متعه را مطلق ندانسته و از بیان آثار، و حکمت این حکم در جامعه چشم پوشیده، اما علامه طباطبایی علاوه بر شرح مفصل فلسفه ازدواج موقت و فواید آن در جامعه، به راهکارهای عملی و روش‌های راهبردی و رفع شبهات در این موضوع پرداخته است.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، متعه، ازدواج موقت، المیزان، التحریر و التنویر

۱. دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، تهران. dr.zo.akavan@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث. ala_shahrestani@yahoo.com

مسئولیت زنان در حکمرانی اسلامی از دیدگاه تفاسیر اجتماعی قرآن

فاطمه اسفندیاری^۱

دکتر مرضیه محمص^۲

چکیده

جریان تفسیر اجتماعی واکنشی جدی در برابر شرایط جدید و رخدادهای نوین و پاسخی به پرسش‌های نوپدید جهان معاصر به شمار می‌آید؛ از این رو مفسران قرآن تلاش نموده تا با این نگرش از آن به‌عنوان جریان تفسیری فعال در راستای احیای آموزه‌های دینی و قرآنی بهره‌گیرند؛ بایسته است تفسیر اجتماعی قرآن را بازتاب دو گونه از تحول سلبی و ایجابی دانست که مفسر اجتماعی تلاش دارد از سویی شبهات و اشکالات وارد بر دین و قرآن را نفی و از سویی دیگر با زبان و ادبیاتی جدید حقایق قرآنی را در پیشگاه مخاطب عرضه نماید. در جریان تفسیر اجتماعی افزون بر مبانی عام تفسیری مبانی دیگری نیز درخور تأمل است. به دیگر سخن این مفسر است که با رویکرد جامعه‌شناختی و پیش‌فرض‌های برآمده از آن و با مبانی متفاوت از دیگر نگرش‌های تفسیری به تفسیر و پیام‌گیری از آیات قرآن می‌پردازد. در این پژوهش با عنایت به روش تحلیل محتوا پس از تبیین مفهوم «تفسیر اجتماعی» تلاش گردیده بر اساس آثار تفسیری مفسران قرآن، دیدگاه‌های تفسیر پژوهان درباره مبانی اختصاصی این جریان بررسی و نقد گردد.

واژگان کلیدی:

آیات، تفسیر اجتماعی، زن، حکمرانی، ولایت اجتماعی، مسئولیت اجتماعی.

۱. دانش آموخته سطح چهار (دکتری) تسیر تطبیقی مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران، دانشجوی کارشناسی

ارشد مطالعات زن و خانواده دانشگاه علامه طباطبایی esfandary826@gmail.com

۲. عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه الهیات و ادیان m_mohases@sbu.ac.ir

دیدگاه تفسیری آیت الله خامنه‌ای در مورد مبانی انسان‌شناختی خانواده متعالی

زینب اسماعیلی^۱

چکیده

مکاتب فکری و فلسفی و اخلاقی برای نجات و رهایی انسان از ورطه حیرانی و سرگردانی براساس ایدئولوژی خود، راهکارهایی را ارائه نموده‌اند. و براساس نگرشی که به انسان به عنوان شاه بیت آفرینش، دارند؛ شیوه و سبک زندگی خاصی را برای او تجویز می‌کنند. در کتب تفسیر اجتماعی، به دلیل اینکه به سرمنشا و خالق آدمی متصل است؛ به عنوان ابزاری جامع و راهبردی برای سعادت انسان، قابل استفاده می‌باشد. در امور مختلف زندگی بشر، جایگاه اصلی و حیاتی، موضوع خانواده است. که غرب سکولار با رویکردهای فمینیستی و شخص‌محوری، سالهاست با مشکلات عدیده رو به روست. و می‌کوشد با سقوط خویش خانواده‌های سایر کشورها را نیز، پایین بکشد. جامعه ایران برای نجات خویش از این امر و ایجاد آرامش در خانواده و در نهایت جامعه، نیازمند الگو و معیاری صحیح و کامل است. امام خامنه‌ای به عنوان زعیم و راهبر با دید ژرفی که از یک سو نسبت به منابع اسلامی و نیز کتب تفسیری دارد و از سوی دیگر شناخت مشکلات و خलाهای انسان عصر حاضر، به حق می‌تواند دست بشر گمشده را بگیرد. با سیر در منویات ایشان در بعد خانواده به راستی می‌توان راهکارهای ایجاد یک خانواده متعالی و مطلوب قرآنی و در نهایت جامعه متعالی را یافت. گرچه این فرمایشات و راهنمایی‌ها سالها مظلومانه در میان بیانات سیاسی ایشان مغفول مانده بود. در این پژوهش ما به ابعاد مختلف انسان‌شناختی و تأثیر آنها در یک خانواده متعالی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای می‌پردازیم. و از میان فرمایشات ایشان، تأثیر مبانی هستی‌شناختی انسان مانند، فطرت، غریزه و... و تأثیر مبانی الهیاتی انسان در خانواده متعالی مانند دین و معاد و... و در نهایت به تأثیر مبانی جامعه‌شناختی انسان را در کتب تفسیر اجتماعی ارائه می‌کنیم.

واژگان کلیدی:

خانواده، خانواده متعالی، انسان‌شناختی، امام خامنه‌ای، کتب تفسیر اجتماعی

^۱. دانشجوی دکتری مدرسی مبانی نظری اسلام، دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی

جایگاه آموزه «معاد» در تفاسیر اجتماعی قرآن کریم

دکتر حسن اصغرپور^۱

مهدیه دهقانی قناتغستانی^۲

چکیده

تفسیر اجتماعی، گرایشی نو و عصری در تفسیر قرآن کریم است که بر آن است با اتکا بر آیات و حیانی راه سعادت انسانها در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی و دنیوی را بنمایاند. یکی از پرسش‌های مهم در برابر این گرایش تفسیری آن است که تفاسیر اجتماعی از آموزه‌ی معاد، به عنوان یکی از بنیادی‌ترین تعالیم قرآن، چه، خوانش و تفسیری ارائه می‌دهند و آن را در چه جایگاهی از ارزش و کارآمدی قرار می‌دهند؟ بررسی‌ها نشان از آن دارد که تفاسیر اجتماعی در تعامل با آموزه‌ی معاد، سه رویکرد متفاوت دارند: دسته‌ای برآنند که صرفاً پرداختن به آموزه‌ی معاد، تعطیلی فواید قرآن کریم و اثرگذاری اجتماعی آن را در پی خواهد داشت. به این معنی که آنان بین اهتمام تفسیر اجتماعی به ساخت دنیا و تشویق به آبادسازی آخرت دو گانگی و تفاوت قائل می‌شوند. دسته‌ی دوم، براساس متن آیات قرآن کریم، مشکلات اجتماعی را برخاسته از عدم باور راستین به آموزه‌ی معاد می‌دانند و دسته سوم، با رویکرد تدبیری به قرآن، در نقطه‌مقابل گروه نخست و فراتر از گروه دوم، اساساً گسترش معادباوری را به عنوان راهکاری زیربنایی و اساسی برای اصلاح جامعه و پیشبرد هدایت در سطوح مختلف روابط اجتماعی معرفی می‌کنند.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، معاد، هدایت، اصلاح جامعه

۱. عضو هیات علمی دانشگاه شاهد h.asgharpour@shahed.ac.ir

۲. مدیر گروه علمی حوزه علمیه فاطمیه وابسته به جامعه المصطفی العالمیه Mdgh.2011@gmail.com

مواجهه با چالش (ضرب زنان) در تفاسیر اجتماعی با تاکید بر آراء تفسیری عزیزه الهبری و بانو امین اصفهانی

اکرم السادات افزلی^۱

چکیده

از انواع خشونت‌های رایج در جوامع، خشونت‌خانگی از ناحیه مرد علیه زن است. مواجهه جدی زنان در دهه های اخیر با این مساله از مباحث مهم در گفتگوهای اندیشوران دفاع از حقوق زنان بوده است. یکی از موضوعات بحث برانگیز در رویکرد اسلام به زنان، برخی آیات قرآن کریم چون آیه ۳۴ سوره مبارکه نساء در خصوص رفتار با برخی همسران است که می‌فرماید: واضربوهن " برخی تفاسیر این لفظ جهت توجیه اعمال خشونت نسبت به زنان مورد سوءاستفاده قرار گرفته است. این مقاله به دنبال پاسخ به این پرسش است که آیا خشونت خانگی علیه زنان در اسلام قطعی است؟ چه خوانشهایی از خشونت علیه زنان در تفاسیر اجتماعی ارایه شده است؟ این پرسش محل شبهه ای مهم بر پیکره دین و اندیشه انسانی است؛ لذا این مقاله با رویکردی متفاوت این مساله را از دیدگاه دو اندیشمند مفسر زن (بانو امین اصفهانی و عزیزه الهبری)؛ و مطالعه تطبیقی دو اندیشه پی گرفته است. افزون بر طرح اجمالی مساله خشونت قرآن نسبت به زنان در این نوشتار دیدگاه دو اندیشمند نقاط اشتراک و افتراق دو تفسیر معاصر بررسی شده است. دو مفسر به عواطف و روحیات زنان توجه دارند و قائل به ضرب در موقعیت خاص و به شرط رقت و ملایمت هستند لکن رویکرد هر مفسر در مبانی وارجاعات تفسیری دیدگاههای متفاوتی از خوانش این آیه قرآن کریم به دست داده است. بانو امین با روش تفسیر روایی اجتهادی و بهره گیری از منابع شیعی و اهل سنت (اسناد روایی) به حکم ارشادی آیه استناد می کنند. و عزیزه الهبری با روش بافتمند سازی تاریخی، خوانش درون متنی به قرآن کریم و اندک توجه به منابع تفسیری و روایی (اهل سنت) قائل به نسخ؛ و عدم کارکرد این واژه در شرایط اجتماعی معاصر است. در تحقیق حاضر برخی آثار اجتماعی هر رویکرد بررسی گردیده است.

واژگان کلیدی:

ضرب زنان، عزیزه الهبری، بانو امین اصفهانی، تفسیر اجتماعی

^۱. کارشناس ارشد رشته مطالعات زنان دانشگاه علامه طباطبایی akramsadat.afzali54@gmail.com

مفسر و پاسخگویی به نیازهای اجتماع بر پایه دیدگاه‌های علامه مغنیه در تفسیر الکاشف

دکتر محمدهادی امین ناجی^۱

چکیده

قرآن کریم کتاب و حیانی الهی نازل بر پیامبر اسلام صلوات الله علیه و علی آله است که در آغاز نزول و بعثت، مخاطبان خود را همه انسانها دانسته و عرضه اولیه آن بر مشرکان و غیرمومنان به اسلام بوده است اما اندک اندک پس از پذیرش اسلام و تشکیل جامعه ایمانی و هجرت نبی مکرم ص به مدینه الرسول، دامنه مخاطبان در برخی از آیات به مومنان به قرآن اختصاص یافته است، مسلمانان در مواجهه با آیات این کتاب مجید علاوه بر بعد ایمانی خویش بدنبال یافتن پاسخ نیازهای خود از این منبع و حیانی بودند، در میان این پرسشها، شاهد سوالات و جوابهای اعتقادی، اخلاقی، تاریخی و اجتماعی هستیم؛ همه اینها گویای آنست که این کنش‌ها و واکنشهای قرآن و انسانها در پی تامین زندگی شایسته انسان در مسیر کمال ترسیم شده از سوی خدای تعالی و تبیین ابهامات انسانها اعم از مومن و غیر مومن بوده است، مسلمانان در صدر اسلام از قرآن به عنوان کتاب زندگی اجتماعی بهره جسته اند و قرآن کریم هم در این مسیر نیازهای تعامل اجتماعی ایشان را برآورده کرده است، اما سخن این است که با عنایت به خاتمیت اسلام و جاودانگی و اعجازگری قرآن کریم، جایگاه قرآن برای پاسخگویی به نیازهای حوزه تعاملات اجتماعی چگونه است؟ آیا مباحث مطرح شده در آیات مبارک کتاب کریم الهی، برای تامین نیازهای اجتماعی امروزه کفایت دارد؟ وظیفه و نقش مفسر در این راستا چیست؟ برای پاسخ به این مسایل و مباحث با تامل در تفاسیر مختلف قرآن کریم، به سراغ تفسیر الکاشف نوشته علامه محمد جواد مغنیه رفته ایم ایشان مفسری دردمند و معتقد به کارآمدی قرآن برای عصر حاضر می باشد و حتی تفسیر خود و سایر نوشته هایش را در راستای پاسخگویی به چنین مباحثی در حوزه اجتماع تنظیم نموده است لذا در این سخنرانی بدنبال آن هستیم که نقش مفسر را برای پاسخگویی به نیازهای اجتماعی انسان معاصر با دقت در آیات مرتبط با حوزه اجتماعی از منظر علامه مغنیه بررسی و ارایه نماییم.

واژگان کلیدی: تفسیر اجتماعی؛ محمد جواد مغنیه؛ تفسیر الکاشف؛ قرآن کریم.

^۱. استاد گروه قرآن و حدیث دانشگاه پیام نور aminnaji@pnu.ac.ir

بررسی اهداف حکمرانی در قرآن و نهج البلاغه

دکتر محمد مهدی باباپور گل افشانی^۱

چکیده

زندگی اجتماعی ملازم وجود قدرتی نظم‌آفرین و قوانینی همگانی است، زیرا نظم اجتماعی و بالندگی در جامعه منوط به تحقق حکومتی با ثبات است. هر حکومتی بر اساس مبانی فکری و نظری خاص خود دارای اهدافی است. اهداف حکومت نوعی ارزش جمعی، برنامه ریزی شده و سازمان یافته می باشد که در یک جامعه مورد اجماع نسبی قرار گرفته و تحقق آن به حکومت واگذار شده است. این مقاله در صدد پاسخگویی به این پرسش اصلی است که اهداف حکومت اسلامی در قرآن کریم و نهج البلاغه چیست؟ از این رو با بهره گیری از کتب تفسیر اجتماعی معاصر و شروح نهج البلاغه و با روش توصیفی کتابخانه ای به دسته بندی و تحلیل مهمترین اهداف حکومت اسلامی پرداخته می شود. این پژوهش حاکی از آن است که حکومت، وسیله ای برای رسیدن به اهداف والایی است که جز با تحقق آنها، سیر به سوی کمال برای همگان میسر نمی شود. به همین دلیل تشکیل حکومت راهی برای تحقق اهداف، اصول و ارزش هایی از جمله همبستگی، تعلیم و تربیت و نیز برقراری امنیت است. این اهداف در مقام عمل، پیوندی ناگسستنی با یکدیگر دارند.

واژگان کلیدی:

حکومت، تفسیر اجتماعی، نهج البلاغه، امنیت، وحدت

۱. دانشیار گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده الهیات و ادیان M_Babapour@sbu.ac.ir

مشارکت اجتماعی زنان با تاکید بر دیدگاه قرآنی امام خمینی

نفیسه باقری^۱

چکیده

زنان نیمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند و حیات و تداوم بقای انسان همواره در گرو نقش آفرینی زنان در خانه و اجتماع می‌باشد اما زنان در بسیاری از مقاطع تاریخی در بسیاری از جوامع چه قبل از اسلام و چه بعد از اسلام تحت ظلم و ستم قرار گرفته‌اند و حقوق آنها تضییع شده است. با ظهور دین اسلام در جامعه بدوی عربستان رویکردهای ارتجاعی نسبت به زنان و نقش آنها از بین رفت و ضمن پذیرش مشارکت اجتماعی زنان، ضرورت آن نه تنها به مسلمین بلکه کلیه انسان‌های جهان نمایان شد. از منظر قرآن زنان نه تنها خانواده ساز بلکه در نگاه بالاتر انسان ساز و اجتماع ساز هستند. حضور اجتماعی زنان الگویی در تاریخ اسلام است که غیرقابل انکار می‌باشد. حضور زنان در اجتماع، مشارکت اجتماعی و اشتغال بسیار حائز اهمیت می‌باشد.

حضرت امام خمینی نیز در بیانات خود حضور زنان برای نقش آفرینی در تحولات اجتماعی را به عنوان یک تکلیف مطرح می‌نمایند و به نقش زنان در پرورش انسانهای صالح اشاره فرموده و سعادت هر کشوری را در گرو تربیت انسانهای صالح توسط زنان عقیف و پاکدامن می‌دانند. نگرش امام به مسأله زن برخاسته از آموزه‌های دینی و قرآنی است. امام با الهام از وحی، سیره نبوی و دستاوردهای فقهی، به مسأله زن نگاه متفاوتی دارد. با تطبیق روش برخورد رژیم پهلوی به آموزه‌های دینی شخصیت زن را از دست رفته می‌داند و این رژیم را با جاهلیت پیش از اسلام مقایسه می‌کند. با توجه به اینکه حضرت امام مجتهد زمان شناسی بود و موضوعات اجتماعی را از جامعه می‌گرفت و برای استنباط سراغ ادله می‌رفت و مقتضیات زمان را در مد نظر داشت برای اظهار نظر درباره زن هرگز او را به خانه محدود نکرد بلکه با روشن بینی تمام در مورد حقوق زن در اسلام فعالیت‌های او را در اجتماع مجاز شمرد. پژوهش حاضر به بررسی ادله و آداب مشارکت و حضور اجتماعی زنان در بیانات و آرای امام خمینی با تاکید بر آیات قرآن کریم می‌باشد.

واژگان کلیدی:

امام خمینی (ره)، زنان، تفسیر قرآن، مشارکت اجتماعی

^۱. کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان دانشگاه علامه طباطبایی nafisehbagherii@gmail.com

بررسی ضرورت تمسک به قرآن کریم در سیر تطوّر حکومت اسلامی

دکتر آتنا بهادری^۱

چکیده

بررسی شخصیت علمی آیت‌الله خامنه‌ای در سال‌های مختلف، حکایت از نگاه ایشان به لزوم بهره‌گیری مستمر از قرآن کریم در روند پیشرفت حکومت اسلامی دارد. پیش از پیروزی شکوهمند انقلاب ایران، جهت آمادگی جامعه برای مبارزه با طاغوت و کادرسازی برای نهضت و پس از آن، جهت تأمین نیازهای حکومت اسلامی در اداره جامعه، به تفسیر و تبیین آیات این موضوع پرداختند. ایشان معتقدند که قرآن، منبعی سرشار، اصیل و سند قاطع و تردیدناپذیر اسلام، راهگشای مبارزه با بیداد و مبین زندگی اجتماعی انسان‌هاست. بر مبنای این اندیشه، معظم‌له از سال ۴۳-۵۵ به تفسیر سوره‌های مائده، انفال، کهف، براءت و آیاتی از سوره بقره و یونس که همگی مفاد اجتماعی و مبارزاتی دارد، پرداختند. در منصب ریاست‌جمهوری (از سال ۶۱) به تفسیر جزء ۲۷ که مسائل عمده بعد از تشکیل حکومت، نظیر عدالت اجتماعی و جهاد را دربردارد، پرداختند. سنت‌های الهی حاکم بر اقوام مختلف و تطبیق آن با جریان‌ات روز و مفاهیمی نظیر استکبار، استضعاف، فتنه، نفاق و نفوذ سهم قابل توجهی در تفسیر ایشان داشته است. معظم‌له پس از رهبری از سال ۷۰، درس تفسیر خود را در حسینیه امام خمینی (ره) از ابتدای قرآن کریم شروع کردند و لزوم تشکیل حکومت قرآنی و وجود مبانی علوم انسانی در قرآن، از مؤلفه‌های مهم منظومه فکری ایشان است که با اعتقاد به توسعه معنای فقاہت، به نظریه‌پردازی قرآنی برای طراحی پایه‌های تمدن‌سازی نوین اسلامی تشویق و خود بدان‌سو حرکت می‌کنند.

واژگان کلیدی:

بهره‌گیری از قرآن، کادرسازی برای نهضت، نیازهای حکومت، نظریه‌پردازی قرآنی، آیت‌الله خامنه‌ای

^۱. عضو هیأت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه الزهراء (س) a.bahadori@alzahra.ac.ir

تحلیل مضامین اجتماعی آیت الله خامنه‌ای بر سوره براءت

دکتر آتنا بهادری^۱

چکیده

بررسی تفاسیر حضرت آیت الله خامنه‌ای بر آیات قرآن کریم، حاکی از رویکرد سیاسی-اجتماعی ایشان است. بارزترین نمونه، تفسیر سوره براءت در سال ۱۳۵۱ است. معظم‌له با انتخاب هوشمندانه این سوره، سال‌ها پیش از پیروزی انقلاب ایران، پایه‌های فکری اسلام را برای مردم تبیین نمودند؛ به تعمیق بنیان‌های اندیشه مبارزه و براندازی حکومت طاغوت در دل جوانان پرداختند و با کمک قرآن به کادرسازی و ایجاد تشکیلات انقلابی همت گماردند. مروری بر مضامین آشکار تفسیر سوره توبه، محورهای ذیل را به دست می‌دهد: عرضه مشکلات جامعه اسلامی به قرآن و استخراج راه حل از آیات (ذیل آیات ۴۱، ۴۲، ۶۷، ۱۰۳، ۱۱۳)، تبیین ضرورت مبارزه با کفر و طاغوت و لزوم تشکیل حکومت اسلامی (ذیل آیات ۵، ۱۲، ۱۳، ۳۸، ۴۰، ۱۱۱)، تقریب مذاهب و فرق اسلامی (ذیل آیات ۲۶، ۴۰، ۵۰، ۱۰۰)، توجه به موضع‌گیری‌های جامعه اسلامی در برابر گروه‌های مختلف اعتقادی (ذیل آیات ۵، ۲۹، ۳۰، ۴۲-۴۵، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۷۳)، تبیین سنت‌های الهی حاکم بر جامعه (ذیل آیات ۲، ۱۴، ۱۶، ۳۹-۴۱، ۵۰، ۶۹، ۷۹، ۸۵، ۹۶)، توجه به فضای اجتماعی و سیاسی قبل و بعد از نزول سوره (ذیل آیات ۲۵، ۲۹، ۳۸).

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، سوره براءت، آیت‌الله خامنه‌ای، انقلاب اسلامی، مبارزه با طاغوت

^۱. عضو هیأت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه الزهراء(س) a.bahadori@alzahra.ac.ir

رویکردی جامعه‌شناختی به مسئله حجاب زنان در قرآن با تأکید بر نظریه مدیریت بدن

پریسا بزازی^۱

چکیده

امروزه مفاهیمی همچون هویت فردی و اجتماعی در زمره مفاهیم مشترک پژوهش‌های جامعه‌شناختی و پژوهش‌های دینی بشمار می‌آیند. مطابق دیدگاه‌های نگارندگان کتب تفسیری با رویکرد اجتماعی، هر یک از اجزاء انسانی جامعه، تشکیل دهنده بخش مهمی از حیات اجتماعی هستند که ارزش آنان منوط به آن است که چه مقدار و چگونه از موجودیت و سرمایه خویش با آگاهی و اختیار در قوام حیات اجتماعی شرکت می‌جویند. از این منظر آنان در به کارگیری حقوق مشروع خویش نیز مقید به رعایت مصالح عمومی هستند. بازخوانی آرا و نظرات مفسران در کتب تفسیر اجتماعی گویای این مهم است که دین اسلام تنها دینی است که دعوت خود را بر اجتماع بنا نهاده و هیچیک از شئون اجتماعی را مورد اهمال قرار نداده است. این مقاله با رویکرد توصیفی - تحلیلی، مروری بر نظریه مدیریت بدن در جامعه‌شناسی دارد و سپس از این نظریه در تبیین موضوع حجاب زنان در آیات قرآنی بهره‌گیری می‌کند. بر اساس این پژوهش، پوشش و حجاب در نگاه اسلامی به مثابه رسانه‌ای ارتباطی و کنشی اجتماعی، از منظر کلان تحت تأثیر ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است و از نگاه خرد، متأثر از کنشگران اجتماعی اعم از زن و مرد می‌باشد. از نظر جامعه‌شناسی، استفاده از حجاب در یک جامعه، به نمادی معنادار تبدیل می‌شود که می‌تواند هویت اجتماعی و بازنمایی فرهنگی هر فرد یا جامعه‌ای از کاربران آن را متمایز کند.

واژگان کلیدی:

هستی‌شناسی بدن، مدیریت بدن، جامعه‌شناسی بدن، بدن در قرآن، حجاب در قرآن.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات زنان، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.

مطالعه تطور دیدگاه اندیشمندان مسلمان در ارتباط حکمرانی و اسلام

دکتر فروغ پارسا^۱

چکیده

حکمرانی و چگونگی آن در شمار مهم ترین مسایل همه جوامع از ابتدای تاریخ بشر تا به امروز است. در واقع اعمال قدرت و حکومت جهت تسلط و مدیریت منابع مختلف ثروت اعم از مالی و غیر آن مسأله همیشگی انسان بوده و ادیان و آموزه های الهی نیز نسبت بدان بی توجه نبوده اند. اسلام به مثابه آخرین دین آسمانی در این میان توجه بیشتری به امر حکومت و حکمرانی داشته است. در واقع آموزه های اجتماعی پر بسامدی از قرآن کریم معطوف به مسأله چگونگی حکومت و امارت و ضرورت آن و نیز ویژگی های کارگزاران اسلامی است. بر اساس نظریه سیاسی اسلام، خداوند منبع همه گونه اقتدار است و احکام و قوانین در قالب شریعت از سوی خداوند تعیین شده است. شریعت اسلامی همه جنبه های فردی و اجتماعی زندگی انسان را در برمی گیرد که از راه وحی به پیامبر (ص) ابلاغ شده است. در این نظریه که تقریباً بین عالمان شیعه و سنی اختلافی وجود ندارد؛ امام یا خلیفه جانشین پیامبر (ص) است و به همین اعتبار مکلف به تبلیغ و حفظ دین و رهبری مردم است. با این همه اندیشمندان مسلمان در رابطه با تبیین چگونگی و دامنه ارتباط دیانت و سیاست دیدگاه و رویکرد یکسانی نداشته اند. ابوحنیفه، اوزاعی، مالک و ابویوسف قاضی بصره در شمار نخستین فقیهانی بودند که احکام سلطانی را در حوزه امور دینی تدوین کردند. احکام سلطانی اثر ابوالحسن علی ابن محمد بن حبیب ماوردی (۳۶۴-۴۵۰ق)، در شمار مهمترین آثاری است که به تبیین رابطه نهاد خلافت و دیانت پرداخته و خلیفه را جانشین و نایب پیغمبر اسلام (ص)، برای حراست

۱. دانشیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی f.parsa@ihcs.ac.ir

از دین و جلوگیری از بروز بدعت در دین دانسته است. ابوحامد محمد غزالی (۵۰۵-۴۵۰ ق) متفکر اهل سنت، نیز سیاست را در حیطة دین و شرع می‌داند. در گفت‌وگوهای فقهی و کلامی شیعه، ارتباط دیانت و سیاست در بحث امامت مطرح و امامت به معنای ریاست عامه در امور دین و دنیا تعریف شده است. دیگر عالمان شیعی از شیخ مفید عالم سده پنجم تا شیخ ابوالحسن نجفی صاحب جواهر همگی به ارتباط دین و سیاست قایل بوده‌اند. در سده‌های اخیر اما دو رویکرد مختلف در بین اندیشمندان مسلمان پدید آمده است. رشیدرضا (۱۸۶۵م/۱۲۸۲ ق) اندیشمند سوری الاصل و از هواداران اندیشه‌های اصلاح دینی محمد عبده (متوفی ۱۹۰۵م) و تدوین‌کننده تفسیر المنار به ارتباط وثیق دیانت و سیاست اعتقاد دارد و نظریه مهمی در رابطه با احیا و نوسازی خلافت اسلامی در جهان اسلام مطرح کرده است. در مقابل علی عبدالرزاق (۱۹۶۶-۱۸۸۸) دانشمند مصری در کتاب جنجالی «الاسلام و اصول الحکم» نظریه عدم ارتباط دین و سیاست را بیان کرده و معتقد بود؛ نباید خلافت را با حکومت یکی دانست. از منظر عبدالرزاق، قرآن در هیچ آیه‌ای مباحث سیاسی و حکومتی مطرح نکرده و سیاست و مشتقات آن حتی یک بار در قرآن نیامده است. در بین عالمان شیعی میرزای نائینی، سید محمد باقر صدر و بیش از همه امام روح الله موسوی خمینی نظریه‌هایی در رابطه با حکمرانی مطرح کردند که معرفی و تبیین و تحلیل آنها اهمیت دارد.

واژگان کلیدی:

اسلام، حکمرانی، آموزه‌های سیاسی قرآن، ارتباط سیاست و دیانت

دیدگاه مفسران و قرآن پژوهان معاصر درباره «تعدد زوجات»: تحلیل و مقایسه دیدگاه‌هامنظر ترکمان پری^۱**چکیده**

مسئله تعدد زوجات از جمله مسائل مطرح شده در حوزه برابری حقوق زنان و مردان است. برای توضیح و تفسیر آیات قرآنی که موضوع تعدد زوجات را مطرح می‌نمایند، مفسران و قرآن‌پژوهان زیادی اظهارنظر نموده‌اند. همواره سوالات و تناقضاتی نیز در این زمینه وجود داشته است. در این پژوهش به گردآوری آراء مفسران و قرآن‌پژوهان به روش اسنادی کتابخانه‌ای تلاش شده است، ضمن گزارش آراء آنان به ویژه در تفسیر آیات ۳ و ۱۲۹ سوره نساء، با روش تحلیلی-تفسیری به تحلیل و تفسیر این نظرات و همچنین مقایسه آنها پرداخته، در نهایت به تفسیر و رویکرد معرفتی مناسبی در این زمینه دست یافتیم. نکته حائز اهمیت و هدف پژوهش در این مقاله بررسی حقوق زنان در دنیای مدرن و نفی تبعیض علیه آنان در مسئله تعدد زوجات برای مردان است. مفسران و قرآن‌پژوهان در این حوزه به دو دسته کلی مخالفان و موافقان تقسیم می‌شوند. مخالفان تعدد زوجات به دو گروه مخالفان مشروط و مطلق و همینطور موافقان تنها موافقان مشروط هستند. نتایج نشانگر آن است که مخالفان مشروط، مخالفت خود را ضمن شروطی مطرح می‌نمایند. مخالفان مطلق نیز تعدد زوجات را ظلم در حق زنان میدانند. در مقابل موافقان تعدد زوجات همگی از موافقان مشروط در این حوزه هستند و ادله خود را برای موافقت با ارائه شروطی مطرح می‌نمایند. در نهایت با توجه به اینکه تفاسیر درست و مناسب، تفاسیری هستند که در بستر تاریخی و فرهنگی زمان حاضر و با توجه به نیازهای دنیای مدرن صورت گرفته باشد و از طرفی کرامت و آزادی زنان نیز مورد نظر قرار گیرد، گویی تفاسیر مخالفان مشروط در این حوزه تطابق بیشتری با نیازهای جامعه امروزی دارد.

واژگان کلیدی:

تعدد زوجات، مفسران سنتی، مفسران و قرآن‌پژوهان معاصر، تفسیر آیات تعدد زوجات

۱. دکتری رشته علوم قرآن و حدیث، دانشکده حقوق واحد علوم تحقیقات m42torkaman@gmail.com

دیدگاه مفسران و قرآن پژوهان معاصر درباره اشتغال زنان: نقد و تحلیل

منظر ترکمان پری^۱

دکتر فروغ پارسا^۲

چکیده

مسئله اشتغال زنان در حوزه برابری حقوق زنان و مردان مطرح شده است. برای توضیح و تفسیر آیات قرآنی که این موضوع را مطرح می نمایند، همواره سؤالاتی در این زمینه مطرح می شود. این پژوهش با روش اسنادی کتابخانه ای، ضمن گزارش آرای مفسران و قرآن پژوهان معاصر با محوریت آیات ۳۲ سوره نساء و ۳۳ سوره احزاب، به تحلیل و نقد نظرات آنها می پردازد. مفسران و قرآن پژوهان در این حوزه به دو دسته مخالفان و موافقان تقسیم می شوند. ضمن آنکه موافقان اشتغال زنان نیز خود به دو گروه موافقان مشروط و مطلق تقسیم میشوند. نتایج بحث نشانگر این است که؛ موافقان مطلق، استقلال و شغل را حق طبیعی زنان می دانند، حال آنکه موافقان مشروط معتقدند که زنان حق شرکت در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی را دارند، اما اولویت برایشان خانه و رسیدگی به فرزندان است. شرط حضور آنان در جامعه نیز رعایت حجاب و شئون اسلامی است. مخالفان این حوزه معتقدند اشتغال زنان با مسئولیت همسری و مادری آنان تداخل دارد، بنابراین حضور آنان در جامعه مثبت نیست. گویی تفاسیر موافقان مشروط که برای کرامت و آزادی زنان ارزش قائلانند، در این زمینه تطابق بیشتری با نیازهای جامعه امروزی دارند.

واژگان کلیدی:

اشتغال زنان، مفسران، قرآن پژوهان معاصر، نقد و تحلیل

۱. دکتری رشته علوم قرآن و حدیث، دانشکده حقوق واحد علوم تحقیقات m42torkaman@gmail.com

۲. دانشیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی f.parsa@ihcs.ac.ir

زنان در اجتماع از دیدگاه تفاسیر اجتماعی (بررسی موردی ارتباط غیر کلامی)

مهدیس جعفرزاده^۱

چکیده

یکی از مباحث مهم در جامع کنونی بحث زنان و نحوه حضور و فعالیت آنها در اجتماع و جایگاه های اجتماعی ست. اهمیت نقش زنان به عنوان نیمی از افراد متشکل جامعه را نمی شود نادیده گرفت در این پژوهش در صدد این هستیم تا با استفاده از آموزه های اسلام و قرآن به عنوان دین کامل و همه جانب نگر که در مورد ریز ترین مسایل مسلمین و بطور کلی انسان صاحب نظر و حکم است به بررسی نظر اسلام و قرآن در باره نحوه ارتباط های صحیح زنان با مردان برای حضور در جامعه بپردازیم. ارتباط غیر کلامی زنان و مردان نامحرم یکی از مواردی ست که در قرآن مطرح می شود و اسلام در این زمینه احکامی را هم بیان کرده که نشان دهنده توجه ویژه اسلام نسبت به سلامت و طهارت و آرامش روانی فرد و جامعه است. در این پژوهش با استفاده از تفاسیر اجتماعی قرآن، شاخص های ارتباط غیر کلامی با نامحرم را بر اساس آیات بررسی کرده تا شیوه ارتباط صحیح با نامحرم را در جامعه تبیین نماید. از جمله این شاخص ها: نهی از نگاه های خیره و هوس آلود نامحرمان به یکدیگر، نهی از هرگونه لمس و تماس جسمی با نامحرم، رعایت پوشش مناسب و نهی از هرگونه خودنمایی و جلوه گری در رفتار با نامحرم است. در پایان چنین حاصل شده که اصل حاکم بر سبک ارتباط غیر کلامی با نامحرم باید بر اساس اصل عدم مفسده و به دوراز هرگونه انتقال پیام های حسی و عاطفی در رفتار باشد.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، ارتباط غیر کلامی، زنان، اجتماع

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات زنان، دانشگاه علامه طباطبایی amaday66@yahoo.com

رابطه میان دین و توسعه جامعه بشری با محوریت دین اسلام

دکتر اسمر جعفری^۱

چکیده

توسعه و پیشرفت در فرهنگ عمومی دنیای امروز مقوله‌ی بسیار مهمی است که عموم جوامع بشری در صدد نیل به آن هستند از دیگر سو «دین» هم پدیده‌ایست که طبق شواهد تاریخی همواره در میان اجتماعات بشری به صورت‌های مختلف حضوری ریشه دار داشته است. در دنیای پیشرفته و مدرن امروز به جهت توسعه نیافتگی اکثر کشورهای اسلامی نقش دین و کارکرد آن در حرکت کاروان «توسعه و پیشرفت» اندیشمندان اسلامی را با چالش‌های مختلفی در این زمینه رو به رو کرده است. پژوهش حاضر ضمن بیان مفهوم «توسعه» و «اکاوی» هدف «آن در مکاتب مختلف دینی خصوصاً اسلام، رابطه دین و توسعه را از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داده و نقش ادیان از جمله اسلام را در پیشرفت و توسعه جامعه بشری تبیین نموده است حاصل این پژوهش آن است که رسالت دین صرفاً توسعه و پیشرفت جامعه انسانی نیست و ساختن دنیای آباد و پیشرفته به عقل و دانش و تجربه بشری واگذار شده است اما دین اسلام در بطن خود آموزه‌های مهمی برای نیل به این امر را داراست و این آموزه‌ها به گونه‌ای طراحی شده‌اند که می‌توان از آنها کلیاتی مهم و اصولی برای دست‌یابی به عوامل پیشرفت و توسعه را استخراج نمود لذا با قاطعیت می‌توان گفت دین اسلام محرک و مشوق امر توسعه جامعه بشری است.

واژگان کلیدی:

دین، توسعه، اسلام، رابطه

^۱. دانش‌آموخته دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه قم و مدرس دانشگاه فرهنگیان

ظرفیت های تفسیر اجتماعی قرآن در توسعه تمدن اسلامی

محمد جعفری آذر^۱

چکیده

تفسیر اجتماعی به نوعی استنطاق قرآن به هدف شناخت چالشهای اجتماعی و ارائه راهکار برای برون رفت از این چالش ها به شمار می رود. قرآن همواره به عنوان مهمترین متن دینی مقبول در میان مسلمین، بی بدیل ترین منبع الهام بخش برای حل مشکلات جوامع انسانی به شمار می رفته است. به اقرار تمامی تمدن پژوهان، انسان مهمترین عنصر نضج دهنده تمدن به شمار می رود. به همین خاطر اعتلا و انحطاط تمدنی در تمامی ساحت های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، علمی و ... به شدت به عنصر انسانی آن تمدن وابسته است. انسان نیز در حوزه رفتار و کنش ها به طور مستقیم همواره متأثر از آگاهی ها، باورها و گرایشات خویش است؛ لذا خداوند متعال حوزه شناخت، باورها و گرایشات انسان را مورد توجه اساسی قرار داده و دین اسلام به دنبال ایجاد «انسان مسلمان طراز تمدنی در همه ابعاد» و با «نگاهی تمدنی» است. بدیهی است انسان طراز تمدن اسلامی البته با نگاهی متناسب از نگاه قرآن، در حوزه شناخت و باورها دارای ویژگیهایی است که بدون شناخت این ویژگیها ایجاد و توسعه تمدن اسلامی امری محال می نماید. انسان تمدنی طراز قرآن ویژگیهایی در ساحت «شناخت»، «ارزشها» و «انگیزه ها» دارد که او را از دیگر انواع خود متمایز میسازد. در حوزه شناخت «واقع نگری»، «جامع نگری»، «هدفداری و معناداری»؛ در حوزه ارزشها «ارزشهای فطری و عقلی»، «ارزشهای قدسی» و در حوزه انگیزشی «فداکاری و خدمت»، «رشد و پیشرفت جمعی» و «قرب حق» را باید از جمله ویژگیهای انسان با نگاه تمدنی از نگاه قرآن به حساب آورد.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، تمدن اسلامی، نظام معرفتی، نظام ارزشی، نظام انگیزشی

^۱. دانشجوی دکتری رشته تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، دانشگاه معارف اسلامی قم

روش‌شناسی تفسیر اجتماعی قرآن

دکتر هادی جلالی اصل^۱

چکیده

قرآن کریم با توجه به قطعی بودن سند و معیار بودن برای رد و قبول روایات، جایگاه خاصی در میان منابع اسلامی داشته و تفسیر اجتهادی قرآن در حل معضلات فردی و اجتماعی بشر از ظرفیت بالایی برخوردار است. یکی از شاخصه‌های تفسیر اجتهادی، تفسیر اجتماعی است که به معنای خضوع در برابر مفاهیم اجتماعی و نیازهای واقعی عصر حاضر است که مفسر در این روش تلاش می‌کند بین نظریه قرآن در زمینه مسائل اجتماعی، با هدف اجتماعی، هماهنگی برقرار نماید و در جنبه‌های مختلف اجتماعی از مسائل اعتقادی گرفته تا مسائل اقتصادی، سیاسی، اخلاقی و حقوقی، به ارایه نظریه و تئوری پرداخته و با پیش‌بینی مشکلات، به شبهات مختلف پاسخ دهد. با این حال آیات قرآن از یک سنخ نبوده و در عین قطعی بودن از حیث سند و جهت (تقیه‌ای نبود)، در بسیاری از مواقع نص نبوده و ظاهر یا متشابه می‌باشند. همچنین قرآن کتاب هدایت بوده و در عین دارا بودن آیات اجتماعی، به صورت خاص کتابی جامعه‌شناختی نیست. این دو مسئله تفسیر اجتماعی قرآن را دشوار کرده و احتمال تفسیر برای آیات قرآن را افزایش می‌دهد و در نتیجه اهمیت روش‌شناسی در تفسیر اجتماعی قرآن را برجسته می‌سازد. این در حالی است که قوت روش‌شناختی به خصوص در تولیدات علمی در حوزه علوم انسانی اسلامی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا تولید دانش غیر معتبر از قرآن، باعث تولید نظریات ناکارآمد در حل معضلات اجتماعی خواهد شد و این امر خود سبب بی‌اعتبار شدن قرآن و کنار گذاشته شدن آن در جامعه و تقویت رویکردهای ضد دینی یا در حالت خوشبینانه سکولار خواهد شد. هدف از این مقاله این است که در سه حوزه به بررسی روش‌شناختی تفسیر اجتماعی قرآن بپردازد؛ دایره اعتبار تفسیر اجتماعی قرآن، رابطه قرآن با ادله دیگر در دو جهت

۱. استادیار گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی، استاد سطوح عالی حوزه علمیه قم

تعارض یا تعاضد و چالش‌های روش‌شناختی تفسیر سیاسی قرآن. برای رسیدن به این هدف از روش توصیفی-هنجاری استفاده شده است. روش توصیفی علاوه بر گزارش، دارای سطوح تحلیل (Analysis) و نقد (Critic) نیز می‌باشد. در تحلیل به دو مساله پرداخته می‌شود: استکشاف همه پیش‌فرض‌های یک رای و نظر، و بیان آثار و نتایج مترتب بر یک رای. در نقد نیز داوری مطرح است و از دو دیدگاه نظری و عملی می‌توان به داوری نشست. در دیدگاه نظری، این مساله مطرح می‌شود که آیا این رای مطابق با واقع است، یا نه. در دیدگاه عملی، این مساله مهم است که اعتقاد به این رای چه آثار و نتایجی در فرد و جامعه ایجاد می‌کند. روش هنجاری نیز از «باید» و «نباید» بحث می‌کند و در دو حوزه وارد می‌شود: درباب روش (method)، و درباب ارزش (Evaluative). در این تحقیق نیز علاوه بر تحلیل آثار و نتایج، به نقد آثار عملی تحقیقات غیرروشنمند در حوزه تفسیر اجتماعی قرآن پرداخته و با رویکردی هنجاری به بایدها و نبایدهای تفسیر اجتماعی قرآن می‌پردازیم.

واژگان کلیدی:

قرآن، روش‌شناسی، تفسیر اجتماعی قرآن

ساحت‌های وجودی انسان در تفسیر اجتماعی قرآن کریم

دکتر فاطمه السادات حسینی^۱

دکترحانیه اسمعیلی ماهانی^۲

چکیده

آنچه بشر امروز را در هاله‌ای از ظلمت، تباهی و پرده‌ای از نادانی و گمراهی فروبرده، به گونه‌ای که گاهی انسان را به جای خدا نشانده و گاهی درحد حیوان ساقط می‌کند؛ از عدم آگاهی به حقیقت قدسی انسان نشأت گرفته است؛ گرچه، شناخت حقیقت قدسی انسان و ساحت‌های وجودی آن دشوار است، اما خداوند سبحان در کتاب قرآن این گوهر بی نظیر را معرفی نموده و با اندکی تأمل در خود، می‌یابیم که علاوه بر وجود جسمانی حالاتی چون، اندیشیدن، عشق ورزیدن، اراده کردن، به یادآوردن و ارتباط با ماوراء و معرفت به خدا، وجود دارد. در این پژوهش که با هدف شناسایی و معرفی ساحت‌های وجودی انسان، از منظر قرآن صورت گرفته است به چگونگی تاثیر ساحت‌ها بر یکدیگر، به روش توصیفی و تحلیلی از طریق آیات وحی پرداخته شده است. نتایج بررسی‌های صورت گرفته نشان دهنده آن بوده است که سه ساحت عاطفی، ارادی و معرفتی برای وجود انسان شناخته شده است که مهمترین بعد وجودی انسان ساحت معرفتی مطرح گردیده است همچنین نتایج نشان دهنده آن بوده است که سه ساحت وجودی انسان بر یکدیگر تاثیرگذار هستند که بیشترین تاثیر را ساحت معرفتی که در هدایت و سعادت بشر نقش بسزایی دارد بر سایر ساحت‌ها اعمال می‌کند لذا بدیهی است که اگر گوهر وجودی انسان شناخته شود اوضاع جامعه و جهان متحول و حق و عدل نمایان می‌شود.

واژگان کلیدی:

ساحت، انسان، تفسیر اجتماعی، قرآن کریم

۱. استادیار دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان fshossine94@gmail.com

۲. دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه شهید باهنر کرمان khanomesmaili@gmail.com

بررسی تطبیقی وسواس و درمان آن در آموزه های اسلامی و روانشناسی با تاکید بر کتب تفسیر اجتماعی قرآن

دکتر فاطمه السادات حسینی^۱

دکتر حانیه اسمعیلی ماهانی^۲

چکیده

هدف در نوشتار حاضر، بررسی تطبیقی در مطالعات منابع اسلامی و آموزه های روانشناسی پیرامون این بیماری است. روش تحقیق، توصیفی و تحلیلی و از نوع تطبیقی می باشد. جامعه آماری مشتمل بر تمامی مستندات در زمینه وسواس فکری عملی است و نمونه مشتمل بر کتب تفسیر اجتماعی قرآن و مقالات مرتبط با وسواس فکری عملی انتخاب شده است. ابزار اندازه گیری در این پژوهش مشتمل بر چک لیست است و داده ها به روش توصیفی مرد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. یافته ها نشان داد که مشترکات در این موضوع بیش از مفترقات است؛ مضاف بر اینکه در هر دو آموزه اسلام و روانشناختی، وراثت و تربیت دو عامل قدرتمندی است که در پیدایش وسواس نقش بسزایی دارد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که در منابع اسلامی و روانشناسی، شاه کلید درمان وسواس، مواجهه و جلوگیری از واکنش می‌باشد، با این تفاوت که در آموزه های اسلامی، نقش روان درمانی (آموزش صحیح احکام) بسیار موثرتر از رفتار درمانی بود حال اینکه در مکاتب روانشناسی اگر چه نقش روان درمانی نیز لازم و موثر است ولی نقش رفتار درمانی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار بود.

واژگان کلیدی:

وسواس، فکر، عمل، اسلام، روانشناسی، کتب تفسیر اجتماعی قرآن

۱. استادیار دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان fshossine94@gmail.com

۲. دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه شهید باهنر کرمان khanomesmaili@gmail.com

بررسی مبانی اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای در مورد جایگاه زن با تاکید بر کتب تفسیر اجتماعی قرآن

دکتر فاطمه السادات حسینی^۱

دکترحانیه اسمعیلی ماهانی^۲

محسن نادری^۳

چکیده

جایگاه زن در طول تاریخ همواره در معرض تفسیرهای گوناگون قرار گرفته، لذا ضرورت دارد جهت تفسیر صحیح جایگاه زن در ابعاد مختلف، رجوع به اندیشه کسانی نمایم که نگاه عمیق به مبانی قرآنی دارند؛ عنوان مبانی قرآنی در این مقاله، به دنبال پاسخ برای این مسئله است که اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای در خصوص جایگاه زن بر پایه کدام یک از مستندات و کتب تفسیر اجتماعی قرآن بیان شده است و ریشه در کدام یک از آموزه‌های وحیانی دارد؛ ایشان در فرمایشات خود گاه به صراحت آیه یا فرازهایی از آیات قرآن را ذکر می‌کنند و گاه سخنان معظم‌له فاقد هر گونه استناد به آیات قرآن می‌باشد؛ از سخنرانی‌های رهبری در مورد زنان، برخی از مباحثی که ایشان بر مبنای آیات قرآن اندیشه‌های خود را بیان فرموده‌اند، انتخاب شده است و در تو ضیح و تفصیل آن مباحث از نظرات مفسران شیعه و مجامع روایی به تنا سب مباحث بهره برده شده است. نتایج بررسی اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای در خصوص جایگاه زن نشان دهنده آن بوده است که در اکثر اندیشه‌ها و سخنرانی‌های ایشان به آیات قرآن کریم استناد شده است و پیوسته تاکید می‌نمایند که زن و مرد در پیشگاه خدا از نظر قرب و منزلت یکسانند، مهم آنست که از نظر اعتقاد، عمل و اخلاق اسلامی واجد فضیلت باشند.

واژگان کلیدی:

اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای، زن، کتب تفسیر اجتماعی قرآن

۱. استادیار دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان fshossine94@gmail.com

۲. دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه شهید باهنر کرمان khanomesmaili@gmail.com

۳. کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه شهید باهنر Naderi.taha1393@gmail.com

نقش مستکبران و استعمارگران در سقوط تمدن اسلامی و راهکارهای مقابله با آن

مریم حق‌شناس^۱

چکیده

انبیاء بعد از بعثت و ظهور خود دو هدف را دنبال می‌کنند؛ اول انسان‌سازی و پیراستن او از بدی‌ها و آراستنش به فضایل و نیکی‌های اخلاقی و در ادامه، فراهم کردن بستری مناسب جهت پیاده‌سازی هدف اول، اقدام به تشکیل جامعه یا تمدن اسلامی تا انسان به رشد و شکوفایی برسد. این تمدن در سایه آموزه‌های فطری و جامع اسلامی همراه با عقلانیت و مدیریت صحیح حاکمان به شکوفایی می‌رسد. اگر مردم با جهل و نادانی خود از رهبران الهی و واقعی خود پیروی نکنند، دچار اختلافات زیادی خواهند شد. این جامعه از خارج نیز دشمنانی دارد که چشم طمع به او بسته‌اند و نمی‌توانند ببینند که دین توانایی اداره حکومت را دارد و چون می‌بینند منافعشان به خطر می‌افتد، از طرق مختلفی مانند ایجاد اختلاف بین مردم، تحمیل فرهنگ خود بر آنها، سست کردن اعتقادات جوانان و به ابتدال کشیدن آنها به انواع فسادها، سعی در منحط کردن آن دارند. مدیران و حاکمان دینی وظیفه دارند با بصیرت کافی دشمن را بشناسند و با زبانی لین و نرم، مضامین عالی دین اسلام را به مردم ارائه داده و با تمهیدات کافی و لازم، اعتقادات فرهنگی و دینی جامعه را اعتلا بخشند و با تربیت نیروهای انسانی متعهد، متخصص و خلاق، به رشد و توسعه علمی کشورشان کمک کنند. در این مقاله به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی تمدن و عوامل شکوفایی و افول تمدن اسلامی می‌پردازیم و ماهیت استعمار و استکبار و شیوه‌های مؤثرشان بر سقوط تمدن اسلامی و چگونگی مقابله با آنها را بررسی می‌کنیم.

واژگان کلیدی:

تمدن اسلامی، رشد و شکوفایی، استعمار سیاسی، استعمار فرهنگی

۱. کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآن مدرسه عالی بنت‌المصطفی hajj.khanum35@gmail.com

ظرفیت فقه مقاصدی در بر ساخت پارادایم سیاست جزایی نص مدار اجتماع گرا

دکتر مهدی خاقانی اصفهانی^۱

چکیده

ارتباط بین متون وحیانی و روایی با جامعه مدرن را نمی‌توان بر یک تفسیر لفظی مبتنی ساخت، بلکه استوارسازی تفسیری از روح و مقاصد کلی شریعت و زبان خاص متون وحیانی و روایی، امکان بر ساخت پارادایم جدیدی از خوانش فقه جزایی برای اصلاح حقوق کیفری ایران به دست می‌دهد، که شایسته توجه است. نظام سیاستگذاری جزایی ایران یا دیگر کشورهای دارای نظام حقوقی شریعت مدار، فی‌نفسه مذهب یا ایدئولوژی سیاسی نبوده، بلکه تنها یک ساز و کار پاسخ-دهی است؛ مکانیسمی که در چهارچوب ایدئولوژی سیاسی حاکم بر جامعه اقدام نموده و البته محدود به آن است. یک نظام سیاست جنایی (مبتنی بر یک مذهب یا بر یک ایسم سیاسی خاص) ممکن است ادعا کند می‌تواند کاملاً بسته عمل کند و تداوم یابد، اما واقعیت زندگی - و از جمله، عینیت‌های بزهکاری و بزه‌دیدگی و رویدادهای کژروانه و ... - دیر یا زود درون وابستگی-های جامعه بین‌المللی، وقوع این تعامل را اجتناب‌ناپذیر خواهد کرد. این مقاله، به روش توصیفی-تحلیلی، بر پایه نقد شیوه مدخلیت‌دهی به فقه در بر ساخت سیاست جنایی کنونی ایران، برخی ظرفیت‌های ناب و پرتوان دیگر حوزه‌های معرفتی مکتب اسلام (نظیر فلسفه و کلام معتزلی، اندلسی و فقه مقاصدی) در طراحی نظریه بومی سیاست جنایی اسلامی-ایرانی پررنگ می‌کند و مشترکات عقل‌مداری و اجتماع‌نگری اسلامی را در ساخت نظریه بومی تفسیر اجتماعی کیفرهای ثابت شرعی در قرآن و روایات ترسیم می‌نماید.

واژه‌های کلیدی:

فقه جزایی، سیاست جنایی اسلامی، حقوق کیفری ایران، فقه مقاصدی، تحول فهم اجتماعی نص

^۱ استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت»، تهران، ایران (نویسنده

امام موسی صدر و تفسیر سیاسی اجتماعی قرآن در جامعه متکثر

دکتر یوسف خانمحمدی^۱

چکیده

جامعه لبنان در خاورمیانه بخاطر زیست بوم پیروان ادیان مختلف، جامعه ای متکثر محسوب می گردد. این امر علاوه بر ایجاد ظرفیت و فرصت های زیادی برای شناخت شهروندان و پیروان ادیان، مذاهب و اقوام از یکدیگر است؛ از طرف دیگر این جوامع مستعد تنش و منازعه های دینی، مذهبی و قومی نیز است. از ویژگی های این جامعه ها داشتن شکاف های متراکم اجتماعی می باشد. نقش نخبگان فکری و مذهبی در ایجاد تعامل، هم افزایی و همزیستی مسالمت آمیز یا ایجاد تقابل، منازعه و فرسایش منابع بالفعل و بالقوه جامعه بسیار مهم و اساسی است. امام موسی صدر یکی از شاخص ترین رهبران شیعه در تاریخ معاصر است که با اتکاء به سازکار اجتهاد پویا علاوه بر هویت بخشی به شیعیان لبنان در سطح ملی، منطقه ای و بین المللی، به تعامل، هم افزایی و گفتگو بین ادیان، مذاهب و اقوام همت گماشت و الگوی و تجربه موفق و قابل تعمیم به جهان اسلام و جهان را ترسیم و تصویر کرد. امام موسی الگوی تعاملی خود را بر اساس تفسیر عقلانی از قرآن و بر اساس نیازها، معضلات و مساله های جهان اسلام و جامعه لبنان راهبردی کرد. با چنین رویکردی پرسش اصلی این است، راهبرد قرآنی امام موسی صدر برای توسعه جامعه لبنان و جهان اسلام چیست. مدعی مقاله این است مهم ترین راهبرد قرآنی ایشان گفتگوی دائمی در عرصه عمومی و استفاده از تجربه زیسته بشر در گستره تاریخ اجتماعی انسان، جهت تبدیل پیام های نمادین قرآن به نهادهای اجتماعی است. از جمله مساله احسان اجتماعی، دفاع مشروع، نقش برابر همه اقوام و ادیان در اداره جامعه و به تعبیر دیگر حکمرانی بر اساس خرد جمعی و چگونگی فعال کردن ظرفیت های، اقتصادی، اجتماعی - سیاسی جامعه برای بهبود و ارتقاء سطح زندگی مردم است.

واژگان کلیدی:

شهید صدر، قرآن کریم، تفسیر اجتماعی موضوعی، مطالعه هم‌زمانی، ایجاد انقلاب

۱. دانشیار گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی Y_khanmohammadi1@gmail.com

باز کاوی انعکاس واژه افتراء و جرم انگاری آن با رویکرد اجتماعی از منظر قرآن کریم

ریحانه خدامردی^۱

چکیده

تسهیل ارتباطات و گستره‌ی ارتباطی هر فرد با سایر نقاط جهان از جمله مهمترین اموری است که در جهان رواج پیدا کرده است. به تبع غایت اعمالی که انسان انجام می‌دهد بیشتر از آن چیزی است که در اوایل آغاز اسلام بوده است. به همین تناسب نیز دامنه ارتباطات در جهان وسعت پیدا کرده است، اثرگذاری فعل و انفعالات نیز در حال گسترش است. به عنوان مثال اگر فردی امر خیر و کار نیکویی انجام دهد، این احتمال وجود دارد که به بی‌نهایت تکرار شود و در مقابل نیز اگر کار مفسده‌انگیزی توسط او صورت بگیرد به همان مقدار و گاه بیشتر تکرار خواهد شد. لذا دامنه اثر اعمال بیشتر از گذشته شده است و نیاز به باز تعریف کلماتی مانند حق الناس، جبران خسارت روحی و روانی بیش از پیش احساس می‌شود. در ادبیات قرآن کریم گاه‌ها از آن به آمیختن حق و باطل اشاره شده است. مانند: فتنه که در صورت ظهور آن به مراتب از قتل بدتر و فاجعه‌آمیزتر است، چه برسد به نشر و باز نشر آن. و یا افتراء که به نحوی در هم آمیختن حق و باطل را منعکس می‌کند که علاوه بر ضرر رساندن به آبرو و حیثیت فرد، ممکن است منجر به تضعیف فکری یک اندیشه و یا یک فرد که نماد یک مکتبی است، شود. به گونه‌ای که طبق آموزه‌های قرآنی از آن به افروختن شعله جنگ و سست کردن ایمان و در نهایت نابودی اعتماد مردمی، که بر پایه فتنه است صورت بگیرد. در این مواقع تعبیری که قرآن کریم به کار می‌برد، تعبیر حق الناس است که شکل جدیدی به آن داده است، زیرا با فتنه، افتراء، تهمت، اتهامات واهی و بازتاب آن با توجه به ارتباطات امروزی، ایمان و اعتماد و آبروی فرد از او گرفته می‌شود، از این رو ناخواسته جرمی را مرتکب می‌شود که برای جبران آن در بعضی مواقع توبه و

^۱. دانش آموخته رشته علوم قرآنی، دانشگاه شهید بهشتی Reyhaneh.226@yahoo.com

عذرخواهی فرد مجرم به همان اندازه جرمی که منتشر شده است. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به ارزیابی گزاره‌های قرآنی که این قبیل جو و فضای اجتماعی جامعه و افراد آن را تحت تاثیر قرار داده است، پرداخته و خواننده را به ارائه نظرات جدیدی مطابق آموزه‌های قرآنی سوق می‌دهد که بازدارنده مسائلی از قبیل افتراء هتک حرمت آبروی شخص و جلوگیری از حق الناس شده و میتوان این موارد را برای ابزار ارتباطات نیز بهره گرفت.

واژگان کلیدی:

افتراء، فتنه، حق الناس، مجازات، رسانه، قرآن کریم

بررسی لهو و لعب در قرآن و تاثیر آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان ها

سیدسجاد خسروی^۱

چکیده

لهو و لعب یکی از مباحثی است که از دیرباز همواره با زندگی انسان ها عجین بوده است و در زندگی اجتماعی امروزی بسیار پر رنگ تر و متنوع تر شده است. این مبحث به دلیل اهمیت فراوانی که دارد در قرآن بارها بدان پرداخته شده است؛ قرآن که کتابی برای هدایت بشریت است، سعادت انسان را در رسیدن به قرب الهی دانسته و راه رسیدن به این مهم را انجام اعمالی و ترک اعمالی دیگر بیان کرده است، یکی از موارد منهی عنه در قرآن لهو و لعب است؛ لهو و لعب عنصری است که نه تنها جنبه فردی دارد بلکه ترک یا فعل آن به صورت مستقیم در زندگی اجتماعی مردم اثر گذار است و می تواند موجب پیشرفت یا انحطاط در جوامع بشری مخصوصاً جوامع اسلامی گردد. در این نگارش که به روش توصیفی-تحلیلی و تمعق در کتب تفاسیر اجتماعی نگاشته شده نگارنده کوشیده است تا ضمن تبیین مفهوم لهو و لعب در لغت و اصطلاح و تفاوت ها و اشتراکات معنایی این دو واژه، ارتباط این دو اصطلاح را با واژه «لغو» که جانشین لهو و لعب در قرآن است، مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد تا مقصود قرآن از لهو و لعب بهتر نمایان گردد، همچنین نگارنده با مراجعه به کتب تفسیری معاصر و تدبر در آیات قرآنی آرزوهای باطل، دل بستگی به اموال دنیوی، تجارت و داد و ستد، تکاثر و زیاده طلبی و دل بستگی به فرزندان را عوامل گرفتار شدن در دام لهو و لعب دانسته و برای مقابله و دوری از لهو و لعب با استناد به آیات قرآن راه هایی چون ذکر خدا، یاد مرگ و قیامت، ایمان به خدا، تفکر و تعقل و توجه به آثار مضر لهو و لعب را اصطیاد کرده است.

واژگان کلیدی:

لهو، لعب، قرآن، زندگی فردی و اجتماعی، تفاسیر اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری مدرسی مبانی نظری اسلام، دانشگاه شهید بهشتی se-khosravi@sbu.ac.ir

عقلانیت گفتاری قرآن در تفاسیر اجتماعی قرآن (بررسی موردی: اصل پرهیز از عدم وضوح گفتار)

سیدسجاد خسروی^۱

دکتر ابراهیم نوئی^۲

چکیده

هدایت‌گری انسان‌ها را می‌توان یکی از بارزترین ویژگی‌های قرآن و از مهم‌ترین اهداف نزول قرآن کریم دانست، خداوند در قرآن کریم بنا دارد در قالب الفاظ گفتاری فعل هدایت خود (و وصف هادی) را در جوامع انسانی آشکار سازد. از سوی دیگر انسان‌ها که مخاطبان گفتارهای قرآن هستند، خود را تنها ملتزم به پذیرش سخنانی می‌دانند که گوینده آن‌ها اصولی را در گفتار خود رعایت کرده باشد که به اصول عقلانیت در گفتار شناخته می‌شوند. یکی از این اصول پرهیز از عدم وضوح گفتار است. همچنین انسان‌ها در زندگی عادی و اجتماعی خود می‌کوشند گفتارشان را روشن و واضح بیان کنند به گونه‌ای که در فهم و برداشت مقصودشان برای مخاطب مشکلی ایجاد نشود زیرا در اجتماع انسانی و مخاطب افراد، گفتار مشتبه و غیرواضح، گفتاری غیرعقلانی قلمداد می‌شود و مردم سخن کسی را که واجد وضوح گفتار نیست به نوعی فاقد عقلانیت می‌دانند و پذیرش آن را امری موجه نمی‌دانند و بالتبع از آن سخن انتظار ارشاد و هدایت هم ندارند. برخی از مستشرقان با التفات به آیات متشابه در قرآن پنداشته‌اند قرآن در این آیات به اصل مزبور پایبند نبوده است، از سویی مسلمانان قرآن را کلام الهی می‌دانند و معتقدند این اصل در گفتار قرآن رعایت شده است. در این پژوهش که با مطالعه کتابخانه‌ای در کتب تفاسیر اجتماعی و تحلیل در آثار قرآن‌پژوهان مسلمان و مستشرقان نگارش یافته، نگارنده به این نتیجه رسیده است که ادعای کثرت آیات متشابه از سوی برخی از مستشرقان صحیح نبوده و تعداد محدود آن‌ها نیز با توجه به ادله و فواید وجود آیات متشابه کاملاً معقول بوده و هرگز

۱. دانشجوی دکتری مدرسی میانی نظری اسلام، دانشگاه شهید بهشتی se-khosravi@sbu.ac.ir

۲. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی e-noei@sbu.ac.ir

سبب عدم وضوح گفتار در قرآن نشده است. مهم‌ترین علت طرح شبهات مستشرقان در این اصل، عدم آشنایی مستشرقان با علوم قرآنی بوده است.

واژگان کلیدی:

قرآن، عقلانیت، عقلانیت گفتاری، وضوح گفتار، تفاسیر اجتماعی

بررسی مفهوم توکل با تکیه بر کلمات جانشین و همنشین و کاربست صحیح آن در زندگی اجتماعی انسان در قرآن

سیدسجاد خسروی^۱

چکیده

توکل یکی از واژگان کلیدی در زندگی اجتماعی مسلمانان است و گاهی به دلیل فهم نادرست از آن کج روی‌هایی در بین جوامع اسلامی به وجود آورده است. بنابراین شناخت درست و فهم صحیح از آن علاوه بر رفع ابهامات موجود در این واژه، می‌تواند تاثیر قابل توجهی در زندگی مسلمانان گذاشته و آنان را از افراط و تفریط‌های احتمالی دور کند. برای شناخت صحیح و درست این مفهوم در قرآن علاوه بر لزوم داشتن اطلاعات جامع و کافی در علم لغت، ضروری است کلمه توکل را در سیاق کلمات همنشین و واژگان جانشین در قرآن مورد بررسی و مذاقه قرار داد تا مراد و مقصود خداوند متعال از این مفهوم در قرآن را بهتر درک کنیم. در این تحقیق که به صورت کتابخانه‌ای و به روش تحلیل و تدبر در آیات قرآن و مراجعه به کتب تفاسیر اجتماعی نوشته شده، نگارنده با بررسی کلمات همنشین مانند الله، تقوی، عزیز، کفیل و حفیظ و همچنین واژگان جانشین آن مانند تسلیم، رضا و تفویض به این نتیجه رسیده است که مفهوم توکل در قرآن به معنای عدم تلاش و بهره‌گیری از امور و اسباب دنیایی نیست بلکه به معنای اعتماد داشتن به خداوند به عنوان الله و حفیظ انسان و رضایت نسبت به خواست او و تسلیم شدن در برابر اراده الهی است. چنین برداشتی از مفهوم توکل می‌تواند در زندگی اجتماعی مردم اثرات مثبتی چون رفع اضطراب و نگرانی و ایجاد احساس آرامش و ایمان را در پی داشته باشد که باعث تعالی زندگی اجتماعی انسان می‌گردد.

واژگان کلیدی:

توکل، قرآن، زندگی اجتماعی، تفاسیر اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری مدرسی مبانی نظری اسلام، دانشگاه شهید بهشتی se-khosravi@sbu.ac.ir

بررسی نسبت خداوند با خلق در قرآن و نقش آن در زندگی اجتماعی مردم

سیدسجاد خسروی^۱

چکیده

بررسی نسبت خدا با خلق یکی از مباحثی است که همواره بین خداپرستان در تمامی دوران‌ها حائز اهمیت بوده و اندیشمندان در حوزه‌های مختلف فکری چون فیلسوفان، متکلمان و عرفا نظرات متفاوتی در این خصوص ارائه کرده‌اند. در قرآن کریم که کلام الهی است آیات بسیاری دیده می‌شود که به چگونگی نسبت خدا و خلق پرداخته است. با توجه به اینکه خداوند خالقِ خلق است و قرآن کتابی است از جانب او، می‌توان با تمسک به آیات قرآن به نگاهی جامع و صحیح در چگونگی نسبت خدا و خلق دست یازید. اهمیت پرداختن به این موضوع هنگامی دو چندان می‌شود که بتوان علاوه بر کشف نسبت خدا با خلق در قرآن، نحوه صحیح زندگی خدامحور را ارائه داد که هم انسان‌ها را به قرب الهی برساند و هم چگونگی تعامل انسان‌ها با یکدیگر را به عنوان مخلوقات خداوند، اصلاح کرده و تعالی بخشد. در این پژوهش که با تدبر در آیات الهی و تأمل در تفاسیر اجتماعی و بهره‌گیری از آراء مفسران معاصر قرآنی به روش تحلیلی-توصیفی نگاشته شده است نگارنده آیات ناظر به نسبت خدا با خلق را در هشت دسته؛ نسبت قیومی، نسبت حفظ، نسبت احاطی، نسبت نوری، نسبت ملکوتی، نسبت مالکیت، نسبت خالقیت و نسبت ربوبی جای داده و بیان کرده است توجه به این نسبت‌های بیان شده در قرآن و کاربست آن در زندگی اجتماعی انسان‌ها علاوه بر شناخت نفس و تقویت روابط انسان و خدا می‌تواند به بهتر شدن روابط مردم با یکدیگر که متکی بر زندگی خدامحور است بیانجامد.

واژگان کلیدی:

خدا، خلق، قرآن، زندگی اجتماعی، تفاسیر اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری مدرسی مبانی نظری اسلام، دانشگاه شهید بهشتی se-khosravi@sbu.ac.ir

نقشه راه رهبر معظم انقلاب برای گسترش قرآن در جامعه

علی خاک‌رنجین^۱

کریم عباسی^۲

چکیده

قرآن کریم به‌عنوان نور هدایت و نسخه شفابخش بشریت، می‌تواند عالی‌ترین مفاهیم مرتبط با زندگی انسان را معرفی نماید؛ البته این با تعلّم و تفقه به دست می‌آید. انقلاب اسلامی ایران که داعیه ایجاد تمدنی متکی به معنویت دارد؛ یقیناً بایستی به قرآن به‌عنوان زیرساخت اصلی تمدن نوین اسلامی توجه نماید. در این مقاله هدف این است که در چارچوب اندیشه تمدنی آیت‌الله خامنه‌ای، نقشه راه ایشان را برای گسترش قرآن در جامعه مشخص نماییم. برای این منظور از روش تحلیل مضمون بهره گرفته؛ به‌گونه‌ای که ابتدا به جمع‌آوری و کدگذاری فیش‌ها پرداخته و در نهایت مقوله‌های متناسب شناسایی و روایت گردیده‌اند. این مقاله نشان می‌دهد که هفت مرحله برای گسترش قرآن در جامعه وجود دارد: ۱. آشنا کردن جامعه با قرآن ۲. گسترش فهم قرآن ۳. تبیین فرهنگ قرآنی ۴. تلاش برای تجلی بخشی به قرآن در عمل و ایجاد سبک زندگی قرآنی ۵. تلاش برای حاکم کردن قرآن در جامعه و تشکیل حکومت قرآنی ۶. مجاهدت برای حفظ حکومت قرآنی ۷. ایجاد تمدن اسلامی.

واژگان کلیدی:

ترویج قرآن، جامعه، فرایند، تمدن اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای

^۱. پژوهشگر انقلاب اسلامی khakia.ali@gmail.com (نویسنده مسئول)

^۲. دانشجوی دانشگاه فرهنگیان پردیس رسول اکرم اهواز karimabbasii0831@gmail.com

بررسی مسئله کارآمدی دین از دیدگاه ابوالحسن عامری نیشابوری

دکتر مریم خوشدل روحانی^۱

الهام کریمی^۲

چکیده

بحث از «کارآمدی دین» در عرصه اجتماع و نقش دین در حل معضلات جوامع، از جمله مباحثی است که از دیرباز توسط اندیشمندان و دین پژوهان مطرح بوده است. توجه بدان می‌تواند منشأ رفع برخی از ابهامات گردد. براساس این نظر، دین می‌تواند برای تمام عرصه‌های اجتماعی، در کلیه زمان‌ها و مکان‌ها، راه‌کارهایی متناسب با وضعیت موجود ارائه دهد. تحقیق حاضر در صدد است به بررسی نظر یکی از اندیشمندان مسلمانی، که در این زمینه تلاش کرده است پردازد. ابوالحسن عامری نیشابوری (م ۳۸۱ ق)، از جمله مهم‌ترین فیلسوفانی است که در فاصله زمانی میان دو فیلسوف بزرگ یعنی فارابی و ابن سینا می‌زیسته است. او علاوه بر اینکه در فلسفه صاحب نظر بوده و به تألیف و تصنیف کتب و رسائل مهم فلسفی پرداخته، در باب اخلاق و دین و سیاست نیز تحقیق و بررسی کرده و دو اثر ارزشمند در این زمینه از خود به یادگار گذاشته است. عامری کتاب السعادة والاسعاد خود را به مباحث اخلاق و سیاست اختصاص داده و در کتاب الاعلام بمناقب الاسلام از مقام و منزلت دین اسلام سخن گفته است. وی مانند بسیاری از فیلسوفان اسلامی به هماهنگی و سازش میان عقل و وحی معتقد بود و آنجایی که به برتری اسلام به اعتبار حکومت می‌پردازد، میتوان رد پای اندیشه‌ی او را، به لحاظ سیاسی و اجتماعی نیز دنبال کرد. بنا بر اعتقاد وی، دین کامل دینی است که اخلاق ستوده را زنده کند و چنین اخلاقی در حاکم بلکه در تمام افرادی که به نحوی مسئولیتی دارند محقق نمی‌شود مگر آنکه عوامل سیاسی قدرت یعنی نیروی مادی و انسانی را در اختیار داشته باشند. این مطلب بیانگر اهمیت نقش دین در دولت می‌باشد. از آنجایی که دولت از مکارم اخلاق بی‌نیاز نمی‌باشد،

^۱. هیات علمی دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول) m_khoshdel@sbu.ac.ir

^۲. کارشناسی ارشد فلسفه اسلامی. دانشگاه زنجان

وظیفه این مهم در اختیار دین است تا با داشتن مأموریت ارشاد اخلاقی - معنوی در کارگزاران دولتی و اجتماع مردم ، بتواند زمینه های تحقق حکومت دینی را مهیا سازد . وی بر این مساله اذعان دارد که نیروی معنوی دین و نیروی سیاسی دولت، دو عامل ضروری برای پیشرفت هر ملتی است. این پژوهش در صدد آن است تا به بررسی مسئله ی کارآمدی دین از دیدگاه ابوالحسن عامری بپردازد.

واژگان کلیدی:

عقل، دین، کارآمدی، حکومت، اجتماع

رویکردی انتقادی به مقاله «غفران» در دائره المعارف قرآن بر اساس تفسیر المیزان

دکتر مریم خوشدل روحانی^۱

مرضیه محمص^۲

چکیده

مقاله (غفران) از جمله مقالات دائره المعارف قرآن لایدن است که دانیل پترسون علاوه بر مدخل های «رحمت»، «بشارت» و «آفرینش» نگاشته است. او به عنوان یکی از نامداران فرقه مورمونی، سعی نموده بدون انعکاس هرگونه جانبداری عقیدتی، صرفاً دیدگاه قرآن کریم به مفهوم غفران را تبیین کند. نوشتار حاضر قصد دارد با مراجعه به تفسیر المیزان، مهمترین کتب تفسیری با رویکرد اجتماعی معاصر، جایگاه این مدخل را از نظر محتوایی مورد بررسی قرار دهد و با رویکردی انتقادی، مطالب این مقاله در انعکاس قرآنی مفهوم «غفران» را بسنجد. دستاوردهای این پژوهش حاکی از آن است که تأکید بر رابطه «جلب غفران الهی» و «توبه» یکی از ابعاد مهم مدخل غفران محسوب می شود. بر اساس رویکرد علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، بی توجهی به کانون های کاربردی غفران در قرآن، عدم تبیین دقیق رابطه معنایی «غفران» و «ایمان»، خلط مفهومی «غفران» و «رحمت» در زمره مهمترین کاستی های مدخل غفران در دایره المعارف لایدن بشمار می آید.

واژگان کلیدی:

قرآن، غفران، آمرزش، مستشرقان، دانیل پترسون

۱. عضو هیات علمی گروه فلسفه دانشگاه شهید بهشتی M_khoshdel@sbu.ac.ir

۲. عضو هیات علمی گروه معارف اسلامی، دانشگاه شهید بهشتی M_mohases@sbu.ac.ir

تحلیلی از موضوع «بقره» در تفسیر پرتوی از قرآن (با تکیه بر رویکرد اجتماعی)

دکتر ابوالفضل خوش‌منش^۱

چکیده

نگاه تفسیر پرتوی از قرآن به بسیاری از موضوعات و مفاهیم قرآنی، از سر تکرار آنچه در اغلب تفاسیر آمده است، نیست، بلکه حاوی نوعی چاره‌اندیشی برای مشکلات انسان و جهان است. یکی از این پدیده‌ها پدیده «گاو» (و نیز «گوساله»/ گاو یکساله) است که تحلیل و تعلیل طالقانی از آن در سوره بقره، گریز تاریخی او و مقایسه ذکر این موجود در دیگر سوره‌های قرآن، حکمت و ابعاد یادکرد آن در قرآن را به ما خاطر نشان می‌سازد. بشر از روزگاران قدیم با «گاو و گوسفند» (که این واژه اخیر برگرفته از همان واژه نخست است (گاو سپنتا/ گاو مقدس) انس داشته و وجه نیازهای متنوع خود را به آنها دیده و این نیازها در مواضع مختلف قرآن منعکس شده‌اند: ابراهیم در سوره ذاریات، با «گوساله» ای بریان، پذیرای میهمانان خود می‌شود، ملک مصر در زمان یوسف و حدود چهارصد سال پیش از موسی، در رؤیایی که برآمده از ناخودآگاه و نگاه او به پدیده‌های بیرونی است، «گاوها» را به مثابه نمادهای ترسالی و خشکسالی می‌یابد، قوم موسی در غیبت او به «گوساله طلایی» روی می‌آورند، در سوره‌های انعام، نحل و مواضع دیگر، «گاو» یکی از مؤلفه‌های مهم ثروت، جمال و کمال و امنیت غذایی است. در سوره طه، که موضوع مذموم «عجله» مطرح است، از «عجل طلایی» که نماد عجله و ناپختگی و شتاب است، سخن می‌رود. «حب‌الشهوات» انسان مظاهر گوناگونی دارد که از موارد بارز آنها «انعام و حرث و قناطر مقلطه» است. در سوره اعراف از وخامت شدید امر گرایش انسان به گاو سخن به میان می‌آید. آیت‌الله طالقانی ذکر داستان «ذبح گاو» در سوره موسوم به همین جاندار را پس از آیات مربوط به شهرنشینی، نمود و نمادی از پرستش شهوات و عبادت طاغوت می‌شمارد، از این رو انسان موظف می‌شود با ذبح گاو، ریشه تمام این شهوات را از دل خود برکند. وی همچنین به وجود مسأله گاوپرستی نزد دیگر ملل دنیا از مصر

^۱. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران

باستان تا زمان حاضر در نقاط دیگر اشاره می‌کند، داستان ذبح گاو را داستانی دارای درس‌ها و ابعاد وسیع عقیدتی و اجتماعی می‌شمارد. گاو‌گونگی انسان در سوره بقره حلقه‌ای میان هبوط انسان و بازیگری و بوزینه‌صفتی اوست که همه ریشه در شکمخوارگی و لذت‌بارگی انسان دارد. در روزگاری که تفسیر پرتوی از قرآن و این تحلیلها منتشر می‌شد، گاو در داستانها و هنرهای نمایشی آن روزگار نیز با مفاهیم فلسفی و اجتماعی خود حضور می‌یافت که از آن سخن گفته خواهد شد.

کلیدواژه‌ها:

گاوپرستی، گاو بنی‌اسرائیل، گوساله‌پرستی، قناطر مقلطه

«نسخ» و مساله کارآمدی دین؛ نگاهی به نقش محوری «نسخ» و دو پیامد اصلی آن، «تدریج» و «تخفیف»، در کارآمدی دین

دکتر قاسم درزی^۱

چکیده

نسخ یکی از مباحث کلیدی در قرآن پژوهی محسوب می‌شود؛ گرچه در وجود منسوخ در قرآن اختلاف نظر وجود دارد ولی تردیدی در تحقق نسخ در آن نیست. وجود منسوخ نیز تقریباً مورد پذیرش است و در میزان تحقق آن اختلاف نظر وجود دارد؛ گرچه عموماً آیات منسوخ را بسیار می‌دانند و ده‌ها مورد را در این ارتباط برمی‌شمرند، اما برخی نیز اعتقادی کمینه داشته و نهایتاً یک مورد را منسوخ می‌شمارند. آنچه اینجا مورد نظر ما است ارتباطی به این نگاه کمینه یا بیشینه ندارد بلکه ناظر است به فلسفه وجود نسخ در قرآن؛ چه این نسخ را به معنای خاص آن و از بین رفتن یکی از احکام بگیریم، و چه به معنای عام آن که تخصیص و تقیید را نیز در بر می‌گیرد. در حقیقت، برداشته شدن یک حکم، یا تخصیص و تقیید خوردن آن دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد که یکی از مهمترین دلایل آن «آسان گرفتن» بر امت و «تدریج» بوده است. همانطور که در شواهد مختلف نسخ نیز قابل مشاهده است، اولاً صدور بسیاری از احکام بتدریج صورت گرفته است، و ثانیاً بسیاری از این احکام، خصوصاً احکامی که مرتبط با احکام اجتماعی بوده‌اند به سبب تخفیف و تسهیل بر امت دچار تغییر و تحوّل شده‌اند. این «تدریج» و «تخفیف» متناسب است با انعطافی که در اجرای احکام اجتماعی باید مورد توجه قرار داد؛ تعامل با انسان‌ها اقتضای آنرا دارد که ظرفیت مخاطبین برای احکام اجتماعی مورد نظر قرار بگیرد و این نیز مقتضی آن است که از احکامی که جامعه ظرفیت اجرای آنرا ندارد صرف‌نظر کرد. این تدریج و تخفیف در قرآن در قالب معنای عمومی نسخ (مشمول بر نسخ، تخصیص، و تقیید) صورت پذیرفته است. نمونه‌های متعددی در قرآن برای این معنا می‌توان در نظر گرفت؛ نمونه‌هایی چون: نجوی، جنگ با کفار (چه از نظر تعداد و نظر شرایط جنگی، و چه مجازات کفار حربی بعد از جنگ و به

اسارت گرفته شدن)، مجازات مجرمان (مشمول بر فحشاء و...)، نکاح (مشمول بر نکاح با مومنان و کفار)، و حرمت خوراکی‌ها (مشمول بر تحریم خمر، گوشتها، و...). توجه به این نمونه‌ها به‌خوبی نشان می‌دهد که «تدریج» و «تخفیف و تسهیل» در احکام اجتماعی اصلی بنیادین در قرآن محسوب شده، در کارآمدتر کردن دین در جامعه می‌تواند مورد توجه قرار بگیرد.

واژگان کلیدی:

کارمدی دین؛ احکام اجتماعی؛ نسخ؛ تدریج؛ تخفیف؛ تخصیص؛ تقیید.

جهود الشيخ أحمد الخليلي مفتي سلطنة عمان في وحدة الأمة الإسلامية والتقريب بين المذاهب (دراسة استقرايية تحليلية)

دكتور إيمان بنت محمد بن عامر الرجيبية^١

ملخص

يعد الشيخ أحمد بن حمد الخليلي (المفتي العام لسلطنة عمان) ظاهرةً عمانيةً حضاريةً، يمثل امتداداً لفكر التسامح ونبذ المذهبية الذي عرف به أصحاب المدرسة الإباضية. ولقد آلت إلى الشيخ الخليلي إمامة الإباضية قاطبةً مشرقاً ومغرباً دون أن ينازع في صحته هذه المقولة أحد وكما يؤيد ذلك شهادات عدد كبير من علماء الإباضية مشرقاً ومغرباً، فهو الذي يتولى الإفتاء في عمان منذ أكثر من أربعين عاماً. بل أصبح مرجعاً من مراجع الأمة الإسلامية قاطبةً على اختلاف مذاهبها، ولقد شهد له العلماء بالحلم والعلم وغيرها. وأصبح المرشح لحل الخلافات العويصة، وتقريب وجهات النظر بين العلماء وقادة المذاهب والجماعات المختلفة؛ لأنه مقبول لدى الجميع أمانةً وعلماً وعدلاً وتواضعاً. تشهد له بذلك المواقع العديدة التي رويت عنه لمن كان شاهداً عليها، وتشهد بذلك أيضاً الفتاوى والاستفسارات التي ترد إليه من الأفراد والمؤسسات خارج عمان، كما تشهد بذلك أيضاً مشاركاته وبحوثه وحواراته وعضويته في المجامع الفقهية.

وتكمن أهمية الدراسة في أنها محاولة لبيان جهود الشيخ الخليلي في سعيه إلى وحدة الأمة الإسلامية، ونبذ الشقاق والافتراق، من خلال مؤلفاته ومحاضراته ولقاءاته وحواراته. ولقد قدم الشيخ في كثير من مؤلفاته ما أسماه بالخطة العملية لوحدة الأمة الإسلامية والتي سأذكر معالمها في هذه الورقة.

ويهدف البحث إلى:

١. بيان موقف الشيخ الخليلي من المذهبية والتقارب بين المذاهب.
٢. توضيح جهود الشيخ الخليلي في الدعوة إلى وحدة الأمة الإسلامية.
٣. بيان ملامح الخطة العملية التي قدمها الشيخ الخليلي لوحدة الأمة الإسلامية.

^١. أستاذ مساعد، قسم العلوم الإسلامية، كلية التربية، جامعة السلطان قابوس

أما المناهج المتبعه في الدراسة فهى:

١. المنهج الاستقرائى: وذلك باستقراء عددا من مؤلفات الشيخ الخليلى التى ضمنها حديثه ومعالجته لقضية وحدة الأمة الإسلامية، ونبذ الفرقه.
 ٢. المنهج التحليلى: وذلك بتحليل الآراء والأقوال الواردة؛ لبيان سمات ومعالم الخطه العملية لوحده الأمة الإسلامية
- وستكون الخطه الأولى للدراسة مكونه من مقدمة، وتمهيد، وثلاثة مباحث:
٤. المبحث الأول: موقف الشيخ الخليلى من المذهبية والتقارب بين المذاهب.
 ١. المبحث الثانى: جهود الشيخ الخليلى فى الدعوة إلى وحدة الأمة الإسلامية.
 ٢. المبحث الثالث: ملامح الخطه العملية التى قدمها الشيخ الخليلى لوحده الأمة الإسلامية.

بررسی رهیافت عرفی علی عبدالرازق به ارزش‌های اجتماعی در قرآن

دکتر رحیم دهقان^۱

چکیده

علی عبدالرازق، از جمله نمایندگان جریان عرفی گرا در جهان عرب است که معتقد است دین را با امور اجتماعی و سیاسی کاری نیست و در این رابطه ما را به خود واگذارده تا با اتکاء به عقل و خواسته‌های خود و تجربه‌های دیگر امت‌ها، امور اجتماعی و سیاسی خود را سامان دهیم. وی در همین راستا، با بی توجهی به آیات اجتماعی قرآن نظیر آیات سیاست، قوانین جزائی و...، قوانین و پیام‌های آسمانی قرآن را همانند مواد قانونی برخاسته از خواسته‌های بشری پنداشته و در برابر نص آن‌ها اجتهاد می‌کند. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استناد به آثار علی عبدالرازق مصری، خواهد کوشید تا این نگرش را مورد بررسی قرار دهد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که: قرآن برای امور اجتماعی قوانین ثابتی دارد که باید بر اساس آنها حکم خاص مربوط به هر زمان، اجتهاد شود. در حقیقت، کلیات قوانین بیان شده قرآن با شرح و تفسیری که پیغمبر و اهل بیت: ارائه نموده‌اند، برای بیان احکام و مقررات مربوط به اجتماع کافی است و تغییر شرایط، دلیل بر مبنی نبودن قوانین اجتماعی - سیاسی بر مبنای قرآنی نیست. به بیان روشن‌تر، دین ثابت است، و اقتضائات اجتماع با مرور زمان تغییر می‌کند اما بنیان‌های ثابت آن که در دین وجود دارد تغییر نمی‌کند. بنابراین، اگرچه پس از نشر اسلام و بسط حکومت اسلامی، احتیاجات قانونی و مسائل زندگی از نظر مادی و معنوی به تناسب نیازهای اجتماعی توسعه پیدا کرده، اما این دلیل نمی‌شود که قوانین ثابت برخاسته از آیات قرآن، نادیده گرفته شده و تفسیری دنیوی و عرفی از آنها ارائه گردد.

واژگان کلیدی:

قرآن، نیازهای اجتماعی، مسائل سیاسی، تفسیر، علی عبدالرازق

^۱. عضو هیأت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی r_dehghan@sbu.ac.ir

تحریم تفرقه افکنی در امت اسلامی با تکیه بر کتاب و سنت از دیدگاه امامین انقلاب

دکتر ناهید دهقان عفیفی^۱

روح الله موسوی^۲

شراره نوشین راد^۳

چکیده

بعد از بیداری جهان اسلام در برابر استعمار و تلاش مسلمانان برای رهایی از چنگال اروپای خونخوار و با هدف احیای دوباره امت اسلامی، استعمار تصمیم به تفرقه افکنی کرده و در این راه سرمایه گذاری بسیاری نمود. استعمار علاوه بر ظرفیت های داخلی نژادی و ملی به علایق مذهبی امت اسلامی توجه ویژه نمود. از طرفی با فرقه سازی ها و زنده کردن افکار سلفی ضد شیعی شروع به سمپاشی کرد. سپس شیعیان را با افکار تند و افراطی علیه اهل سنت شوراند. گروهی از مسلمانان نیز بدون دریافت این نکته که اسلام دین تسلیم شدن در برابر خدای واحد، دین، پیامبر، کتاب و امام واحد است، اقدام به توهین به مقدسات فرقه های دیگر اسلامی زدند. برخوردهای جاهلانه با دیگر اقوام و ملل بدون توجه به عواقب کار باعث گردید تا میان امت فاصله ایجا دشود. در این میان بزرگان و عاملان حقیقی امت اسلامی به واسطه آموزه های قرآنی و سنت نبوی مامور به حفظ اتحاد بوده و تفرقه افکنی را گناهی نابخشودنی برمی شمردند. حضرت امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب اسلامی نسبت به این نقشه استعمار واکنش نشان داده و با تاسی از کتاب و سنت فتوا به تحریم توهین به مقدسات اهل سنت کرده اند. به این معنا که بیداری اسلامی را تنها در اتحاد امت اسلامی می دیدند. نتایج تحقیق حاضر نشان می دهد دین اسلام شدیداً با تفرقه افکنی مخالف است. از آیات قرآن چنین به دست می آید که چنگ زدن به ریسمان محکم الهی بهترین راه برای دوری از تفرقه است. این آیات تفرقه افکنی

^۱ . استادیار عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی nd.afifi@gmail.com

^۲ . مربی گروه معارف اسلامی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین srmoosavi1360@chmail.ir

^۳ . مربی دانشگاه آزاد اسلامی Shararehnooshinrad@gmail.com

و تشتت را نکوهش کرده و تباه کردن را جایز ندانسته و بر وجوب اتحاد تاکید کرده اند. از طرفی روایات تفرقه افکنی را همانند آیات زشت دانسته اند. نیز امامان شیعه بر اتحاد با اهل سنت اشارات فراوانی دارند. این تحقیق بر اساس منابع کتابخانه ای و داده های و حیانی و با روش توصیفی تحلیلی نگاشته شده است.

واژگان کلیدی:

وحدت، تفرقه، امت اسلامی، امامین انقلاب

بررسی ابعاد خودشفقت‌ورزی در زندگی زنان قرآنی با تاکید بر تفسیر تسنیم

زهرا رضاپور^۱

چکیده

خودشفقت‌ورزی به معنای خودمهربانی، یکی از مفاهیم روان‌شناسی مثبت‌نگر به شمار می‌رود. این موقعیتی را به تصویر می‌کشد که فرد در مواجهه با بحران، مشکلات و مرارت‌های زندگی با نگرشی غیرمنتقدانه، علاوه بر برخورد مناسب با آن موقعیت، آن را به عنوان بخشی از تجارب انسانی خود ثبت و ضبط می‌کند. از سوی دیگر این مفهوم قرابت زیادی با بسیاری از شاخصه‌های فضائل اخلاقی مطرح شده در قرآن کریم دارد. شفقت در قرآن کریم به نور نازک و ضعیفی تعبیر شده که هنگام غروب هدایت و خلاصی از تاریکی را مژده می‌دهد. قرآن کریم به عنوان مرجع و منبعی بی‌نظیر به ذکر حیات پاک زنانی پرداخته است که در خلال بررسی دوره‌های مختلف زندگی آنان می‌توان به پیرنگ واحدی در ترسیم الگوی رفتاری زنانه در سایه‌ی خودشفقت‌ورزی دست یافت. مقاله‌ی توصیفی پیش رو که به بررسی ابعاد خودشفقت‌ورزی در زندگی زنان قرآنی با تاکید بر تفسیر تسنیم پرداخته، از روش تطبیق الگو بهره گرفته است. خودشفقت‌ورزی به طور معناداری میزان انگیزه، امید و سلامت روانی را در افراد بهبود می‌بخشد؛ مراتب بالای خودشفقت‌ورزی در افراد عواطف منفی آن‌ها را کاهش می‌دهد و همین امر موجب می‌شود که افراد نسبت به جوانب نامطلوب زندگی خود واکنشی مثبت بروز داده و با محبت برخورد کنند. از این رو تمرکز بر ابعاد حیات زنان مطرح شده در این مقاله به عنوان الگوی رفتاری مثبتی در نظر گرفته شده که می‌تواند راه‌گشای بسیاری از گره‌های کور رفتاری خانواده‌ها باشد.

واژگان کلیدی:

قرآن کریم، تفسیر تسنیم، زنان، شفقت، خودشفقت‌ورزی

^۱. کارشناسی ارشد مطالعات زنان دانشگاه علامه طباطبایی zaahrazrezapoor@gmail.com

مفهوم ایمان در تفاسیر اجتماعی معاصر با تأکید بر تفسیر المیزان

یونس رضازاده^۱

چکیده

مقوله ایمان از مباحث مهم معرفت‌شناسی دینی است که امروزه مورد توجه بسیاری از فلاسفه دین قرار گرفته و در آیین اسلام، نقش برجسته‌ای در رستگاری و نحوه مواجهه با گزاره‌های وحیانی و دیگر پدیده‌های دینی دارد. علامه سیدمحمدحسین طباطبایی از مفسرین بنام معاصر، نظریه‌ای نو درباره ماهیت ایمان مطرح نموده است. واکاوی و تبیین این نظریه، در درک مفهوم ایمان که از پربسامدترین واژگان قرآن است، نقش بسزایی دارد. پژوهش حاضر به روش تحلیلی-انتقادی به بررسی نگرش علامه در بازنمایی ماهیت ایمان پرداخته و به دنبال آن رویکرد وی در طبقه‌بندی ایمان مورد مذاقه قرار می‌گیرد. علامه به روش درون‌دینی و با بهره‌گیری از گزاره‌های وحیانی به تبیین ماهیت ایمان پرداخته و ایمان را متشکل از دو مؤلفه علم و التزام عملی می‌داند. از نگاه علامه، ایمان، جوهری معرفتی دارد که تعقل و حجت عقلی بر آن مقدم است. همچنین از نظر وی، پایبندی به معرفت از مؤلفه‌های ایمان است که دستاورد آن اعمال صالح است. بدین ترتیب، مقصود وی از التزام عملی، کیفیتی نفسانی است که شخص را موظف به انجام عمل می‌کند. البته با توجه به آیات فراوانی که بیانگر پیوند ایمان با حالات عاطفی هستند و نیز به لحاظ اثرگذاری عمیق امور عاطفی در زندگی انسان، به نظر می‌رسد نمی‌توان نقش عنصر عاطفه را در ساختار ایمان نادیده گرفت. به علاوه، هرچند عنصر معرفت در شکل‌گیری و تحقق ایمان نقش دارد، اما نمی‌توان معرفت را از مقومات ایمان به شمار آورد، بلکه تصدیق به معنای نوعی عقد قلبی که برخاسته از معرفت و گرایش عاطفی به سوی خالق هستی است، ماهیت ایمان را شکل می‌دهد.

واژگان کلیدی:

ایمان، علامه طباطبایی، تفسیر اجتماعی، معرفت، عمل

۱. دانشجوی دکتری مدرسی معارف دانشگاه شهید بهشتی rezazadeh1404@gmail.com

روش های انتقاد از مسئولان جامعه با تکیه بر اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای

حسین رضایی^۱

کوثر ناصری^۲

چکیده

مقاله حاضر با عنوان؛ بررسی روش های انتقاد از مسئولان جامعه با تکیه بر اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای است. رشد و پیشرفت هر جامعه‌ای در گرو عملکرد صحیح مسئولان جامعه است؛ انتقاد از مسئولین در خصوص بررسی ضعف ها و عیوب آنها در راستای انجام وظایف حکومتی و مدیریتی است. از دیدگاه اسلام انتقاد از مسئولین باید از مؤلفه ها و ویژگی هایی برخوردار باشد تا مسئولان انتقاد از سوی مردم را پذیرا باشند؛ همچنان که امام خامنه ای معتقدند انتقاد باعث می شود تا انتقاد شونده بتواند نقاط قوت و ضعف خود را بفهمد. در نتیجه به پیشرفت کار کمک می کند. از این رو، انتقاد، غیر از عیب جویی، آن هم به گونه ی خصمانه است. بنابراین بهترین راه حل برای دست یافتن به ویژگی های انتقاد از مسئولان در جامعه اسلامی، استفاده از آموزه های اسلامی و همچنین رهنمودها و بیانات بزرگان دین است؛ در این پژوهش سعی بر آن است که با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی انتقاد از مسئولان در نگاه اسلام با تکیه بر اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای پرداخته شود. از جمله دستاوردها و یافته های این پژوهش می توان به ویژگی های انتقاد از قبیل: عادلانه و منصفانه بودن، خیرخواهانه و به دور از توهین به شخص یا گروهی، واقع گرایانه بودن (بررسی مصالح و مفاسد احتمالی)، آگاهی داشتن به چارچوب و زوایای مساله، درک صحیح از شرایط روز جامعه و... اشاره نمود.

واژگان کلیدی:

اسلام، انتقاد، اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای، روش ها، مسئولان

۱. دانشجوی دکتری قرآن و حدیث Rezayimohabbat@gmail.com

۲. دانش آموخته سطح دو حوزه علمیه kowsarr13751027naseri@gmail.com

نقش والدین و راهکارها در تربیت رسانه ای فرزندان با تاکید بر اندیشه قرآنی آیت الله خامنه ای

حسین رضایی^۱

کوثر ناصری^۲

چکیده

مقاله حاضر با عنوان؛ نقش والدین و بیان راهکارها در تربیت رسانه ای فرزندان با تاکید بر اندیشه قرآنی آیت الله خامنه ای است. تربیت رسانه ای به معنای تسلط بر استفاده فرزندان از انواع رسانه در جریان تربیت فرزندان است؛ مؤثرترین اشخاص در تربیت صحیح فرزندان، والدین هستند، انجام وظایف طبیعی همچون تهیه خوراک و پوشاک و... معمولاً از عهده والدین ساخته است، اما آنچه مهم است تربیت فکری، روحی و معنوی فرزندان است؛ متأسفانه امروزه رسانه ها به عنوان یکی از ابزارهای اصلی انتقال و گسترش ناهنجاری های فرهنگی و اجتماعی، در تربیت رفتاری، روحی و روانی فرزندان و تغییر رفتار اجتماعی و فرهنگی آنان تأثیرات چشمگیری داشته اند. از این رو، ضرورت دارد که تربیت رسانه ای فرزندان با راهکارهایی انجام پذیرد؛ والدین هر کدام به نوبه خود وظیفه تربیت رسانه ای صحیح فرزندان را بر عهده دارند، چرا که بیش از سایر افراد جامعه با فرزندان در ارتباط هستند؛ امام خامنه ای معتقد است قوی شدن کشور جزو هدفهای ما است، ابعاد قوت ابعاد وسیعی است امروز قوت در فضای مجازی حیاتی است؛ امروز فضای مجازی حاکم بر زندگی انسانهاست در همه دنیا؛ و قوت در این زمینه حیاتی است. بنابراین نوشتار حاضر بر اساس روش توصیفی- تحلیلی نگارش یافته که از جمله راهکارهای این پژوهش میتوان به: مدیریت استفاده از وسایل رسانه، میزان آگاهی و همراهی والدین در استفاده از انواع رسانه، جایگزین کردن برنامه های جمعی با دیگران، برنامه های معنوی، بازی های فکری و خلاق و... اشاره نمود.

واژگان کلیدی:

والدین، کنترل، تربیت، رسانه، فرزندان، راهکارها، اندیشه قرآنی آیت الله خامنه ای

۱. دانشجوی دکتری قرآن و حدیث Rezayimohabbat@gmail.com

۲. دانش آموخته سطح دو حوزه علمیه kowsarr13751027naseri@gmail.com

دغدغه دینداری در جهان معاصر

دکتر معصومه ریعان^۱

چکیده

همزمانی رشد سکولاریزم در غرب و تقلیل دین به ایدئولوژی در اندیشه‌های سنت‌گرایان مسلمان، چالشی دوگانه در جهان معاصر پدید آورده است که برآیند آن به رسمیت نشناختن هیچ‌یک از طرفین و ادعای واپسگرایی هر یک از جانب دیگری است. نزاع اصلی این دوقطبی سنت‌گرایی و نوگرایی - که در مشاهدات روزمره اجتماعی و حتی در سنت تاریخی و تاریخ معاصر جوامع مسلمان آشکارا قابل ردگیری و مشاهده است - قطعاً امر دینی و گوهر ایمان است که تحقق آن نه با الزامات ابزارهای فرهنگی مسلمانان، نظام‌سازی اعتقادی، آبخه کردن دین و حتی ایدئولوژیک نمودن آن، بلکه در نحوه تحقق انسانی و ظهور امر قدسی در احساس، اندیشه، زبان و کنش انسان‌ها قابل ظهور است. اکنون سخن در رویکردهای سلبی و ایجابی این تحقق است تا بحران زیست انسان معاصر را با رهیافت کتاب آسمانی رمزگشایی کند. استنتاج این آخرین نازله آسمانی، بازتفسیر جریان نیرومند سخن برای تجدد وحی در جریان جاری در جهان، غیرثابت دیدن گزاره‌های وحیانی و باور به انعطاف‌پذیری دین، بازخوانی درد انسان و جامعه مدرن و سپس بازیابی درمان آن از آموزه‌های وحی، امکان گفتگو بخشی درون دینی از یک سو و گفتگوی برون دینی در دیگر ادیان و غیر دینداران از سوی دیگر و دفاع عقلانی از معرفت بخشی، هویت بخشی و معنابخشی دین از رهیافت‌های این مقاله است که در بازخوانی تفسیر اجتماعی قرآن کریم مورد بحث قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی قرآن کریم، جهان معاصر، دینداری، انعطاف‌پذیری دین

۱. استادیار دانشگاه بوعلی سینا m.rayaan@basu.ac.ir

نقش نخبگان دینی در نگهداشت جامعه عصر غیبت از انحرافات عقیدتی بر پایه اندیشه‌های قرآنی آیت الله خامنه ای

فاطمه رئوفی تبار^۱

چکیده

انحرافات عقیدتی، به معنی عدول از اعتقادات صحیح به سوی التقاط و کج‌اندیشی است که کنترل و در دست‌گیری آن، در طی اعصار تاریخی بر عهده پیشوایی معصوم بوده و در عصر غیبت به واسطه دوری جامعه از امام، شکلی متفاوت به خود می‌گیرد؛ از این رو نخبگان دینی در این برهه، نقشی مؤثر در دفع آفات عقیدتی دارند. این نوشتار با روش تحلیلی-توصیفی و باهدف بررسی نقش نخبگان دینی در نگهداشت جامعه عصر غیبت از انحرافات عقیدتی شکل‌گرفته و محور کار خود را بر پایه اندیشه‌های قرآنی آیت الله خامنه ای در زمینه تبیین و دفاع قرار داده است. بر اساس آن، انحراف در عصر غیبت، سه صورت دارد: ۱. اختلالات روحی وابسته به خود شخص، ۲. فتنه دشمنان، ۳. سؤالات و شبهات داخلی جامعه. دسته اول، نیازمند بررسی‌های روان‌شناختی و درمان فردی اختلالات است، دسته دوم، در اغلب موارد با دفاع و مقابله در برابر هجمه شبهات و حملات سخت و نرم دشمن روبرو می‌شود و دسته سوم با تبیین و روشنگری همراه می‌گردد و عمده مخاطبان آن، افراد ناآگاه، غیر مغرض و کسانی هستند که تصویری از اسلام و اندیشه‌های اسلامی ندارند. آیت الله خامنه ای به‌عنوان یکی از نخبگان عصر غیبت، به دو کنش دفاع و تبیین در برابر انحرافات، توجه ویژه‌ای دارند تا حدی که از آن تحت عنوان جهاد یاد نمودند و در بدو امر، آن دو را از وظائف اصلی نخبگان برمی‌شمارند. نگهداشت جامعه از انحرافات عصر غیبت با دفاع یا تبیین اموری چون: مسئله امامت در ادبیات شیعه امامیه، اثبات تولد شخص مهدی، شناخت و مراجعه به منابع اصیل اسلامی، توجه به نشانه‌های قطعی ظهور، درک صحیح از معنای انتظار و سیستم نیابت عامه؛ صورت می‌پذیرد.

واژگان کلیدی: نخبگان دینی، انحرافات عقیدتی در عصر غیبت، جهاد تبیین، آیت الله خامنه ای، اندیشه دفاعی، اندیشه قرآنی، تفسیر اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری دانشگاه قم رشته فلسفه و کلام اسلامی fmrt.1371@gmail.com

آموزه های قرآنی و مسأله حکمرانی

زهرا رستمی گوهری^۱

چکیده

حکمرانی مطلوب الگویی است نو که در دهه های اخیر از سوی مجامع بین‌المللی برای افزایش کارآمدی دولت و نهادهای عمومی شکل گرفته است. این ایده، بر توانمندی سازی دولت تاکید دارد و تحقیق این امر را منوط به اصلاح روش حکومتداری می‌داند. در این راستا بحث از اختیارات حکومت و حاکمان، مشارکت مردم و حقوق آنها، نظارت مردم بر حاکمان و پاسخگویی حاکمان به مردم مد نظر قرار گرفته و اصل حاکمیت قانون، شفافیت، مسئولیت و پاسخگویی، مشارکت و انعطاف پذیری به عنوان اصول حکمرانی خوب مطرح گردیده است. در این تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و به روش توصیفی و تحلیلی به بررسی مسأله حکمرانی در آموزه های قرآنی پرداخته ایم. در دیدگاه قرآنی، اصول حکمرانی مبتنی بر جهان بینی الهی و اهداف حکومت اسلامی چون حاکمیت خداوند و تحقق سعادت ابدین است و تنها ناظر به شکل حکومت و تدبیر امور دنیوی نمی‌باشد. این امر منجر به اختلاف در مبانی، قلمرو و نیز ماهیت آثار این اصول بر تحقق حکمرانی مطلوب از دیدگاه قرآن شده است. معرفی انسان به عنوان موجودی مسئول در تفکر قرآنی زمینه پذیرش هر نوع مسئولیت و پاسخگویی معقول اعم از سیاسی، کیفری و مدنی را برای او ایجاد نموده است.

واژگان کلیدی:

حکمرانی، حکمرانی خوب، حاکمیت قانون، شفافیت، مسئولیت

^۱. دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد zohi7789@gmail.com

چشم‌انداز نظام انس با قرآن در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

دکتر حسن زرنوشه فراهانی^۱

چکیده

آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) از ابتدای دوره رهبری تا پایان سال ۱۴۰۰، ۶۹ دیدار با قرآنیان داشته‌اند. مطالعه دقیق بیانات ایشان در این دیدارها، بیانگر نگاه عمیق و ژرف ایشان به مقوله انس با قرآن و نقش سازنده آن در ایجاد، امتداد و استحکام انقلاب و نظام اسلامی ایران، و توانایی این کتاب آسمانی در تشکیل دولت، جامعه و تمدن اسلامی است. لذا مطالعه روشمند این بیانات به منظور دستیابی و شناخت منظومه فکری قرآنی آن حکیم فرزانه، امری ضروری است که می‌تواند معیاری برای ارزیابی فعالیت‌های قرآنی پیشین، و چراغ راهی برای ترسیم و تدوین فعالیت‌های قرآنی پیش‌رو باشد. پژوهش پیش‌رو، با هدف دستیابی به نظام مدنظر آیت‌الله خامنه‌ای در زمینه انس با قرآن به‌عنوان چشم‌انداز یا وضعیت تمدنی مطلوب این حوزه، با استفاده از روش «تحلیل مضمون»، به مطالعه گسترده بیانات معظم‌له پرداخته که استنباط روابط میان مضامین، نظام مدنظر ایشان را دارای هفت بُعد اهداف، آثار، فرایندها، پیشران‌ها، راهکارها، وظایف قاریان و نقش حکومت‌ها نشان می‌دهد.

واژگان کلیدی:

انس با قرآن، تمدن نوین اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای، گفتمان سازی مفاهیم قرآن

۱. استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی zarnoshe@sru.ac.ir

کاربست «آیت بودن» تاریخ و جامعه در بینش اجتماعی قرآن

دکتر محمدعلی زکی^۱

چکیده

«آیه» به معنای علامت و نشانه، کاشف از معنایی است که در آن شگفتی باشد. خداوند در قرآن، توجه انسانها را به تاریخ و نحوه زندگی و عملکرد گذشتگان جلب نموده و می‌خواهد که آن را موضوع اندیشه و تعقل خود قرار دهند، تا پند و عبرت گیرند. دعوت قرآن به اندیشیدن در سرگذشت پیشینیان و درس گرفتن از آن‌ها معرف قانون مندی تاریخ و جامعه دارد. پژوهش دریافت که تعداد ۲۷ آیه (۲۰ آیه با تعبیر «آیه» و ۷ آیه با تعبیر «لآیات») در ۱۷ سوره شناسایی، شمارش گردید. پژوهش سعی در شناسایی و طبقه‌بندی گروه‌های هدف اجتماعی (مخاطب شناسی) آیات بر اساس محتوای معارفی آیات (Content) و هم‌چنین چگونگی بستروزمینه موضوعی آیات (Context) داشته است. نتایج پژوهش در خصوص سنخ شناسی (طبقه‌بندی) تاریخی آیات پژوهش در دو بخش اصلی عبارتند از: الف) تاریخ عمومی بشر (۳ مورد) ب) قصص پیامبران و اقوام پیشین (۱۰ داستان و ۲۴ آیه) شامل سه دسته فرعی:

- ۱) حیات و زندگی شخصیت داستان (دو داستان یوسف و مریم و عیسی) صرف نظر از جامعه اشان
 - ۲) داستان پیامبران در کنار اقوام اشان (۷ پیامبر، نوح، ابراهیم، موسی، لوط، صالح، هود و شعیب)
 - ۳) معرفی قومی مشخص فارغ از موضوع رسالت و دعوت پیامبری (داستان قوم سباء)
- قصص پیامبران آیت و حجتی روشن بر توحید خدای تعالی و یگانگی اش در ربوبیت و صدق رسالت پیامبران دلالت می‌کند. هر امتی که خداوند رسولی برایش فرستاده، چنین بوده اند که بیشترشان ایمان نمی‌آوردند. خدای تعالی به خاطر اینکه عزیز و مقتدری است شکست ناپذیر، مکذبین را با عقوبتهای دنیایی و آخرتی جزا می‌دهد و به خاطر اینکه رحیم است، مؤمنین را

۱. دانشیار بازنشسته جامعه شناسی دانشگاه امام حسین (ع) mazaki42@yahoo.com

آمرز دیده و نجات داده است. مخاطب های قصص قرآنی در سه ساحت پیامبر اسلام (دل‌داری و تسلی خاطر)، مومنان (بشارت به وعده های الهی) و انذار کافران (اتمام حجت) در نظر بوده اند. بیان قصص قرآنی تسلی خاطر بود برای پیامبر (ص) و مؤمنان اندک نخستین، و برای مؤمنان در هر عصر و زمان وحشتی به خود راه ندهند، و به نتیجه کار خود صد در صد امیدوار باشند و نیز هشدار و انذاری است برای جباران و ستمگران و گمراهان در هر عصر و زمان که مجازات الهی را از خود دور نبینند، عذاب هائی که انسانهای امروز در برابر آن به همان اندازه ناتوانند که انسانهای گذشته.

واژگان کلیدی:

قانون مندی تاریخ و جامعه، آیه، علامه طباطبائی، تفسیر المیزان

کارکرد اجتماعی قصص قرآن: (معرفی خصوصیات پیامبران به منزله انسان های نمونه در سوره صافات باتکیه بر تفسیرالمیزان)

دکتر محمدعلی زکی^۱

چکیده

قرآن عنایت خاصی به تقویت بینش تاریخی مسلمانان داشته است. قصص قرآنی نشان برجسته بینش تاریخی قرآن بوده است. اهداف قرآن را می توان در قصص نیز مشاهده نمود. داستان های قرآنی، براساس آموزه های قرآن واقعیت هایی هستند که خردمندان از آن ها عبرت می گیرند و موجب هدایت مومنان می شود. براین اساس هدف مقاله حاضر بررسی کارکرد اجتماعی قصص قرآن (بررسی نقش قصص قرآنی در معرفی صفات پیامبران باتکیه بر سوره صافات براساس تفسیرالمیزان) خواهد بود. نتایج پژوهش نشان داده که هدفمندی سوره صافات براساس تفسیر المیزان موضوع توحید بوده و مشرکین مخالف توحید را تهدید نموده و مؤمنین خالص را بشارت می دهد و سرانجام کار هر یک از دو طایفه را بیان می کند. سپس نام عده ای از «بندگان مؤمن» (شش داستان نوح، ابراهیم، موسی و هارون، الیاس، لوط و یونس) را ذکر می کند. با احتساب آیات قصص پیامبران (۸۲ آیه)، پژوهش دریافت که ۴۵ درصد سوره صافات ماهیت تاریخی داشته است.

در مجموع ۲۹ صفت پیامبران شمارش و شناسایی گردیده اند که در دو دسته صفات متناسب به خداوند (۲۲ خصوصیت) و متناسب به خود پیامبران (۷ خصوصیت) سنخ شناسی شده اند. بنابراین تفسیر المیزان، «بندگی مومن» به منزله ویژگی اساسی و بنیادین صفات پیامبران در سوره صافات معرفی شده است. براین اساس، پیامبران به دلیل ویژگی «بندگی مومن» به منزله انسانهای الگو و نمونه (اسوه حسنه) تلقی می شوند و این مهم معرف «کارکرد اجتماعی قصص قرآن» باتکیه بر سوره صافات بوده است. سوره صافات مصداق نقش قصص قرآنی در معرفی «صفات پیامبران الهی» است. ماهیت مباحث قصص قرآنی سوره صافات از نوع «معرفی صفات پیامبران الهی» بوده

۱. دانشیار بازنشسته جامعه شناسی دانشگاه امام حسین (ع) mazaki42@yahoo.com

و کم‌تر به مباحث حوزه «گفتمان بین پیامبران و اقوام مربوطه» پرداخته شده است. نتایج نهایی پژوهش معرف آن بوده که به دو دلیل پیامبران (بندگان مومن خدایی) به عنوان انسانهای الگو و نمونه (اسوه حسنه) محسوب شده اند: الف) برخوردار از صفات متناسب به خداوند، ب) برخوردار از صفات متناسب به پیامبران. شش ویژگی که بیشترین صفات معرفی شده پیامبران در سوره صافات بوده اند عبارتند از نیکوکار بودن (۵ مرتبه)، بندگی مومن، باقی ماندن یاد آنها از سوی خداوند در اقوام بعد، سلام خداوند بر پیامبرانش، پاداش دادن خداوندی (هرکدام ۴ مرتبه) و از رسولان خدا بودن (۳ مرتبه).

واژگان کلیدی:

علامه طباطبایی، تفسیر المیزان، قصص قرآن، کارکرد اجتماعی، انسان نمونه، سوره صافات.

عوامل و موانع امنیت بانوان در مشارکت‌های اجتماعی از دیدگاه قرآن و روایات

سمیه نجفی زمردیان^۱

خدیدجه کیانی^۲

مهین بیات^۳

چکیده

امنیت یکی از عناصر اساسی و مهم رفاه اجتماعی است و زنان به عنوان سرمایه های انسانی جامعه هستند که مشارکت‌های اجتماعی آنان نقش موثری در تعالی جامعه دارد. اما امنیت زنان در جامعه به واسطه عوامل گوناگون مورد تهدید است و موانع بسیاری در ایجاد امنیت آنان وجود دارد تا آنجا که یکی از مشکلات عمده زنان در دنیای امروز کمبود امنیت است. امنیت از جمله موضوعاتی است که دارای اقسام گوناگون و متنوعی می باشد از آن جمله می توان به امنیت سیاسی و اقتصادی و فرهنگی اشاره کرد. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی سعی دارد عوامل و موانع امنیت اجتماعی بانوان را از دیدگاه قرآن و روایات مورد تحلیل قرار دهد. نتایج تحقیق گویای این مطلب است که عوامل ایجاد امنیت بانوان را در دو قسمت خانوادگی و اجتماعی می توان بیان کرد. که مهم ترین آنها پناه بردن به دین و رعایت اصول اخلاقی و حفظ حریم خانواده و امر به معروف و نهی از منکر و رعایت قوانین اسلامی می باشد و همچنین مهم ترین موانع تحقق امنیت: ارتکاب گناه و خشونت و عدم اجرای صحیح قوانین در جامعه می باشد.

واژگان کلیدی:

امنیت، بانوان، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی

^۱ . دانش آموخته سطح ۳ حوزه علمیه خواهران، عضو مرکز پژوهشی حوزه علمیه استان همدان (نویسنده مسئول)

s.najafi@whc.ir

^۲ . دانش آموخته سطح ۳ حوزه علمیه خواهران، عضو مرکز پژوهشی حوزه علمیه استان همدان

kh.kiani@whc.ir

^۳ . دانش آموخته سطح ۳ حوزه علمیه خواهران، عضو مرکز پژوهشی حوزه علمیه استان همدان

bayat.5055@gmail.com

واکاوی رویکرد تفسیر اجتماعی به فریضه امر به معروف و نهی از منکر با تکیه بر آیه ۱۰۴ آل عمران

دکتر حسین ستار^۱

سعید حسن شاهی^۲

چکیده

در تفسیر اجتماعی، مفسر بر آن است که با تحلیلی اجتماعی، از کارکردهای اجتماعی و نقش آن در اصلاح و ارتقای جامعه انسانی قرآن برداری نموده و معارف والای آن را به انسانیت بشناساند. "امر به معروف" و "نهی از منکر" به عنوان فریضه‌ای اجتماعی، به زیبایی می‌تواند ممیز رویکردهای اجتماعی و غیر آن در تفاسیر باشد. در این پژوهش با بررسی رویکرد مفسران اجتماع محور، در تفاسیری همچون: المنار، المیزان، تسنیم، الکاشف، تفسیر الحدیث، فی ظلال القرآن، مخزن العرفان، نمونه، مشخص شد که عمده رویکرد آنان در مواجهه با این مهم؛ بیان انگیزه‌های این فریضه بوده و سپس با توجه به سیاق؛ "اتحاد" و "اعتصام" به عنوان کلیدواژه‌های بیان این فریضه در نظر گرفته شده. از دید این باورمندان بدین رویکرد؛ امر به معروف و نهی از منکر در مرتبه فردی مشارکت و نظارت مردم نهاد را بر اجتماع حاکم می‌سازد و از دیگر سو وجود یک سازمان دولتی که متولی این فریضه باشد در نظر بسیاری از اینان با اهمیت بوده است. در این تفسیر عدم تنافی این دو فریضه با آزادی - که مورد بحث عصر کنونی است - نیز جایگاه ویژه‌ای داشته و همچنین به شیوه‌های امر و نهی و غایت آن که رسیدن به مدینه فاضله مطابق با اصول انسانیت باشد نیز توجه ویژه‌ای شده است.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، امر به معروف، نهی از منکر، دعوت به خیر، آزادی

۱. استادیار گروه قرآن و حدیث؛ دانشگاه کاشان sattar@kashanu.ac.ir

۲. کارشناس ارشد قرآن و حدیث se.mahdi.12@gmail.com

تفسیر اجتماعی قرآن در اندیشه تفسیری محمد عابد الجابری

دکتر زهرا سلامی^۱

چکیده

روش‌شناسی تفسیر، در دو دهه اخیر به شدت تحت تأثیر مباحث بنیادین مطرح در حوزه علوم انسانی از قبیل تاریخی‌نگری، گفتمان‌شناسی، هرمنوتیک و... قرار گرفته است. اکثر این رویکردهای جدید به تفسیر، در کشورهای عرب و به ویژه مغرب عربی ظهور یافته است که برای محافل دانشگاهی ایران، امری نو است. «مدخل إلى القرآن الكريم؛ الجزء الأول فی التعریف بالقرآن» و «فهم القرآن الحکیم؛ التفسیر الواضح حسب ترتیب النزول» دو اثر قرآنی محمد عابد الجابری (۱۹۳۵-۲۰۱۰ م) فیلسوف و متفکر برجسته جهان عرب است که از مطرح‌ترین کتب قرآنی بر پایه مبانی و روش‌های علوم انسانی دنیای مدرن می‌باشد. وی که به جریان فکری نو معتزلیان (توجه به عقل و میراث ادبی در تفسیر و نگرش به قرآن) تعلق دارد، فهم امروزی از قرآن را در گروهی فهم قرآن در ظرف زمانی نزول یعنی توجه به عرف و فرهنگ زمان نزول می‌داند. به باور جابری، فهم قرآن به معنای جدا سازی نص قرآن از تفاسیر مختلف و ایجاد ارتباط میان عصر جدید و اصالت نص است. او معتقد است قرآن را باید در تعامل و پابه‌پای مسیر دعوت پیامبر دید. از نظر او باید قرآن را در زمان خودش فهمید (فهم قرآن) و بعد دلالت‌های امروزی آن را فهم نمود. در این مقاله ضمن بازخوانی مبانی تفسیری ایشان، دلالت‌های آن، در تفسیر اجتماعی قرآن ارائه می‌گردد و ملاحظه می‌شود که قرابت زیادی میان مبانی و ویژگی‌های تفسیر اجتماعی و اندیشه تفسیری جابری قابل مشاهده است.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، محمد عابد الجابری، تاریخی‌نگری، فهم قرآن

۱. دکتری علوم قرآن و حدیث، مدرس دانشگاه‌های الزهرا(س) و فرهنگیان salami@gmail.com

تفسیر اجتماعی قرآن با تأکید بر دیدگاه محمد شحرور

محمد صدیقی^۱

محمد حمزه پور آرمکی^۲

چکیده

بررسی دیدگاه‌های نواندیشان معاصر در تفسیر اجتماعی آیات قرآن دستاورد های شایان توجهی دارد. در مطالعه حاضر، با روش توصیفی تحلیلی به برخی از تفاسیر اجتماعی قرآن بر اساس دیدگاه محمد شحرور که در ژمره قرآن بسندگان معروف معاصر است، پرداخته می‌شود. سؤال اصلی این پژوهش این است که، دیدگاه محمد شحرور درباره تفسیر اجتماعی آیات قرآنی چیست؟ محمد شحرور، همچون یکی از فعالان گفتمان قرآن‌بسندگی معاصر، در کتاب السنه الرسولية والسنه النبویه: رؤیه جدید، آیات قرآن را به دو مجموعه آیات رسالت و آیات نبوت تقسیم می‌کند و بر این باور است که تبعیت از پیامبر (ص) تنها اختصاص به موضوعاتی دارد که در آیات رسالت گنجانده شده‌اند و این آیات عموماً دربردارنده مواضع، وصایا و حدود در زمان حیات ایشان است. بنابراین اساس، آیاتی که دربردارنده خطابی که با گزاره «یا ایهاالنبی» به پیامبر (ص) است، بر آن دلالت دارد که این فرمان مختص معاصران پیامبر بوده است و به نسل‌های پس از پیامبر اکرم (ص) تسری نمی‌یابد. این خطابات مجموعه‌ای از اتفاقات روزمره و مسائل اجتماعی عصر ایشان را شامل می‌شود. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که محمد شحرور با مخدوش دانستن مجموعه روایات و همچنین محدودسازی دامنه سنت نبوی به انکار شئون فراپیشری و ویژگی‌های امتیازبخش نبی مکرم اسلام (ص) سوق یافته، و دستورات اجتماعی دوران پیامبر (ص) که در آیات الهی وجود دارد را دارای تاریخمندی و محدود در دوران ایشان می‌داند. در این پژوهش سعی شده تفسیر محمد شحرور در مورد برخی آیاتی که دربردارنده مسائل اجتماعی در دوران پیامبر (ص) است را مورد بررسی قرار دهیم.

واژگان کلیدی: تفسیر اجتماعی، محمد شحرور، نبوت، رسالت

^۱ کارشناس ارشد مدرسی معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی Sadighiaski_12@yahoo.com

^۲ Mohamadarmal@yahoo.com.

مطالعه تطبیقی مضامین اجتماعی سوره قلم، با تاکید بر کتب تفسیری معاصر

فاطمه صفی پور شامنصوری^۱

چکیده

توجه و دستیابی به نظریات جدید از متن قرآن همیشه مورد توجه قرآن پژوهان بوده است. یکی از راه‌هایی که در این مسیر می‌تواند کاربرد موثری داشته باشد، استفاده دقیق و مبتنی بر قواعد علمی از روش‌های نوین تحقیق است. مطالعه تطبیقی یکی از روش‌هایی است که به موازات اقبال گسترده در فضای مطالعاتی جهانی، در دهه اخیر نیز مورد توجه محققان قرآنی قرار گرفته است. در این پژوهش برای فهم و دستیابی به مضامین اجتماعی سوره قلم از این روش استفاده کرده‌ایم. مبتنی بر یافته‌های تحقیق، مقوله مرکزی به دست آمده از مجموع مضامین استنباط شده در این سوره، بر محور «خلق عظیم» بوده است. سوره مبارکه قلم شامل مضامین بلند اجتماعی است که آیات آن از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است. بررسی تطبیقی آموزه‌های اجتماعی این سوره، تنها با تاکید بر کتب تفسیر اجتماعی معاصر صورت گرفته است. این پژوهش درصدد است با اتخاذ روش تطبیقی، آیات اجتماعی این سوره را از دیدگاه تفاسیر معاصر که با رویکرد اجتماعی به تفسیر این سوره پرداخته‌اند، بررسی نماید تا کوششی جهت شناسایی مضامین اجتماعی این سوره و تلاش در راستای نهادینه کردن آموزه‌های اجتماعی آن باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد مضامین اجتماعی در سوره قلم، که اغلب ناظر به بعد اخلاقی است همچون؛ خلق عظیم و اخلاق برجسته، دستور به صبر، استقامت و مقاومت در برابر دشمنان و نهی از پیروی آنان، داستان اصحاب الجنه و پرهیز از غرور و تکبر و بخل ورزیدن، توجه به نیازمندان و مستمندان، و در نهایت واقعیت چشم زخم، آموزه‌های اجتماعی - اخلاقی است که تفاسیر معاصر اجتماعی همچون تفسیر المیزان، نمونه و روان جاوید، به آن توجه نموده‌اند. در سوره قلم، پیرامون تفسیر "خُلِقَ عَظِيمٌ" در آیه "وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ" آمده است این آیه اگرچه نیکو بودن اخلاق رسول خدا(ص) را می‌ستاید، بیشتر به اخلاق پسندیده اجتماعی او نظر

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدرسی معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی

دارد؛ اخلاقی که مربوط به معاشرت است، مثل استواری بر حق، صبر در مقابل آزارِ مردم و خطاکاری‌ها و عفو و گذشت از آنان، سخاوت، مدارا، تواضع و سایر موارد. علامه طباطبایی در جلد ششم تفسیر المیزان، ۱۸۳ روایت درباره اوصاف جسمی و روحی و اخلاقی پیامبر(ص) نقل می‌کند و گاه به شرح آنها می‌پردازد. آیه ۵۱ و ۵۲ سوره قلم، مشهور به آیه «و ان یکاد» یا آیه چشم زخم است. بسیاری از مردم تابلوهای متنوعی از این آیه تهیه و در خانه یا محل کار نصب می‌کنند؛ چون معتقدند این آیه برای جلوگیری از چشم زخم، مفید است. در مقابل، برخی مانند استاد مطهری با قبول اصل تأثیر چشم زخم، این آیه و همچنین نصب آن را در داخل خانه و مغازه، بی‌ارتباط با مسئله چشم زخم می‌دانند. علامه طباطبایی بر این باور است که عموم مفسران واژه "ازلاق" در آیه را مرتبط با چشم زخم دانسته اند که در واقع نوعی تأثیر نفسانی است و دلیل عقلی بر انکارش نیست و چه بسا مواردی به عنوان شاهد وجود دارد که قابل انطباق بر همین چشم زخم (چشم زدن و چشم خوردن) است و از دیگر سو روایاتی هم در باره آن وجود دارد.

واژگان کلیدی:

سوره قلم، تفسیر اجتماعی، اخلاق اجتماعی.

تأویل و تفسیر اجتماعی قرآن کریم

دکتر محمود شیخ^۱

چکیده

هر جا که گروهی از باورمندان به قرآن گرد هم می‌آیند و جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند و بنابر اقتضائات زندگی جمعی خود می‌کوشند قرآن را مبنا و معیار قرار دهند، تفسیر اجتماعی شکل می‌گیرد. درباره این گونه از تفاسیر ناگزیر باید به دو پرسش بنیادی پاسخ گفت: نخست آنکه آیا تفسیر اجتماعی ممکن است و دوم آنکه اگر تحقق چنین تفسیری ممکن است، با چه شیوه‌ای باید بدان دست یافت. این مقاله تفسیر اجتماعی قرآن را ممکن دانسته و می‌کوشد درباره شیوه تحقق آن با تکیه بر مفهوم تأویل سخن بگوید و مدعایش آن است که تأویل تنها راه دست یافتن به تفسیر اجتماعی است. اما کدام تأویل راه دستیابی به تفسیر اجتماعی قرآن است؟ قطعاً تأویل در معنای ارجاع آن به امر عینی خارجی که ابن تیمیه آن را می‌فهمد یا در معنایی که عارفان نظر به بواطن وجود آن را معنا می‌کنند، مراد نیست. تأویلی که در تفسیر اجتماعی قرآن مؤثر است، فرایندی ذهنی دارد و عبارت است از انتزاع مفهومی عام از سخنی که ناظر به وضعیتی خاص صادر شده است. آیات قرآن، به‌ویژه آنها که بر حیات اجتماعی عرب عصر پیامبر نظر دارد، در زمان و مکانی کاملاً متفاوت و دگرگون از روزگار ما نازل شده‌اند. اگر این دسته از آیات را مصداق گزاره‌ای کلی بدانیم که قابل صدق بر موارد گوناگون در عصرها و نسل‌های متفاوت است، آنگاه می‌توانیم به خوانشی فراعصری و فرانسلی از قرآن دست یابیم. یک نمونه روشن برای توضیح فرایند تفسیر اجتماعی با تکیه بر این گونه از تأویل، آیه کریمه ۱۵۹ سوره مبارکه آل عمران، درباره غزوات پیامبر است. در بخش از این آیه به پیامبر فرمان داده می‌شود که در امور با یاران مشورت کند و وقتی در موردی تصمیم گرفت، با توکل به خداوند عمل کند. این آیه خطاب به پیامبر است و در مورد غزوات پیامبر صادر شده است، اما بسیاری آن را نشانه‌ای

^۱. استادیار دانشگاه تهران Ma.sheikh@ut.ac.ir

بر فضل مشورت در امور بر غیر مشورت دانسته‌اند. اما چگونه از آن آیه که موضوعی خاص صادر شده است، این مفهوم کلی را استخراج کرده‌اند؟ این کار با افکندن عناصر زمانی و مکانی حکم روی داده است. بنابر این ایده، عالم مسلمانی که بر مبنای آیه بالا، شوری را مورد تأیید قرآن بداند، عملاً دست به تأویل زده است. آیه مذکور مصداقی از این گزاره کلی است که مدیر هر گروه اجتماعی باید با ذی‌نفعان گروه برای اداره آن مشورت کند. در آیه مذکور، آن امر اجتماعی مهم، جنگ است و مدیر پیامبر و ذی‌نفعان شامل صحابه پیامبرند. تأویل‌کننده از این مصداق (یعنی آیه) به آن گزاره کلی پی می‌برد و سپس از آن می‌تواند برای همه مصداق جدید امور خطیر حکم صادر کند.

تأویل ← گزاره کلی: ضرورت مشورت به ذی‌نفعان
 بازتفسیر ← مصداق: مشورت در اقتصاد، سیاست

خارجی، سیاست داخلی در روزگار جدید
 مصداق: و شاورهم فی الامر در موضوع جنگهای پیامبر و خطاب به پیامبر
 چنان‌که مدل بالا نشان می‌دهد تفسیر اجتماعی شامل دو مرحله تأویل و بازتفسیر است و البته بنیاد بازتفسیر بر تأویل نهاده شده است. بسیاری از مفسران اجتماعی (چه خود بر این امر واقف باشند و چه نباشند) این دو عمل را در مواردی که آیه‌ای از قرآن را در موضوعی خاص در روزگار پس از پیامبر شاهد می‌آورند، به انجام می‌رسانند.

واژگان کلیدی:

تأویل، بازتفسیر، تفسیر اجتماعی، مشورت.

کارآمدی آموزه های دینی در ترسیم مؤلفه های هویت فردی و اجتماعی مطلوب

دکتر محمد عترت دوست^۱

چکیده

ماهیت وجودی انسان به هویتی است که از خودش متصور است و بر این اساس رفتارها و گفتارهایش را سامان می‌دهد. در این میان یکی از مهمترین ابعاد هویت انسانی، هویت دینی است که نقش تعیین کننده‌ای در هویت‌یابی افراد و شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی آنها ایفا می‌کند. تقویت این بُعد از هویت می‌تواند موجب قوام سایر ابعاد هویتی انسان شده و بالتبع تضعیف آن نیز زمینه ساز ایجاد بحران در سایر ابعاد هویتی انسان‌ها بویژه در عرصه‌های اجتماعی خواهد شد. از آنجا که مهم‌ترین و حساسترین مرحله رشد و شکل‌گیری شخصیت و هویت انسان در دوران کودکی و نوجوانی بوده، به همین دلیل شاهد آن هستیم که در آموزه‌های دینی تأکیدات بسیاری در این زمینه به منظور ترسیم یک هویت مطلوب برای انسان بیان شده است. در این مقاله تلاش شده تا ضمن تبیین مفهوم صحیح هویت و اقسام و مراحل آن، ابتدا مؤلفه‌های یک هویت مطلوب انسانی را ترسیم نموده و سپس با رویکردی تحلیلی، کارآمدی آموزه‌های دینی و مجموعه راهکارهایی که در این زمینه در آیات قرآن و احادیث معصومین (علیهم السلام) نقل شده است را بیان کنیم. نتایج و یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در مجموعه نصوص دینی برای هر کدام از مراحل هفت‌گانه شکل‌گیری هویت انسانی، مؤلفه‌های خاصی بیان شده که رعایت و توجه بدان‌ها در نهایت می‌تواند باعث شکل‌گیری یک هویت فردی و اجتماعی مطلوب برای انسان بشود.

واژگان کلیدی:

الهیات کاربردی، هویت دینی، تربیت اسلامی، شخصیت اجتماعی

راهکارهای شرعی تحقق اراده جمعی در جهت کاهش پدیده قصاص بر اساس آموزه های قرآنی

گلبرگ عزیزپور^۱

چکیده

قرآن کریم به عنوان آخرین کتاب و حیانی دامنه‌ی عملیاتی به وسعت جامعه بشری و به گستره جهان دارد حقیقتی که در جمهوری اسلامی ایران به عنوان پیش فرض و اصلی ترین رکن در بنا، تکامل و هدایت سیستم حکمرانی پذیرفته و این گزاره به همه پرسى گذاشته شده و با رای اکثریت مشروعیت اجرایی گرفته است با توجه به این حقیقت که فهم، تمایلات و اراده و مصلحت جامعه در بستر زمان ماهیتی منعطف، چالشی و آسیب پذیر دارد. علی الخصوص در شرایطی که ارکان اعتقادی مسلمین بیش از پیش مورد هجومه های تبلیغاتی - تکراری در قالب جدید خود که از آن به عنوان نزاع رسانه ای و شناختی در جنگ هیبریدی جاری یاد می شود. قرار گرفته مقتضی است رویکرد و تصمیمات حکمرانی همگام با این تغییرات با حفظ محکومات در غالب چهارچوب به روز و متحول گردد. یکی از جنجالی ترین موضوعات مورد بحث جامعه ایران در روزگار فعلی بحث قصاص، مشروعیت، ضرورت یا عدم ضرورت و آسیب های اجتماعی ناشی از اجرا و توقف آن، از سویی و از سوی دیگر ابراز نگرانی نسبت به خلق تصویر منفی از جامعه اسلامی در نگاه جهانیان است. مهمی که دغدغه جدی گروهی از افراد معروف و تاثیرگذار در جامعه را فارغ از صلاحیت یا عدم صلاحیت آنان قرار گرفته و موجبات تقبیح و مخالفت های جدی در تریبون های مختلف رسانه ای را به همراه داشته، این پروهش سعی دارد با به رسمیت شناختن حق احاد جامعه مسلمین در ابراز و حضور در عرصه تصمیم گیری های کلان حکم رانی در چهارچوب شرع راهکاری مناسب برای مدعیان دغدغه مند با عنایت به توصیه قرآن در مورد گذشت از حق شخصی نفس در اجرای قصاص برای کاهش این پدیده در

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم قرآنی، پژوهشکده مطالعات میان رشته ای دانشگاه شهید بهشتی،

جامعه پیش قدم شده و به رسم امرین به معروف و دعوت کنندگان به نیکی در گام اول حق قصاص در مورد نفس خود در صورت وقوع تعرض جانی، قبض با ضربه به تمامیت جسمانی به صورت حقوقی و رسمی از خود سلب نمایند تا این دغدغه به رویکردی اجتماعی تغییر کرده و با توجه به اذن پروردگار و توصیه به ترویج گذشت و جلوگیری از خشونت در عین حق قصاص این معروف به شکلی عملی و صادقانه تبلیغ و تصری پیدا کند، و بدین سان بدون تضعیف احکام دینی و به دور از اتهامات واهی به حدود الهی، و در چهارچوب شرع مقدس، کنش اجتماعی منطقی و جهت مند منتج به کاهش جدی تحقق قصاص گردد و بدیهیست در صورتی که دغدغه مندان این حوزه از پذیرش این استنکاف از حقوق شرعی خود، به دلیل ملاحظات امنیت شخصی سر باز زنند، به صورت ضمنی به کارکرد های جدی این حدود الهی و ضرورت آن به دور از فانتزی های رسانه ای اذعان کرده و پس از آن هر گونه فعالیت رسانه ای در صورت عدم تعهد عملی ایشان مصداق تضعیف دین و نفاق عملی و مستوجب پیگرد قانونی خواهد بود.

واژگان کلیدی:

قصاص، قرآن، تفاسیر اجتماعی، راهکارهای شرعی

مقایسه تفسیر اجتماعی زن در اسلام و غرب، در بیانات آیت الله خامنه ای

هانیه سادات فتاح‌زاده^۱

علی اکبر حسین‌نژاد^۲

چکیده

پیکره خلقت انسانی از دو نیمه مستقل و در عین حال هماهنگ زن و مرد آفریده شده است. در نگاه اسلام زن و مرد باید هدف مشترکی که همان رسیدن به کمال و عزت انسانی است را دنبال کنند که برای رسیدن به این هدف تفاوت‌های زن و مرد سبب رشد و ارتقای همدیگر می‌شوند. از نظر اسلام زن مظهر و نماد جمال، ظرافت و مایه آرامش مرد است و در مقابل مرد تکیه‌گاه، مسئول و سرپرست زن و خانواده است. این تقسیم‌بندی وظایف برای زن و مرد با توجه به روحیات و فیزیک جسمی هر کدام تعیین شده است. اما متأسفانه در دنیای امروزی و بالاخص در کشورهای غربی با گمراه کردن زن، او را به منجلا ب خودنمایی، رقابت با مردان، انجام امور دشوار مردانه که از لحاظ جسمی و روحی با خلقت زن ناسازگار است کشانده‌اند و در نهایت با سر دادن شعار «آزادی» کاری کرده‌اند که زن‌ها به میل خود ارزش خودشان را کاسته و خود را به حراج بگذارند. که اینها اثری جز خسران زن و خانواده را به دنبال نداشته است. این همان عصر جاهلیتی است که نبی اکرم (ص) با تبیین اسلام با آن مبارزه کردند. اما متأسفانه در عصر حاضر در کشورهایی که ادعای تمدن و پیشرفت دارند، زنها نادانسته خود را در صف کالاها قرار داده و قیمتی نازل برای خود قائل شده‌اند. در این میان آیت الله خامنه ای در سخنرانی‌های فراوانی به شأن، منزلت و ارزش زنان اشاره کرده‌اند و نجات زن از ظلم دوران جاهلیت را دستاوردی بزرگ می‌دانند. معظم له معتقدند درخصوص مسائل معنوی زنان جزء پیشگامان حرکت معنوی انسان به سوی پیشرفت‌ها هستند. ایشان زنان نامدار تاریخ اسلام و ماقبل اسلام را الگوی مناسبی برای زنان معرفی می‌کنند و نقش زنان در نظام اسلامی را نقشی کلیدی و حساس می‌شمارند. این در حالی است که طبق اسنادی که خود غربی‌ها منتشر کرده‌اند زنان دستمایه‌ای

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، واحد علوم تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد

اسلامی fattahzadeh.h@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری، گروه مدرسی معارف اسلامی، دانشگاه شهید بهشتی

در دست سوداگران همه ارزش‌های انسانی شده است. در این مقاله سعی شده است مجموعه‌ای از بیانات آیت الله خامنه‌ای در حوزه تفسیر فردی و اجتماعی زن در اسلام با نقش و ارزش زن در غرب مقایسه شود.

واژگان کلیدی:

زن، اجتماع، غرب، اسلام

بنیان‌های منظومه ارزش‌شناختی تنوع فرهنگی در اندیشه سیاسی اسلام با تکیه بر قرآن کریم

دکتر علی قاسمی^۱

چکیده

تنوع فرهنگی به عنوان یک امر واقعی، بر بنیان‌های متعددی استوار است. یکی از مهم‌ترین بنیان‌های تنوع فرهنگی بنیان‌های ارزش‌شناختی است که ارتباط تنگاتنگی با نوع الگوی همبستگی در جامعه دارای این تنوع پیدا می‌کند. از آنجا که رسیدن به یک الگوی همبستگی در جوامع دارای تنوع فرهنگی از اهمیت اساسی برخوردار است. فهم و تبیین این بنیان‌ها نیز از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. مقاله حاضر بر این اساس تلاش می‌کند با الگوی روشی متن و زمینه محوری به تبیین نظام ارزشی منسجم در اندیشه سیاسی اسلام با تکیه بر قرآن و تفاسیر معاصر با رویکرد اجتماعی سیاسی به عنوان مهم‌ترین منبع فهم استنباط احکام اسلام پردازد و بر این اساس درآمدی بر تبیین الگوی همبستگی در جامعه اسلامی را بر اساس قرآن کریم ارائه نماید. بی‌تردید، انجام این مهم، مستلزم مراجعه به متون دینی است. مقاله حاضر با چنین روشی به تبیین مهم‌ترین بنیان‌های ارزش‌شناختی تنوع فرهنگی و الگوی همبستگی در اندیشه سیاسی اسلام بر اساس قرآن کریم می‌پردازد.

واژگان کلیدی:

بنیان‌های نظری، منظومه ارزش‌شناختی، تنوع فرهنگی، تفاسیر معاصر قرآن

۱. استادیار گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی a_qasemi@sbu.ac.ir

مکانیزم گفت و گو در همزیستی فرهنگی از منظر فقه سیاسی اسلام

دکتر علی قاسمی^۱

چکیده

همزیستی فرهنگی و درک ماهیت رفتاری انسان‌های همواره متفاوت و مختلف در دنیای امروز با اجتماعات گوناگون و فرهنگ‌های متنوع به عنوان واقعیتی پذیرفته شده از موضوعات مهم مورد توجه مکاتب، اندیشمندان و نظام‌های سیاسی می‌باشد. در فقه سیاسی اسلام به عنوان یکی از انشعابات علم فقه و از حوزه‌های مطالعات سیاسی که در صدد تبیین آموزه‌های سیاسی دینی است؛ تبیین الگوهای رفتاری شهروندان در آموزه‌های قرآن کریم، روایات و سیره معصومین (ع) تجلی خاصی دارد. بر این اساس و به منظور رسیدن به همزیستی و اتحاد و کاهش و حل اختلاف میان نوع بشر، تعامل بین فرهنگ‌های گوناگون، انسجام ملی و بین‌المللی و رسیدن به سرمنزل مقصود، مکانیزم‌های متعددی در فقه سیاسی اسلام و تفاسیر معاصر دارای رویکرد اجتماعی سیاسی قرآن متصور است که بررسی و تامل در آن نشان از اهمیت بسیار فقه سیاسی اسلام و تفاسیر معاصر قرآن نسبت به گفت و گو و مذاکره با دیگر افراد و نظام‌های سیاسی به عنوان یک ضرورت حداکثری است.

واژگان کلیدی:

گفت و گو، فقه سیاسی، همزیستی فرهنگی، تفاسیر معاصر، اسلام

۱. استادیار گروه فقه سیاسی دانشگاه شهید بهشتی a_qasemi@sbu.ac.ir

بررسی راهبردهای خودکارآمدی در روایت‌های زنان برگزیده قرآنی

فاطمه سادات کامل^۱

چکیده

قرآن کریم همواره عزت و آزادی زنان را مورد تأکید قرار داده و جایگاه زن را تکریم کرده است. مقام زن در اسلام چنان است که در قرآن کریم سومین سوره به نام «النساء» نامیده شده است، و در این سوره مبارکه و ۱۰ سوره‌ی دیگر قرآن مسائلی مربوط به حقوق و منزلت زنان بیان شده است. این کتاب روشن، مسئولیت‌ها و نقش‌های متعدد و مؤثر زنان در تمامی عرصه‌ها مخصوصاً حوزه‌ی خانواده، براساس غایت توانمندی‌های او و ارزش‌های دینی و اخلاقی، تبیین کرده است. باتوجه به اهمیت شناخت دیدگاه اسلام نسبت به زن و شخصیت زن در اعتقادات مذهبی زنان و دختران نسل جوان و نوجوان جامعه، برآن شدیم تا با تحلیل روایت‌ها و الگوهای قرآنی به بررسی و شناخت راهبردهای خودکارآمدی برای تحقق اهداف تربیتی اسلامی بپردازیم. خودکارآمدی به معنی باورها یا قضاوت‌های فرد نسبت به توانایی‌های خود در انجام وظایف و مسئولیت‌ها است که نقش مهمی در پیشبرد اهداف و پیشرفت در زندگی دارد. این جستار با شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی در آیات مرتبط با حضرت مریم(ع)، حضرت آسیه(ع) و همچنین حضرت فاطمه(س)، ضمن بررسی مؤلفه‌های خودکارآمدی در علم روانشناسی، شاخصه‌های این زنان برگزیده تبیین میشود. نتایج این تحقیق نشان داد زنان برگزیده قرآنی با برخورداری از اهداف والای الهی، در تمام مراحل زندگی، راهبردهای خودکارآمدی را به کار بسته‌اند.

واژگان کلیدی:

خودکارآمدی، زنان، تفسیر معاصر قرآن، جامعه.

^۱. دانشجوی مطالعات زنان دانشگاه علامه طباطبائی fstkl1996@gmail.com

تفسیر اجتماعی در آثار آیت الله خامنه‌ای

بانو کمالی^۱

چکیده

تبیین الزامات و بایسته‌ها، آسیب‌ها و گستره «تفسیر اجتماعی قرآن» از جمله مطالعات ضروری در توسعه دانش تفسیر در دوران معاصر است که با توجه به گسترش فوق‌العاده دانش تجربی بشر در سال‌های اخیر و ارتباط تنگاتنگ آن با سبک زندگی انسان‌ها، اهمیت آن دو چندان می‌شود. همچنین تبیین چگونگی ارتباط قرآن با علم و ارائه تفسیر صحیح از آیات اجتماعی قرآن نیز الزامی دیگری برای پرداختن به این عرصه است. بر همین اساس این پژوهش عهده دار بررسی الزامات، آسیب‌ها و گستره تفسیر اجتماعی قرآن در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای است و می‌کوشد موارد فوق را از اثرات آن بزرگوار به صورت توصیفی-تحلیلی بررسی کند. و همین نگاه توصیفی از جمله وجوه نوآوری و تمایز این پژوهش با آثار پیشین است. بر این اساس تحقیق حاضر با جمع‌آوری داده‌ها از منابع مکتوب آیت الله خامنه‌ای و تحلیل و بررسی تطبیقی گزاره‌ها و استنتاج آن‌ها به همراه نقد علمی و عقلی توانسته است در گام نخست الزامات و بایسته‌های تفسیر اجتماعی قرآن و در گام دوم آسیب‌ها و در نهایت گستره و قلمرو تفسیر اجتماعی قرآن را از منظر ایشان، تبیین و مقایسه نماید و از این رهگذر به توسعه تفسیر اجتماعی قرآن کمک کند. این مقاله به دنبال این پرسش می‌باشد که در تفسیر اجتماعی آیت الله خامنه‌ای چه معیارها و مبانی را در پیش گرفته است؟ و از دیدگاه ایشان آسیب‌هایی که در این روش وجود دارد چه می‌باشد؟ با بررسی در تفاسیر ایشان، تفسیر آیات اجتماعی باید متکی بر معیارهایی باشد: برخی از این معیارهایی بر اساس علوم قطعی و بی‌توجهی به فرضیه‌ها، قواعد و ضوابط تفسیر، توجه به بعد هدایتی و انسان‌سازی قرآن و بر اساس عقل قطعی بوده که باید از روش تفسیر اجتماعی در کنار سایر روش‌های تفسیری، برای فهم بهتر و بیشتر اشارات علمی آیات قرآن بهره‌گیری نمود.

واژگان کلیدی: تفسیر اجتماعی، آثار، معیار، آسیب، آیت الله خامنه‌ای

۱. دانشجوی دکترا، رشته تفسیر تطبیقی banoo.kamali@gmail.com

مطالعه تطبیقی مضامین اجتماعی سوره فصلت با تاکید بر کتب تفسیری معاصر

علیرضا گل محمدپورلری^۱

چکیده

رشد و ارتقاء ساحت اجتماعی زندگی بشر دغدغه انبیا الهی بوده است. قرآن کریم، هدف ارسال رسولان را علاوه بر رشد فردی توجه ویژه‌ای به ساحت اجتماعی داشته است. سوره فصلت در مکه نازل شده و دارای ۵۴ آیه و از سوره‌های مکی است و ویژگی‌های سوره‌های مکی را که تاکید بر معارف اسلامی و مسائل اعتقادی است در بردارد، و در عین حال از مختصات خاص این سوره، ابعاد اجتماعی آیات است که مفسران معاصر به خوبی به آن پرداخته‌اند و به خوبی مسیر رشد اجتماعی را ترسیم نموده‌اند. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی تحلیلی، به بررسی آیاتی از سوره فصلت می‌پردازد که دارای مضامین اجتماعی هستند و به طور خاص در کتب تفسیر اجتماعی معاصر، از جمله تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن از مرحوم علامه طباطبایی (ره) و تفسیر نمونه آقای مکارم شیرازی و تفسیر روان جاوید در تفسیر قرآن مجید از میرزا محمد ثقفی تهرانی (ره) مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. مفسران معاصر در تبیین آیه "كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ" بر اجتماعی بودن تعالیم الهی و پاسخگویی قرآن به تمامی نیازمندی‌های انسان تاکید داشته‌اند. یکی از آیاتی که در این سوره دارای مضامین اجتماعی است و مفسران در تفسیر آن به تفصیل اظهار نظر داشته‌اند آیه "الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ" است. در تفسیر المیزان، واژه "عدم ایتاء زکات" به معنای عدم تزکیه نفس مشرکان تعبیر شده است زیرا از این رهگذر، پلیدی و گناه آنها را احاطه کرده و این موجب کفر آنها به آخرت و انکار معاد می‌شود. مطابق تفسیر روان جاوید واژه زکات در این آیه در مقام بیان ملامت و سرزنش اجتماع مشرکان بوده است و اینجا زکات معنای شرعی خود که انفاق در راه خداوند باشد را ندارد و معنی ملامت و سرزنش را دارد.

واژگان کلیدی:

سوره فصلت، تفسیر اجتماعی، مسائل اجتماعی

۱. کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی agol64430@gmail.com

جایگاه آیات قرآن کریم در مواضع آیت الله خامنه‌ای مطالعه موردی؛ باج خواهی جبهه مقابل زینب گل محمدی^۱

چکیده

تبیین قرآنی اصالت گفتمان انقلاب اسلامی ایران ضرورتی است که موجبات فهم، پذیرش، اجرا و تعهد توسط جامعه را در پی خواهد داشت. مهمی که جز با تشریح و استدلال محقق نخواهد شد. یکی از وجوه اصلی این گفتمان که هم در عرصه بین‌الملل و هم در فضای داخلی در سیاست‌گذاری حکمرانی راهبردی است، بحث گذر از وهم امکان رضایت جریان مقابل از جمهوری اسلامی و خطر استحاله و تخلیه معنای هویتی انقلاب در صورت حرکت به سمت جلب دوستی و مودت عملی دشمن است. در همین راستا آیت الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب اسلامی ایران، در جریانات اخیر کشور علی‌رغم اذعان به نقش دشمن در ناآرامی‌ها و تهدیدات امنیتی داخلی، همچنان مشکل اصلی جمهوری اسلامی با جبهه مقابل را باج خواهی او از جامعه اسلامی دانسته و عنوان می‌کند راه حل مشکل با جبهه مقابل باج دهی پیاپی و عقب نشینی قدم به قدم از تمام مولفه‌های قدرت و هویتی انقلاب است، گزاره‌ای که به اعتقاد ایشان در تقابل و غیر قابل پذیرش از سوی هر انسان غیرتمند است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، از سویی، بیانات آیت الله خامنه‌ای را مورد ارزیابی قرار داده و از میان آن مواردی که در خصوص باج خواهی دشمنان و راه‌های مقابله با آن بوده را احصاء و پس از تلخیص، ذیل عناوین مورد نظر نگاشته است. از سوی دیگر، آیات مرتبط با این نظریه را جمع‌آوری نموده و ضمن ادغام و تحلیل بیانات آیت الله خامنه‌ای و آیات مذکور، به چگونگی طرح و پرداخت به این موضوع، جدیت و تبعات ناشی از عمل یا تخطی از این رویکرد پرداخته است.

واژگان کلیدی :

قرآن کریم، مواضع آیت الله خامنه‌ای، گفتمان انقلاب اسلامی، جبهه مقابل، باج خواهی

ریشه اجتماعی مقابله با حرکت انبیاء بر اساس تفسیر آیت‌الله خامنه‌ای

دکتر مهدی محمدزاده بنی طرفی^۱

چکیده

از بزرگترین موانع در مسیر هدایت‌گری پیامبران الهی، منافقان بودند. خداوند متعال در آیه ۵۵ سوره توبه، اموال و اولاد را وسیله مخالفت این گروه با پیامبر اکرم (ص) معرفی می‌فرماید. آیت‌الله خامنه‌ای در تفسیر این آیه علت اساسی کفر و بی‌اعتقادی اشراف و مترفین به خدا و رسول را امتیازات مادی‌شان می‌داند. رهبر فرزانه انقلاب اسلامی که در سال ۱۳۵۱ به تفسیر این سوره پرداختند، بزرگترین گروه مخالف نهضت‌های انبیا را کسانی می‌دانند که قبل از آمدن نبی، زندگی مرفه‌ی داشتند و تعلیمات پیامبر را برهم‌زننده اوضاع اجتماعی و تغییر نگرش مردم و تهی‌دستی خویش می‌دانستند. این مفسر، ریشه اجتماعی-فرهنگی مقابله افراد و گروه‌ها با حرکت‌های اصلاحی پیامبران و مصلحان بشری را برخوردار از آنان از امکانات، پایگاه اجتماعی و منافع فراوان و نامشروعی می‌داند که با پذیرش دعوت مصلحان، در معرض خطر و نابودی قرار می‌گیرد. از این رو همواره باید جامعه اسلامی متوجه چنین خطری باشد. خداوند عزوجل در این آیه، نعمت دنیا را در نظرها پوچ جلوه می‌دهد تا مؤمنان را به کناره‌گیری از دنیا ترغیب کند.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، آیه ۵۵ توبه، اشراف و مترفین، آیت‌الله خامنه‌ای

^۱. عضو هیأت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید رجایی قزوین

مبانی استنباط آموزه های اجتماعی از قرآن در نگاه آیه الله معرفت

دکتر حامد معرفت^۱

چکیده

آیه الله معرفت به مثابه مجتهدی نو اندیش، قرآن گرا و مسلط به علوم قرآنی، بخشی از زیست علمی خود را در عصر به ثمر نشستن انقلاب اسلامی و پیدایی جمهوری اسلامی در ایران سپری کرد. استاد معرفت، در جریان تلاش های مستمر در استنباط و تحلیل گزاره های اجتماعی قرآن، موفق شد پنجره های جدیدی به سوی دریافت این کتاب انسان ساز بگشاید و امکان توسعه در برداشتهای اجتماعی از قرآن را فراهم آورد. در واقع مبانی نوآورانه و کاربردی متعددی در آثار تفسیری استاد معرفت وجود دارد که مسیر استنباط مسایل اجتماعی نو پدید از قرآن را کاملاً باز می نماید. برخی از این مبانی عبارتند از: (۱) انکار نسخ و ارائه نظریه نسخ مشروط که به اعتبار بخشی و حجیت بخشی به آیات منسوخ می انجامد، (۲) توسعه آیات الاحکام به کل قرآن، که امکان برداشتهای فقهی اجتماعی از تمامی آیات را فراهم می آورد، (۳) نظریه بطن، که امکان دسترسی عموم مفسران را به لایه های مفهومی پنهانی آیات را فراهم آورده و مفاهیم قرآنی را توسعه می بخشد. آیه الله معرفت، علاوه بر عرضه مبانی و قواعد توسعه دهنده به احکام اجتماعی، تلاش های مشکوری در راستای اصلاح رویکردهای قرآنی و نقد برداشتهای التقاطی انجام داده اند. در شمار این فعالیت ها می توان به (۱) لزوم بازگشت به سنت در تفسیر و (۲) لزوم شناخت زبان خاص قرآن اشاره کرد. استاد معرفت از سوی دیگر در برخی آثار تفسیر پژوهانه خود، تفاسیر و مفسران اجتماعی قرآن نظیر سید قطب و محمد عبده را مورد توجه ویژه قرار داده و به نوعی رویکرد تفسیر اجتماعی قرآن را تأیید و ترویج نمودند. این مقاله، مبانی استنباط آموزه های اجتماعی از قرآن کریم از نگاه آیه الله معرفت را به تفصیل، مورد مطالعه و تبیین قرار می دهد.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی قرآن، استاد محمد هادی معرفت، مبانی استنباطی تفسیر اجتماعی

^۱. دکترای علوم قرآن و حدیث، مدیر موسسه قرآنی تمهید قم

دیدگاه تفسیری امام خمینی (ره) درباره جایگاه زنان

نفیسه معصومی^۱

چکیده

امروزه مسئله زنان یکی از مسائل پرتکرار و پر از حاشیه در تمامی جوامع بشری است. هر جا که سخن از خانواده، اجتماع، روابط انسانی، پیشرفت و هر آنچه که به انسان و جامعه انسانی مرتبط است، قطعاً از زنان، خصوصاً آنجایی که حرف از برابری، آزادی و عدالت باشد، نیز به عنوان یکی از ارکان اصلی این اجتماعات و اتفاقات سخن به میان می‌آید. در این مقاله که با روش توصیفی تحلیلی به بررسی دیدگاه تفسیری امام خمینی (ره) درباره جایگاه زنان پرداخته شده است، برآنیم تا نیم‌نگاهی به زنان، باورهای زنان، نقش آنان و جایگاه و ارزش هایشان در زندگی فردی و اجتماعی‌شان و مسائلی که با آنان از ابتدا تا کنون در جوامع مختلف بشری همراه بوده، بیندازیم. همچنین تاثیرگذاری فکر، رفتار و عمل آنان، که بر زندگی خود، خانواده و جامعه دارند و همچنین نوع نگاه و اثرگذاری نوع جامعه بر زنان را، که موجب اعتلای انسانی یا بالعکس خودباختگی‌شان می‌شود، مورد توجه قرار دهیم. گاه به طور مختصر و گاه به طور مفصل در این مقاله، از نظرات اندیشمندان و بزرگانی نیز در حیطه‌های مختلف سخن به میان آورده شده است و همچنین به طور نمونه به بیان مختصری از زندگی و جایگاه زنان بزرگی چون حضرت زهرا(س) در زندگی شخصی، خانوادگی و اجتماعی پرداخته شده است.

واژگان کلیدی:

امام خمینی، زنان، قرآن، مسائل اجتماعی

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان، دانشکده علوم اجتماعی nami_44n@yahoo.com

ماهیت حضور اجتماعی زن از دیدگاه آیت الله خامنه ای

فهیمة مؤذن^۱

چکیده

در نگرش اسلام، مساله جنسیت یک امر ثانوی است و در وهله اول، انسانیت مورد اهمیت واقع میگردد. بنابراین زن و مرد هر دو در جنبه انسانی مشترکند و آیاتی از قرآن کریم ناظر به همین مساله است. همچنین هر انسانی بنا بر انسان بودنش وظایف فردی و اجتماعی دارد که ماهیت هر کدام از این وظایف در سایه جنسیت معنا پیدا میکند. بنابراین زنان نیز مانند مردان هم در حیطه فردی و هم در حیطه اجتماعی وظایفی بر عهده دارند که انجام هیچ یک مجوز ترک دیگری نمی باشد. نقش زن در جامعه اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار است و به شکل مستقیم و غیرمستقیم صورت میپذیرد. اما برای ایفای این نقش عظیم، بایسته است که دو مساله مورد توجه قرار گیرد. اولاً حدود ارتباطات بین زن و مرد در این عرصه رعایت شود و ثانیاً نقش آفرینی زن در عرصه اجتماع نباید سبب نادیده انگاشتن نقش او در حیطه خانواده و زیر پا گذاشتن وظایف خانوادگی وی گردد.

واژگان کلیدی:

اجتماع، زنان، آیت الله خامنه ای ، وظایف

احکام السلطانیه ماوردی؛ نمونه‌ای تاریخی برای حکمرانی بر اساس تفسیر اجتماعی

دکتر عباس میرزایی^۱

چکیده

احکام السلطانیه کتاب بسیار ارزشمندی پیرامون آیین حکمرانی است که در سده پنجم هجری نگاشته شده است. از این کتاب همواره به عنوان یکی از نخستین آثار کلاسیک در این عرصه نام برده شده است. ماوردی در این کتاب به جزییات پیرامون وظایف مردم و حاکمیت و هم چنین ساختار قدرت بحث کرده است. درباره این کتاب مباحث زیادی مطرح شده است ولی یکی از حوزه‌های مغفول پیرامون این اثر، جایگاه قرآن در تبیین مباحث این کتاب از سوی ماوردی است. ماوردی در این اثر به بیش از صد آیه در قرآن در تبیین مباحث خود استناد کرده است و تلاش کرده از این آیات در زیر بنای ایده‌های خود قرار دهد. مشروعیت حکومت و نقش خدا در اعمال قدرت انسانی بر انسان‌های دیگر، قلمرو اعمال قدرت، جهاد، تعامل و تقابل با غیر مسلمانان، مواجهه با مخالفان حاکمیت، قضاوت، حج، زکات و صدقات، فی و الغنیمه، جزیه و خراج، جرائم و حدود، آب و زمین‌ها، معادن، امور حسبه و مباحث اجتماعی فراوان دیگری آیات قرآن را مبنای نظریات خود قرار داده است. این مقاله به این سوال می‌پردازد که ماوردی در تبیین مباحث اجتماعی خود چگونه قرآن را مبنای اندیشه‌های اجتماعی خود قرار داده است؟ به نظر می‌رسد این فرضیه باید پی گرفته شود که از منظر ماوردی، در حوزه مباحث اجتماعی، قرآن یکی از مبانی اصلی در تنظیم امور حکمرانی حاکمیت دینی است و اساساً بدون قرآن نمی‌توان مباحث یک جامعه دینی را ساماندهی کرد.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، آیین حکمرانی، ماوردی

۱. استادیار دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی a_mirzaei@sbu.ac.ir

جریان‌شناسی فکری گروه‌های مختلف اسلامی در مواجهه با تفسیر اجتماعی قرآن

دکتر عباس میرزایی^۱

چکیده

جریان‌های فکری مختلفی در تاریخ اندیشه اسلامی زیست می‌کرده‌اند. اهل حدیث، معتزله و شیعه سه جریان اصلی در این عرصه هستند. مواجهه این سه جریان با قرآن و تفسیر اجتماعی آن بسیار متفاوت است چرا که مبانی فکری آنان که در کشاکش عقل و وحی قرار دارد نمی‌تواند خروجی یکسانی در پی داشته باشد. این مقاله به بررسی مبانی این سه گروه در حوزه عقل و وحی می‌پردازد و تلاش می‌کند به این سوال پاسخ دهد که مواجهه این سه جریان با تفسیر اجتماعی قرآن تا پیش از سده‌های میانه چگونه بوده است؟ به نظر می‌رسد فرضیه‌های بحث را این باید پی‌گرفت: یک. اهل حدیث چون رویکردی متن‌محورانه دارند، استنادشان به قرآن در حوزه تفسیر اجتماعی بسیار زیاد است که از همان ابتدا می‌تون این نگاه در آثاری هم چون الخراج قاضی ابویوسف، المدونه الکبری ابن قاسم و احکام السطانیه ماوردی نمونه‌های شاخصی در این باره هستند. دو. معتزله چون رویکردی عقل‌محورانه دارند، استناد آنان به قرآن در حوزه تفسیر اجتماعی چندان قابل توجه نیست. روش تفسیری آنان را می‌توان بر اساس تفسیر متشابه قرآن و تنزیه قرآن عن المطاعن قاضی عبدالجبار و هم‌چنین تفسیر الکشاف زمخشری رصد کرد که آنان چندان در پی تفسیر اجتماعی قرآن نیستند. سه. در اندیشه شیعه تاریخی، بر مبانی امامت محوری، نباید انتظار مواجهه‌ای متن‌محور در تفسیر اجتماعی قرآن داشت ولی در دوره معاصر، به ویژه در گرایش فلسفه صدرایی، توجه به تفسیر اجتماعی قرآن بسیار برجسته است که نمونه‌های شاخص آن را در آثار علامه طباطبایی، شهید مطهری و علامه مصباح یزدی می‌توان رصد کرد.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی قرآن، جریان‌های فکری اسلامی، اهل حدیث، معتزله، تشیع

۱. استادیار دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی a_mirzaei@sbu.ac.ir

دلالت های اجتماعی ساختار سوره آل عمران بر اساس تفاسیر اجتماعی معاصر

فاطمه سادات میروکیلی^۱

چکیده

در عصر حاضر پالایش جوامع بشری از چندگانگی و فروکاستن از نزاع‌های ویرانگر و ستیزه‌گری، کانون توجه بسیاری از اندیشوران با رویکردهای متنوع قرار گرفته و تلاش‌های صلح خواهانه و آشتی جویانه در جستجوی راهبردهای مؤثر برای تحقق همبستگی اجتماعی هستند. هدف اساسی پژوهش حاضر تبیین دلالت های اجتماعی سوره آل عمران با تاکید بر تفاسیر اجتماعی معاصر است. استفاده از روش استخراج شبکه مضامین در این پژوهش، زمینه تحلیل نظام مند داده های متنی را فراهم آورده و تبیین دقیق بر اساس الگوهای اساسی و ساختارها میسر شده است. یافته‌ها گویای آن است که مطابق کتب تفسیری معاصر با گرایش اجتماعی، تحقق اهداف اجتماعی مستلزم توجه به مقوله‌های متعددی با جهت گیری های اعتقادی، رفتاری و اخلاقی است. تحقق اهداف اجتماعی با نظر به بعد اعتقادی در سایه باور توحیدی، اعتقاد به نظام پاداش و جزای الهی و از منظر بعد اخلاقی شامل عدالت خواهی، محبت ورزی، دوری از تکبر، مداراجویی، همزیستی مسالمت آمیز، مسئولیت پذیری، عدم دلبستگی به مادیات، پابندی به عهد و پیمان ها، توجه به صفات پرهیزکاران، خرد ورزی و حسن ظن نسبت به دیگران است. خوش رفتاری، دشمن ستیزی، استقامت در راه حق، نظارت همگانی و مشورت جویی نیز در زمره مهمترین دلالت های اجتماعی سوره آل عمران با نظر به بعد رفتاری بشمار می آیند.

واژگان کلیدی:

اجتماع اسلامی، سوره ی آل عمران، تفسیر اجتماعی

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی دانشکده الهیات و ادیان

جایگاه داستانهای پیامبران در تفسیر اجتماعی از دیدگاه ایت الله خامنه ای : روشها، دغدغه ها

دکتر شادی نفیسی^۱

چکیده

بازخوانی سرگذشت امتهای پیشین و یادکرد از پیامبران گذشته در قرآن عرصه ای برای به نمایش گذاشتن سنتهای مستمر الهی در طول تاریخ با هدف عبرت گیری، تهدید، تشویق و بیان آموزه های الهی است. تفاسیر اجتماعی با دغدغه اصلاح فردی و اجتماعی جامعه در مقام پیام گیری از این آیات الهی بر جنبه های مختلف این داستانها تاکید کرده اند و بعضا از بخش هایی از این آیات تفاسیر جدیدی ارائه داده اند. ایت الله خامنه ای یکی از مفسران اجتماعی اصلاح گرای دوره معاصر است که در تفسیر خود از این آیات، به شیوه های گوناگون دغدغه های اصلاح اجتماعی را در سطح کلان جامعه پی گرفته است. ایشان با نگاهی تمدنی با استناد به این آیات به پیام گیری از نکاتی پرداخته اند که در تفاسیر پیشین بعضا کمتر مورد توجه بوده است. دشمن شناسی و استکبار ستیزی، پایداری و درک درست از سختی ها و مصائب، شکرگزاری در قبال موفقیت ها، توکل و امیدواری به سرنوشت جامعه اسلامی، ضرورت و شیوه های حکمرانی از جمله این موارد متعدد است. داستانهای امت های پیشین متضمن مباحث گوناگونی است. بخشی از این داستانها عملکرد جریان های مختلف اجتماعی و برخی افراد معین را در عصر پیامبران باز می گوید و بخشی به اقدامات پیامبران اختصاص یافته است. ایت الله خامنه ای در بررسی این آیات، سنتهای حاکم در این تاریخ را بر مصادیق جدید امروزی تطبیق می دهند، با استناد به این سنتها جامعه اسلامی را به رعایت آن متذکر می شوند، از وقایع جزئی یاد شده در برخی از این داستانها با الغاء خصوصیت قاعده سازی می کنند، با نگاهی اجتماعی گستره معنایی برخی آیات را گسترش می دهند و از برخی آیات در مقدمه استدلالهای اجتماعی خود با نگاهی جدید بهره می گیرند.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی اصلاح گرا، تفسیر ایت الله خامنه ای، جریان های اجتماعی در داستانهای پیامبران، سنتهای الهی در داستانهای پیامبران، تفسیر اجتماعی تمدنی

^۱. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث در دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران:

واکاوی علت شکست انبیاء در برپایی قسط و عدل در جامعه در طول تاریخ با توجه به آیات پایانی سوره حدید

محمد جواد نوروزی اقبالی^۱

چکیده

«عدالت» و برپایی آن در جامعه یکی از دغدغه‌های بشر در طول تاریخ بوده است. قرآن، برپایی «قسط» در جهان را یکی از مهم‌ترین اهداف انبیاء الهی می‌داند. اما سوالی که پیش می‌آید آن است که در این صورت چرا با وجود بعثت انبوهی از انبیاء و رسولان الهی (چیزی در حدود ۱۲۴۰۰۰) و قیام به قسط ایشان، در نهایت قسط در سراسر جهان برقرار نشده و انبیاء در رسیدن به این هدف ناکام مانده‌اند؟ به نظر می‌رسد خداوند تعالی در بخشی از سوره حدید به این سوال پاسخ داده است. مقاله حاضر برای پاسخ به این سوال از خود قرآن، به سراغ کتب تفسیر اجتماعی رفته و سپس با روش توصیفی-تحلیلی تلاش کرده با نقد علمی سخن برخی از مفسران، علت اصلی را پیجویی و برجسته‌کنندگی بر این اساس به نظر می‌رسد، قرآن علت ناکامی برپایی قسط در عالم را «عدم آمادگی جامعه برای نصرت پیامبران الهی و نیز عدم پرداخت هزینه (اتفاق) جانی و مالی در این مسیر برای برپایی عدالت الهی» می‌داند. به طوری که همواره بخش کمی از جامعه با رسولان الهی همراهی کرده اما اکثریت جامعه به علت دنیاگرایی فاسق می‌شدند. حتی جامعه حضرت عیسی (ع) که با جوامع قبلی فرق داشته و تعلق به دنیا هم چندان در دلشان نبود، حدود رافت و رحمت و رهبانیت را رعایت نکرده و مثل جوامع قبلی شدند. به طوری که همان رافت و رحمت را غایت زندگی بشری فرض کرده و از قیام به قسط سرباز زدند. در نهایت قرآن، اهل ایمان را به تقوا و ایمان واقعی که همان نصرت رسولان در مسیر برپایی قسط است، تشویق می‌کند.

واژگان کلیدی:

قرآن، عدالت اجتماعی، برپایی قسط، جامعه اسلامی، کتب تفسیر اجتماعی، سوره حدید

۱. دانشجوی دکتری رشته مدرسی اخلاق اسلامی، دانشگاه شهید بهشتی m_norouzieghbali@sbu.ac.ir

انعکاس «خاستگاه عقلانی دین و اجابت نیاز ذاتی انسانها» در قرآن کریم

دکتر ابراهیم نوئی^۱

چکیده

یکی از وجوهی که می‌تواند برای ضرورت ارسال دین ذکر گردد احساس نیاز قوه عاقله انسانی به دین به جهت رهایی از محدودیت‌ها و ناتوانی‌ها و مطالبه ذاتی آن رهایی است. حکیمان مفسر هم این محدودیت‌ها را برشمرده‌اند و هم نقش عقل در رفع این محدودیت‌ها را از آیاتی از قرآن استخراج کرده‌اند. خداوند در آیه ۱۶۵ سوره نساء، پس از ذکر نام بسیاری از انبیا، فلسفه ارسالشان را آن‌می‌شمارد که انسان‌ها در روز قیامت، در برابر خداوند به نبود پیامبران احتجاج نکنند. «رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا» (نساء: ۱۶۵) به باور حکمای متعالیه مطابق این آیه، در صورتی که خداوند پیامبران و دین را در اختیار انسان‌ها نمی‌نهاد، عقل آدمیان در روز قیامت با اخذ به ناتوانی خود در دادگاه الهی، از در اختیار نداشتن حجتی که محدودیت‌های معرفتی آن عقل را کنار بزند، شکایت خواهد کرد. این شکایت در آیه «وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى» (طه: ۱۳۴) از عالم آخرت به دنیا نیز سرایت خواهد کرد. در هر دو آیه فوق، در صورت حضور نداشتن دین در حیات بشری، عقل آدمی مجال اعتراض خود را در محکمه الهی به جهت وجود محدودیت‌هایش از سوئی و نبود دینی که این محدودها را بزداید، فراهم می‌دید. در نگاه حکیمان متعالیه خداوند همین نیاز و ظرفیت احتجاج آوری عقل در برابر عدم ارسال دین را ضمن آیه «... وَ لَكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَن هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَن حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ» (أنفال: ۴۲) نیز تأیید کرده است. آیه دیگری که برخی حکیمان متعالیه با التفات به آن، دین را ضروری شمرده‌اند، آیه «كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ» (بقره: ۱۵۱) است که برابر آن تزکیه و تعلیم انسان‌ها، بدون دسترسی آنها به دین و انبیا، امری پذیرفتنی نیست و وجود وحی و پیامبران، ضروری است؛ زیرا آنان (علاوه بر تزکیه و تربیت

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی E_noei@sbu.ac.ir

انسان‌ها) به بشر چیزی را می‌آموزند که بشر مستقلاً قادر به فراگیری آن نیست. آیاتی از این قبیل، نه تنها به نحوی ضرورت عقلانی دین را گوشزد می‌سازند، بلکه دوام و شمول این ضرورت را هم تبیین می‌کنند؛ زیرا بشر در همه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، برای رفع محدودیت‌هایش در دنیا و آخرت، نیازمند دین و انبیاست. مقاله حاضر بنا دارد با التفات به تفاسیر حکمای متعالیه از این قبیل آیات نشان دهد خاستگاه دین درون انسانها قرار دارد و ارسال دین و پیامبران از سوی خداوند به نوعی اجابت دعای ذاتی انسانها به لسان استعدادشان (مطابق آیه ۳۴ سوره ابراهیم «وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ») بوده است.

واژگان کلیدی:

دین، ضرورت ارسال دین، منشأ دین، عقل، محدودیت‌های عقل، حکمت متعالیه

نسبت وحدت اسلامی با تمدن نوین اسلامی از منظر آیت الله خامنه‌ای با تأکید بر مبانی قرآنی

دکتر نصرت نیل‌ساز^۱

محبوبه سرمدی^۲

چکیده

یکی از زمینه‌های پیدایش رویکرد اجتماعی در تفسیر قرآن مواجهه مصلحان اجتماعی مسلمان با پیشرفت‌های تمدن غربی از یک سو و عقب ماندگی کشورهای اسلامی از سوی دیگر بود. اندیشمندان مسلمان در پی این بودند که با بازگشت به آموزه‌های ناب دینی و پیراستن آنها از خرافه‌ها و جمودها بار دیگر تمدن شکوهمند اسلامی را زنده سازند. در میان این مصلحان مسلمان، امام خمینی و آیه‌الله خامنه‌ای ای این جهت متمایزند که غیر از ساحت اندیشه‌ورزی در مقام عملی تشکیل و رهبری یک نظام سیاسی مبتنی بر اسلام هم قرار گرفتند. دستیابی جهان اسلام به جایگاه تمدنی مطلوب قرآن منوط به تحقق عناصر گوناگونی است که از اهم آنها هم‌گرایی و وحدت مسلمانان در برابر استعمار و استکبار جهانی است. در این پژوهش جایگاه وحدت در دستیابی به تمدن نوین اسلامی بر اساس اندیشه قرآنی آیت الله خامنه‌ای تبیین شده است. روش گردآوری مطالب کتابخانه‌ای و روش تحلیل، تحلیل کیفی مضامین است. در اندیشه آیه‌الله خامنه‌ای وحدت اسلامی با حفظ موجودیت و آینده جهان اسلام؛ استفاده حداکثری از امکانات منطقه؛ بازیابی هویت و عزت واقعی مسلمانان و برجسته شدن ارزش‌های اسلامی مرتبط است که همه اینها از جمله عناصر مهم در تحقق تمدن نوین اسلامی هستند. از طرف مقابل نیز اختلاف‌افکنی به مثابه راهبرد دشمن در جلوگیری از تحقق وحدت امت اسلامی پیوسته از سوی استعمار و استکبار جهانی پیگیری شده است زیرا هدف اصلی آنها قبضه دنیای اسلام و سلطه بر آن؛ حذف حرکت‌های بیداری اسلامی کشورها و محو هویت دینی و ملی مسلمانان و در نهایت محو هویت مستقل تمدن اسلامی هستند.

واژگان کلیدی:

قرآن کریم، آیت الله خامنه‌ای، تفسیر اجتماعی، تمدن نوین اسلامی، وحدت

۱. دانشیار علوم قرآن و حدیث دانشگاه تربیت مدرس nilsaz@modares.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه تربیت مدرس M.sarmadi70@yahoo.com

بررسی مسئولیت اجتماعی زنان بر اساس روایت های زنان در قرآن

شهرزاد همتی^۱

چکیده

زن برازنده ترین کلمه در آفرینش، مؤثرترین عامل تربیت و حافظ سلامت روحی و جسمی فرزندان و جامعه است. زنان از نظر مواضع اسلامی از اعضای تأثیرگذار جامعه هستند و مانند مردان باید در رسیدگی به امور مهم جامعه ایفای نقش کنند. ستان ها به قرآن جان می بخشند. از اشراف گرفته تا محاصره شدگان، از ستایشگران تا مظاهر فضیلت، از اعمال زنان جوان تا معجزات برای مادرسالاران نازا، روایات قرآنی به طور مرتب زنان را نشان می دهند. آنها در روایت های ریشه های انسانی، داستان های تأسیس و نابودی ملت ها، و در روایت های فتح، خانواده، عاشقانه و غیره ظاهر می شوند. شخصیت های زنان قرآن کریم، متقی و فقیر، بصیر و جاهل، فرمانبر و ترسو، پیر و جوان، مشهور و گمنام، متاهل و مجرد، حاکم و فرمانروا، بارور و بی فرزند و غیره هستند. این چهره ها به دلیل تنوع شخصیتی قابل توجه هستند. یک زن یا دختر کهن الگوی استاندارد وجود ندارد. قرآن برخی از چهره های زن را تمجید می کند و برخی دیگر را به خاطر اخلاقشان سرزنش می کند. به طور منظم زنان و دختران را با اختیار و قدرت به تصویر می کشد، حتی زمانی که برخی از زنان رفتار غیراخلاقی و به ضرر خود انجام می دهند. زنان متعددی در نقائص و فضائل خود الگوهایی برای رشد شخصیت اخلاقی و هدایت مبارزات انسانی هستند. این پژوهش تحلیلی و توصیفی با تکیه بر برخی از کتب، قرآن کریم و روایات، سعی در پرداختن به دیدگاه اسلام در مورد موضوعاتی چون فعالیت های اقتصادی و اجتماعی زنان، مشارکت زنان در عرصه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، مشارکت زنان در جامعه اسلامی دارد.

واژگان کلیدی:

زن، قرآن، فعالیت اجتماعی، جامعه اسلامی، داستان های قرآنی

۱. کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان دانشگاه علامه طباطبایی shahrzad.hemati@gmail.com

فقه اجتماعی وهبه زحیلی در "التفسیر المنیر" و بازتاب اندیشه های شیعی در آن

دکتر مریم ولایتی کبایان^۱

چکیده

وهبه زحیلی (۲۰۱۵-۱۹۳۲م)، از اندیشمندان مشهور سوری است که بیشترین تخصص وی در حوزه فقه و اصول فقه است. همین رویکرد فقهی او، سبب شده تا در تفسیر خود با عنوان «التفسیر المنیر» نیز گرایش فقه اجتماعی داشته باشد؛ بدین معنا که در نگرش های فقهی خود، مسائل و جنبه های اجتماعی را لحاظ کرده است؛ از همین رو تفسیر وی نگاهی نو به قرآن دارد و در شمار آثار قابل توجه قرآن پژوهی است. رویکرد عصری و اجتماعی مفسر در بخش های «فقه الحیاه و الاحکام»، نمود روشنی دارد. با این که عدم توجه به تفاسیر و روایات شیعی به عنوان یکی از کاستی های این تفسیر بیان شده، مراجعه به توضیحات تفسیری وی در بخش «فقه الحیاه و الاحکام»، نشان می دهد بازتاب افکار و اندیشه های شیعی در فقه اجتماعی او می تواند یکی از مسائل مورد کنکاش در این تفسیر باشد؛ برای نمونه زحیلی ذیل آیه ۲۳ سوره شوری، سعی دارد نگاه خود به حکم "مودت اهل بیت(ع)" را از نگرش فردی خارج سازد و این موضوع را از دریچه اجتماعی «رسالت انبیا» مورد تبیین قرار دهد. وی طلب نکردن وجه مادی در قبال تبلیغ از سوی انبیا را به مثابه یک مسئله کاملاً اجتماعی در نظر گرفته که این انصراف تنها در قبال یک ارزش بینادین قابل توجیه خواهد بود. سپس با همین رویکرد اجتماعی و با استناد به نص قرآن (آیه مزبور) و برخی از روایات شیعه، تصریح می کند که مراد از قریبی در این آیه (علی(ع)، فاطمه (س) و حسنین (ع)) هستند. احتمالاً از نگاه وی و با رویکرد اجتماعی که دارد تنها همین افراد هستند که ارزش معاوضه مزبور را خواهند داشت و سپس تصریح می کند که بنا به دلایل یادشده، تعظیم، احترام و حب آل محمد(ص) واجب است و به همین خاطر در انتهای تشهد نماز، در عبارت "اللهم صل علی محمد و علی آل محمد، و ارحم محمدا و آل محمد" دعا بر ایشان تشریح شده است. نکته قابل توجه در استدلال زحیلی، که

۱. استادیار گروه حدیث دانشگاه قرآن و حدیث. mvelayati7@gmail.com

مخالف بسیاری از اهل سنت است، ایجاد ارتباط میان حکم فقهی (صلوات بر آل محمد) و جنبه اجتماعی رسالت پیامبر(ص) است که همان طور که گذشت، نشئت گرفته از رویکرد اجتماعی وی در استنباط احکام است.

واژگان کلیدی:

فقه اجتماعی، رویکرد اجتماعی در تفسیر، تفسیر اجتماعی، وهبه زحیلی، التفسیر المنیر، بازتاب اندیشه های شیعه

تأثیر قاعده تفسیری غرض سوره بر فهم آیات مربوط به زن و مسئولیت اجتماعی او

دکتر مریم ولایتی کبایان^۱

چکیده

بررسی تطبیقی قواعد تفسیر در تفاسیر شیعه و اهل سنت، یکی از حوزه‌های برون مذهبی و قاعده مند تفسیر است که قابلیت تحلیل و بررسی دارد و به مثابه زبان مشترک عمل می‌کند. اهل سنت و احیاناً شریک‌شناسان همواره این شبهه را مطرح می‌کنند که شیعه قرآن را مبتنی بر درون مایه روایات و طبعاً بر اساس اعتقادات و باورهای خود تفسیر می‌کند. یکی از قواعد تفسیر، توجه به «غرض سوره‌ها» است؛ برای نمونه علامه طباطبایی نهایت تلاش خود را می‌کند تا بدون استفاده از ظرفیت روایات و صرفاً با بهره‌گیری از قاعده «غرض سوره‌ها» نشان دهد برخی موضوعات شیعی هم چون ولایت، بدون روایت هم قابل استنباط از قرآن است. «زن و مسئولیت اجتماعی»، یکی از موضوعات مورد توجه تفاسیر اجتماعی فریقین است که تحلیل آن ذیل محور «غرض سوره» می‌تواند دربردارنده نکات قابل توجهی باشد؛ برای نمونه علامه طباطبایی از شیعه و وهبه زحیلی در میان اهل سنت، به عنوان مفسران اجتماعی معاصر هر دو به نوعی، غرض سوره نساء را وحدت زن و مرد در حقیقت و جنس (نفس واحده) دانسته‌اند که تمامی احکام و مسائل مربوط به زن در خانواده کوچک (خانواده) و خانواده بزرگ (جامعه)، ذیل آن تحلیل می‌شود و معنا پیدا می‌کند. به نظر می‌رسد از نگاه مفسران اجتماعی یادشده، کشف و تبیین غرض سوره، در فهم صحیح آیات قرآن و بالتبع نوع نگاه به زن بسیار کارگشا است. این زاویه دید در مواجهه با آیات قرآن، سبب شده مفسر اجتماعی به عنصر تقوا در روابط فردی و اجتماعی زن و مرد و روابط آن دو، اصالت دهد و نه جنسیت و این نوع نگاه را به سایر فهم‌ها و استنباط‌های خود تسری دهد. هم‌چنین مراجعه به سایر تفاسیر اجتماعی و یافتن غرض سوره در سه گانه «تحریم، ممتحنه و احزاب» دربردارنده اطلاعات مفیدی در خصوص زن و مسئولیت اجتماعی او از نظرگاه قرآن است. در این سوره‌ها موضوعاتی چون هویت اجتماعی زن، مهاجرت زنان، نفوذ به بیت پیامبر(ص) از طریق نرمش نشان دادن همسران ایشان

۱. استادیار گروه حدیث دانشگاه قرآن و حدیث. mvelayati7@gmail.com

و ... به عنوان اغراض اصلی سوره مطرح شده اند که هر یک به نوبه خود در فهم آیات در خصوص نقش و جایگاه زن در جامعه اسلامی و مسئولیت های او تاثیرگذار است.

واژگان کلیدی:

قاعده تفسیری، قواعد تفسیر، غرض سوره، تفسیر اجتماعی، علامه طباطبایی، وهبه زحیلی.

حکمرانی مطلوب از منظر قرآن (با تأکید بر همگرایی ارزش افزوده اسلام با موج چهارم جهانی)

دکتر محمود واعظی^۱

چکیده:

از جمله مباحثی که در دو دهه ی اخیر مورد توجه بسیاری از جوامع علمی جهان قرار گرفته و به گفتمان جدیدی تبدیل شده است، بحث حکمرانی (governance) یا هنر هدایت جوامع است. پیشینه نظریه پردازان جهانی در این بحث را میتوان در دو محور جهان غرب و یونان باستان و جهان اسلام سراغ گرفت. در دوره یونان باستان پیشقراولان این بحث عبارت بودند از: افلاطون با شعار فضیلت محوری، ارسطو با اولویت صلاح عمومی، اگوستین با نظریه عدالت عمومی، ماکیاول با اولویت آزادی دولت ها، ژان بدن با شعار آزادیهای فردی، هابز با نظریه تفکیک قدرت دین و سیاست، جان لاک با دیدگاه تفکیک قوای سه گانه، منتسکیو با طرح به حداقل رساندن منافع شخصی، ژان ژاک روسو با نظریه تامین منافع عمومی، هگل با محوریت اخلاق عمومی و بالاخره در استانه هزاره سوم میلادی شعار سازمان ملل و طرح حکمرانی خوب (Good Government یا Good governance). از سوی دیگر حکمرانی در جهان اسلام در سیرتطور خود شخصیتهایی چون فارابی را با طرح مدینه فاضله، شیخ طوسی را با اولویت تامین و حفظ مصالح عمومی، بوعلی سینا را با نظریه حاکمیت قوانین الهی، ابن مسکویه را با طرح حکومت کامله، فیض کاشانی را با شعار عدالت ورزی، امام خمینی را با نظریه حکومت اسلامی و ولایت فقیه و رهبر انقلاب اسلامی را با شعار حکمرانی مطلوب با رویکرد حاکمیت اسلامی، دارد. این تحقیق ضمن پذیرش اصول و ارکان چهارگانه حکمرانی: حکومت، حاکمیت،

^۱. استاد دانشکده الهیات دانشگاه تهران mvaezi@ut.ac.ir

مردم و نهادهای مردمی، ارزش‌های افزوده‌ای اسلامی را به عنوان پرسش اصلی خود قرار داده و با روش تحلیلی و توصیفی به بحث می‌پردازد. قرآن کریم به عنوان بزرگترین و عمیق‌ترین منبع و حیاتی، ضمن تأکید بر حاکمیت مبتنی بر عقلانیت و معنویت، بر شاخصه‌ها و ویژگی‌های خاصی از قبیل: خدامحوری و مرگ‌باوری، ظلم‌ستیزی و عدالت‌گستری، شایسته‌محوری و برترگزینی، دانش‌بنیانی و تخصص‌محوری و اهتمام ویژه به حقوق عمومی در جامعه، تأکید ورزیده و به عنوان ارزش‌های افزوده در مکتب اسلام از آن یاد می‌کند. ارزشهایی که با راهبردهای تعالی بخشی و امید آفرینی مقرون شده و همواره نشاط‌آوری و پویایی را تداعی می‌کند. همان شاخصه‌هایی که در دیدگاه آینده‌پژوهان مطرح جهانی مانند: سهیل عنایت‌الله، کسیر، ناندی و ... در پارادایم آینده یا موج چهارم جهانی از جایگاه و اولویت روشن و برجسته‌ای برخوردارند و محقق در مکتب اسلام از آن به معنویت آگاهانه تعبیر می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

قرآن، حکمرانی مطلوب، معنویت

توانش تفسیر اجتماعی قرآن در تمدن سازی نوین اسلامی؛ مبانی و مراحل

محمد مهدی ولی زاده^۱

چکیده

رویکرد تفسیر اجتماعی، مهم ترین تحول در تاریخ تفسیر قرآن کریم در یکصد سال اخیر شمرده می شود؛ در این رویکرد تنها راهکار مسلمانان در مواجهه با مسائل اجتماعی در هر عصری، بازگشت به قرآن برای دریافت پاسخ و راه حل مناسب است. پژوهش حاضر با این پرسش روبروست که قرآن به مثابه کتاب مقدس مسلمانان که تمدن اسلامی را بنا کرده و توانسته جامعه بدوی عرب عصر نزول را متحول کند، آیا امروزه ظرفیت شکل دهی و توسعه تمدن اسلامی را دارد؟ از این رو با روش توصیفی - تحلیلی، به واکاوی عناصر شکل دهنده تمدن پرداخته و مؤلفه های تفسیر اجتماعی و فرایند تحقق آن را استخراج کرده است. سپس با مقایسه داده ها، فرایند دستیابی به تمدن را تحلیل کرده و این توانش را به اثبات رسانده است. بر اساس این تحقیق، ارائه تفسیری قابل فهم با ادبیات جدید، بازتفسیر آیات قرآن معطوف به چالش های اجتماعی و سیاسی و تقویت ارتباط مسلمانان با قرآن در راستای تغییرات اجتماعی مطلوب، برجسته سازی ابعاد سیاسی اجتماعی اسلام و تاکید بر رابطه دین و سیاست، تاثیر گذاری بر اندیشه پیشرفت و شیوه مواجهه با تمدن جدید و تجدد، کشف قوانین اجتماعی مستنبط از قرآن و ارائه نظریات بدیل تمدنی، از دستاوردهای تفسیر اجتماعی شناخته می شوند. از سوی دیگر، نخستین بستر این رویکرد، مواجهه با فرهنگ غرب و احساس عقب ماندگی مسلمانان بوده و این خود تحولی در اندیشه جامعه علمی مسلمانان پدید آورده است؛ به طوری که اگر مفسران اجتماعی قرآن، این جریان را متناسب با نقطه آغاز پیدایش دنبال کنند و هدف و مسیر را با توجه به عناصر تمدنی پی ریزی کنند، دستاوردهای پیش گفته، در سطح عمیق تر و گسترده تر حاصل شده و این توانش از قوه به فعلیت درمی آید.

واژگان کلیدی:

تفسیر اجتماعی، تمدن سازی، تمدن اسلامی، احکام قرآن، روش تفسیر

۱. دانشجوی دکتری دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی m_valizadeh@sbu.ac.ir